Lisez, s. v. p., notre Chronique religieuse, p. 219 ss.

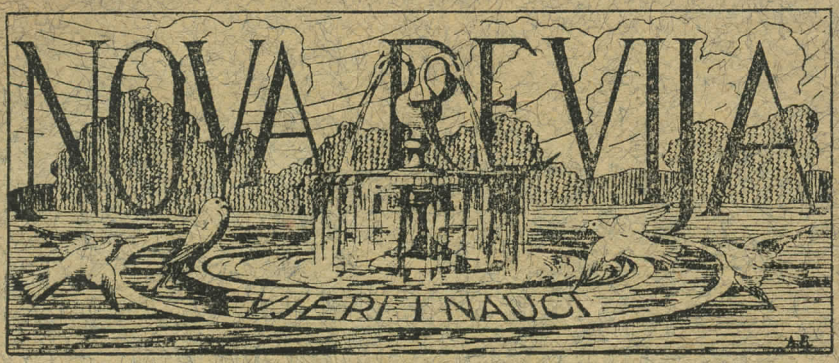

Uređuje: **O. P. Dr. GRABIĆ,** prof. bogoslovlja u Makarskoj.
Izlazi 4 puta na g. - Cijena D 50. - Za đake i siromašnije pretplatnike D 25. - Za inozemstvo D 65.
Uredništvo i uprava: FRANJEVAČKI SAMOSTAN - MAKARSKA.

NOVA REVIJA parait quatre fois par an. Les questions de vie religieuse et intellectuelle dont elle s' occupe, y sont traitées en croate ou en slovène; les résumés et les titres de tous les articles ainsi que la chronique religieuse en Yougoslavie, sont en français. — Prix d' abonnement: Yougoslavie, 50 din; Etranger, 65 din.
Direction-Rédaction: **Makarska,** Couvent des Franciscains. Dalmatie, Yougoslav.

God. IV. MAKARSKA, 1925. **Br. 2.**

SADRŽAJ (Sommaire):

Crnica: **Kulturno značenje 1000-godišnjice hrvatskog kraljevstva.** (Le 1.er millénaire du royaume de Croatie, considéré du point de vue national, religieux et intellectuel). S. 113—128.

Eterović: **Fra Filip Grabovac.** Njegov život, rad i stradanje. (P. Philippe Grabovac O. F. M. Sa vie, son action et ses souffrances). Suite S. 129—146.

Mantuani Dr. J.: **Glazbeniki iz Reda sv. Frančiska.** (Les musiciens dans l' Ordre de St. François). Suite. S. 146—163.

Grabić: **Prosvjetna politika naše države.** (La politique scolaire du jeune Etat Yougoslave). S. 163—174.

Butmi-Tomić: **Krvave osnove ili Protokoli sionskih mudraca.** (Les Protocols des Sages de Sion). S. 174—183.

Olujić O. Dr. J.: **Prilozi poznavanju kvaternoga doba sinjske okolice.** (Une contribution pour l'étude de l' ère quaternaire des environs de Sinj). S. 183—188.

KULTURNI POGLEDI (Revue des idées et des faits):

Strah kao odgojno sredstvo. S. 189. Ideologija katoličkoga đačkoga pokreta. S. 192. »Srednje vekovni Imperijalizam«. S. 193. Građanski i komunistički državni kapitalizam. S. 196. Hoće li framasoni spasiti čovječanstvo? S. 196. Ugledni protestanat o franjevačkoj misiji. S. 198. Rusko pravoslavlje i patrijarha Tihon. S. 200. Nasljednik Haeckelov u obrani

Leonova Tiskara - Split.

vjere i znanosti. S. 202. Vjere kao nepotrebni rudimenti u društvenom organizmu?! S. 203. Lajički zakoni. S. 204. Savremeni kriminalitet. S. 205. Izobličena znanost. 206.

KNJIŽEVNI PREGLED. (Revue des livres):

O. Zimmermann: Warum Schuld und Schmerz. A. Heilmann: Vom kostbaren Leben. H. Muckermann: Die Botschaft vom Gottesreich. S. 207. Grimaud C., L' Epouse atrait du Foyer. S. 207. Latini J.: Juris criminalis philosophici summa lineamenta. S. 208. Salih Ljubunčić: Vidovićeva škola kao kulturno-etički i socijalno pedagoški pokret. S. 208. Jelenić Dr. Fra Julijan: Bio-bibliografija Franjevaca Bosne Srebreničke. S. 209. Chr. Pesch S. J.: De Deo Uno... De Deo Trino. S. 209. Gerber Jacques S. J.: La Sainte Eucharistie S. 210. Aubry J - B.: Le Radicalisme du Sacrifice. S. 210. Lavaud L.: Saint Thomas »Guide des Etudes«. S. 210. Ricciotti G.: Le Lamentazioni di Geremia. S. 210. Sickenberger dr. J.: Kurzgefasste Eiuleitung in das N. Test. S. 211. Gilbertus de Tornaco F., O. F. M. Tractatus de pace. S. 211. Fabri P. M.: Conciones in Evangelia et Festa totius anni. S. 212. J. D. Stojadinović: Filozofija Anria Bergsona. S. 212.

VJESNIK (Chronique):

Drugi blagoslov Sv. O. Pape našemu listu. — Tomistički kongres u Rimu. — Izbor franjevačkog starješinstva u Bosni i Hercegovini. — Generalovi povjerenici. — † O. S. M. Ivančić. — † Kan. Vlad. Bakotić. — Za svećenički pomladak. — Peti kat. internac. kongres. — Židovi u Njemačkoj. — Novi list. S. 214 sl.

CHRONIQUE RELIGIEUSE EN YOUGOSLAVIE:

Nouveau projet de la loi interconfessionelle. — Persécution des grecs-catholiques en Bosnie. — NN. SS. les évêques et notre gouvernement. — Pèlerinage des Croates à Rome. — Machine à écrire les notes musicals. **P. 219 ss.**

Kratka ocjena knjiga poslanih uredništvu.

MILODARI.

U fond »N. R.« darovaše: Franjev. Samostan, Imotski D 250; Presvij. G. O. A. Mišić, biskup, Mostar; Dr. M. Škvrce, odvjetnik, Zagreb; Samost. OO. Konventualaca, Zagreb: po D 100; Franj. Samostan, Visovac D 50; J. Vodopija, Sombor D 30; Žup. Ured, Starigrad D 20; S. Šimunić, prof. Zagreb; N. Đebić, prof. Sarajevo; Don D. Pavlov, žup. Kaštel Gomilica; Don Đ. Marušić, žup. Kostanje; Don S. Bojanić, žup. Sv. Nedjelja: po D 10; O. M. Mijatović, žup. Domaljevac D 5., I. A. Stipanović hrv. župnik Jonngston, Ohio D 76.

Svima ovima uprava najljepše zahvaljuje i preporuča se dobroti drugih.

PORUKA UPRAVE:

Na skladištu ima uvezanih nekoliko prošlih godišnjaka. God. II. (1923) stoji D 50; god. III. (1924) D 65. Od I god. (1922) fali 1. broj. Ostala tri broja stoje D 30.

Molimo sve naše dužnike, da nam što prije pošalju pretplatu, jer nemamo čim isplatiti troškove tiskari.

19859

NOVA REVIJA

(NOUVELLE REVUE)

God. IV. MAKARSKA, 1925. Br. 2.

Dr. Fra A. Crnica — Makarska.

KULTURNO ZNAČENJE 1000-GODIŠNJICE HRVATSKOG KRALJEVSTVA.

Résumé. — Le 1er millénaire du royaume de Croatie considéré du point de vue national, religieux et intellectuel. — Le 1er millénaire du royame de Croatie peut être considéré de plusieurs points de vue. L' auteur le considère de les trois susnommés. 1. Le premier roi des Croates, Tomislav, avait réuni, sous son sceptre, toute la tribu slave croate. Les Croates ne sont pas restés toujours réunis comme au temps de Tomislav; mais ils ont conservé l' idée de leur union, l' idée qui s' est développée, dans les siècles passés, en conscience que les Croates ne sont plus une simple tribu slave, mais un peuple, una nation parfaite, indépendante, comme les autres peuples et nations slaves, voir: Russes, Polonais, Tchèques etc., qui aussi au commencent n' étaient que des simples tribus slaves.

2. Le roi Tomislav avait réuni les Croates au point de vue religieux aussi. C' est inexact qu' on dit que le Pape Jean X et les deux synodes de Split (en 924—25 et en 927—8) avaient défendu l' usage de la langue paléoslave dans la liturgie. Les Croates avaient brisé, avec succés, tous les assauts des Turcs, qui voulaient passer à l' Occident à la destruction de la chrétienneté et de la civilisation occidentale. Pour cela ils avaient mérité le glorieux titre de „Antemurale christianitatis". Contre les bogomils, Protestants et les autres ennemis de la religion catholique, ils avaient conservé leur foi pure, en méritant par cela un autre glorieux titre de „Regnum Croatiae christianissimum".

3. Les Croates, étant toujours en union avec l' Eglise Romaine, avaient reçu la civilisation occidentale. Malgré tous les obstacles et toutes les conditions défavorables dans les quelles se trouvait le peuple croate aux siècles passés, ils ont créé de telles oeuvres de cette civilisation-ci qu' elles puissent être enviées par d' autres peuples plus grands que nous. En notre nouvel Etat nous Croates nous sommes considérés, même à l' Etranger, comme représentants de la civilisation occidentale et nos frères Serbes de celle orientale.

Značenje 1000-godišnjice hrv. kraljevstva možemo promatrati s različitog stanovišta: državnog, političkog, gospodarskog, kulturnog i t. d., prema tome kako je osnovanje hrv. kraljevstva bilo uzrokom veličine hrv. naroda na državnom, političkom, gospodarskom, kulturnom ili drugim poljima. Mi ćemo se ovdje osvrnuti samo na njegovo kulturno značenje, jer bi drugo na ovom kratkom prostoru bilo i nemoguće.

Pretpostavljamo, da je hrv. kraljevstvo započelo g. 925. s kraljem Tomislavom Trpimirom ili Budimirom. Toma Arhidjakon pišući o događajima god. 914.—924. nazivlje Tomislava »velikim hrvatskim knezom«. Između g. 924.—925., za prvoga splitskoga sabora Papa Ivan X. nazivlje ga hrvatskim kraljem. Dakle je između tih godina ili, što je još vjerojatnije, u prvoj polovici g. 925. započelo hrv. kraljevstvo.

1. Ujedinjenje hrv. plemena; njegov razvoj do samostalnog naroda.

Od Tomislava potiče i ujedinjene hrv. plemena, njegov razvoj do jednog savršenog, samostalnog naroda.

Do Tomislava hrvatsko je pleme bilo pocijepano na razne banovine ili kneževine i krajine. Sam je Tomislav do god. 925. bio knez dalmatinske ili Bijele Hrvatske. U Posavskoj Hrvatskoj vladao je ban Braslav, koji je bio pod zaštitom njemačkog cara. Dalmatinski su gradovi bili podložni bizantinskom carstvu, a tako isto do g. 912. i Zahumlje sa svojim knezom Mihajlom Višević. Ujedinjenje se zbilo ovako: Carigradski car Konstantin Porfirogenet ustupio je Tomislavu dalmatinske gradove, da dobije od njega pomoć proti bugarskome caru Simeonu Velikome. Posavska Hrvatska k njemu se je pridružila nakon smrti Braslavove, da je junački knez Tomislav zaštiti od Mađarâ, od kojih je nijesu mogli zaštititi Njemci, budući da su i sami bili potučeni g. 907., a uz to je nakon smrti kralja Ljudevita Djeteta (g. 911.) nastao u Njemačkoj građanski rat, jer su jedni za kralja izabrali Konrada I., a drugi Henrika I. Tomislava priznade kraljem i humski knez Mihajlo Višević, srpski knez Zaharija Pribislavljević i svi drugi srpski velikaši, koji su g. 924. pobjegli iz Srbije pred silnim carem Simeonom i našli utočišta kod moćnoga kneza Tomislava. Ujedinjena hrvatska država, bez Srbije, kojom je tada vladao bugarski car Simeon, obuhvatala je 3 samostalne hrvatske kneževine: Bijelu ili dalmatinsku Hrvatsku: od Raše (u Istri) do Cetine; Crvenu Hrvatsku: od Cetine do Drine, t. j. neretvansku, zahumsku, travunjsku i dukljansku krajinu, i Bosnu oko gornjega tijeka rijeke Bosne; Posavsku Hrvatsku: među Dravom, Savom i Kapelom.

Tomislav je ljubomorno i junački branio svoj narod od svih njegovih neprijatelja, poglavito Mađara. Mađari su od g. 898. često puta provaljivali u Posavsku Hrvatsku prodirući u Italiju, kamo je tolike sredovječne narode vukla želja za plijenom. Naš narodni ljetopisac pripovijeda, da je Tomislav s Mađarima imao mnogo bojeva, ali da ih je svaki put pobijedio. To je i razumljivo, jer je Tomislav raspolagao istim sredstvima, s kojima su Mađari napadali. Od polovice naime 7. vijeka do konca 8. vijeka vodili su Hrvati mnoge i krvave ratove s Avarima. Budući da su Avari bili konjanici, morahu se i Hrvati boriti na konjima pa im je bilo lako pregaziti Njemačku, Italiju i Francusku, gdje nije bilo konjanika, koji bi ih ustavili na putu. No u Hrvatskoj ih je hrabri knez Tomislav dočekivao s istom silom. Tomislav je, kako pripovijeda bizantinski car Konstantin Porfirogenet, raspolagao kopnenom vojskom od 100,000 pješaka i 60,000 konjanika.[1]) Zato Mađari nijesu mogli osvojiti Hrvatske. Zadnje njihove navale spominju se g. 919. i 924.

Tomislav je nastojao da pomogne i svojim susjedima, osobito braći Srbima. Bugarski car Simeon Veliki (g. 893—927) htjede osvojiti čitav balkanski poluotok. Srbiju je već bio upokorio i njezina velikog župana Zahariju Pribislavljevića učinio g. 923. srpskim vladarem. Simeon je potresao bizantinskim carstvom razbivši Grke g. 917. u krvavoj bitki na rijeci Aheloju. Otkidajući komad po komad od bizantinskoga carstva prisili Simeon cara Konstantina Porfirogeneta, da traži saveznike. Konstantin znajući za veliku moć kneza Tomislava obrati se njemu, i Tomislav pristade. U savez uđe i srpski knez Zaharija odmetnuvši se od Simeona. Ovaj savez spasi bizantinsko carstvo. Car Simeon dođe naime g. 924. s velikom vojskom pred Carigrad, da ga osvoji. U isto vrijeme doznade, da mu se iznevjerio Zaharija. Zato pošalje drugu vojsku u Srbiju s nalogom,

[1]) Pomorska sila Tomislava sastojala je, po kazivanju istoga Porfirogeneta od 80 većih brodova (sagena) i 100 manjih (kondura) sa 5000 vojnika. Osim toga je hrvatsko brodovlje brojilo najmanje 15.000 veslača, jer svaka sagena treba barem 100, a svaka kondura 60 do 80 veslača. **Horvat,** Povijest Hrvatske str. 115 sl.

da Zahariju zbaci s prijestolja. No Zahariji pođe za rukom te Bugare, s pomoću Hrvata i humskoga kneza Mihajla Višević, potuče. Uhvaćenim bugarskim vojvodama dade odsjeći glave, koje pošalje u Carigrad. Doznavši za ovu nesreću odluči Simeon da će se Zahariji ljuto osvetiti. On je i onako uvidio, da Carigrada ne će moći osvojiti bez brodovlja. Mislio je i na to, da ne bi možda Hrvati i Srbi provalili u Bugarsku, dok on bude boravio pred Carigradom. Zato 9. XI. 924. napusti opsadu Carigrada te vojsku pošalje na Srbiju. Kad je Zaharija doznao, kolika vojska na njega dolazi, pobjegne u Hrvatsku k svome savezniku Tomislavu, a mnogi se Srbi zaklone pred Bugarima u južne hrvatske oblasti (Duklju, Travunju i Zahumlje). Veliko pak mnoštvo Bugari, opljačkavši Srbiju, odvedoše u ropstvo.

Simeon se želio osvetiti Tomislavu, što je pod svoju zaštitu uzeo Srbe i Zahariju. Zato godine 925. sastavi novu vojsku te je pošalje na Tomislava. Ovoga puta Bugare je vodio vojvoda Alogobotur. Tomislav uvidi, kolika mu opasnost prijeti, skupi sve svoje vjerne Hrvate, dočeka Alogobotura i ametom ga potuče. Simeon nije mogao pregorjeti ovog ljutog poraza. Stoga g. 927. podiže novu vojsku i sam je povede protiv Tomislava. Ali u zao čas po se. Junački kralj Tomislav 26. svibnja 927. potpuno potuče i slavnoga Simeona, koji od jada i sramote sutradan umre.

Simeona naslijedi sin mu Petar. Sad se Tomislav počne spremati da se osveti Bugarima. To začu Papa Ivan X., koji je i Simeonu bio poslao kraljsku krunu, pa se poboja, da će radi ovoga trvenja nastradati i Hrvatska i Bugarska, što će biti na korist samo njihovim neprijateljima. Stoga šalje k Tomislavu poslanike: biskupa Madalberta i vojvodu Ivana od Kume, da ga izmire s Petrom. Poslanicima pođe za rukom te izmiriše ova dva bratska vladara. Pri sklapanju mirovnog ugovora Tomislav i Papini poslanici sigurno se zauzeše i za nastradalu braću Srbe. I doista, odmah poslije toga počeše se u opustošenu Srbiju vraćati Srbi iz Hrvatske i Bugarske, te je srpski veliki župan Časlav (931—960) obnovio srpsku državu. Ipak ih je još dosta ostalo u južnoj Hrvatskoj, osobito u Duklji (današnjoj Crnoj Gori).

Tomislav je dakle ujedinio u jednu državnu cjelinu i u toj cjelini netaknuto sačuvao hrv. pleme. On je pače već tada pod svojim žezlom stvorio neku vrstu današnje Jugoslavije. Istina, Hrvatska nije uvijek ostala tako ujedinjena, velika i nezavisna, kao što je bila za Tomislava i sina mu Mihajla Krešimira te Petra Krešimira Velikoga i drugih naših narodnih kraljeva. Pače, pod uplivom raznih nutarnjih i vanjskih prilika za više vjekova nije ni imala kralja svoje krvi, nego je za kralje birala razne Arpadoviće, Anžuvince, Habsburge i druge. Pa i pojedini dijelovi Hrvatske imali su nezavisne vladare i kraljeve. No ipak je ostalo do danas u svim hrvatskim krajevima jedno neporušeno, nepotamnjeno, a to je ideja, svijest jedinstva hrvatskoga plemena, ideja, koja se je kroz vjekove razvila u ideju, svijest: da Hrvati nijesu samo jedno slavensko pleme, nego da su oni jedan cjelovit, potpun, savršen, samostalan narod. Doduše ova svijest nije živa samo kod Hrvata. Ona je već u duši, u krvi, u mozgu svih slavenskih plemena. Ni Rusi ni Poljaci ni Česi ni Srbi ne će reći, da su oni jednostavno slavensko pleme, nego se smatraju i nazivaju savršenim, nezavisnim narodom. A tako o njima misli i sav drugi kulturni svijet. Nitko danas ne će da na račun zajedničkog nam Slavenstva bude podređen jačemu ili brojnijemu plemenu. To je činjenica, koja se ne da zanijekati i pred kojom se ne mogu oči zatvarati. Ta se činjenica konstatira i kod nas Hrvata. I mi smo Hrvati svijesni, da smo jedan samostalan, nezavisan narod, koji se je 1. XII. 1918. slobodno i dobrovoljno s bratskim narodom srpskim i s bratskim narodom slovenskim ujedinio u jednu jedinstvenu državu izabravši zajedničkim kraljem vladara iz bratskog srpskog naroda kralja Petra i njegove nasljednike iz slavne dinastije Karađorđevića. Tu svijest mi Hrvati dugujemo u prvom redu našemu prvomu narodnom kralju Tomislavu.

2. Katolička vjera — Glagoljica za Tomislava.

Druga stvar, koju je prošla 1000 godina sačuvala cjelokupnom hrvatskom narodu, jest naša katolička vjera.

Za Tomislava hrvatski je narod ujedinjen ne samo u narodnom nego i u vjerskom pogledu. Kako je već spomenuto, dalmatinski su gradovi prije Tomislava bili podložni bizantinskom caru. Ovaj nije uvijek bio odan Sv. Ocu Papi, nego bi se češće puta i odmetnuo od njega. Što je bilo najgore, u isti mah bi od rimske Crkve odcijepio i cijelo svoje carstvo. Tako su i dalmatinski gradovi jedan put bili uz Papu, a drugi put protiv njega. Budući da je splitski nadbiskup kao takav imao vlast nad svima biskupijama, Hrvati su dosljedno često puta ostajali bez svoga

natpastira. Stoga Papa Ivan VIII., da im pomogne, oko g. 881. Teodoziju ninskome biskupu podloži sve Hrvate, koji su se nalazili na hrvatskom teritoriju, premda su u crkvenom pogledu pripadali drugim biskupijama. Sam Teodozij izravno je bio podložan Sv. O. Papi bez posrednoga metropolite: po čemu je dobio neku vrst metropolitske časti. Drukčije nije ni moglo biti, jer je tada metropolita bi odmetnut od rimske Crkve. Ivan dopusti također upotrebljavanje slavenskog jezika u bogoslužju.

Kad su dalmatinski gradovi došli pod vlast kneza Tomislava s tim istim povratili su se za uvijek u krilo sv. rimske Crkve. No sada se u crkvi u Hrvatskoj pojaviše velike trzavice. Splitski nadbiskup Ivan, kako se zaključuje iz dokumenata, koji se nalaze kod Tome Arhidjakona,[2]) počeo se opet vladati kao metropolita i biskupsku vlast vršiti nad cijelom svojom biskupijom, iako je jedan dio spadao pod ninskoga biskupa. Jednako su radili i drugi biskupi u svojim biskupijama. Splitski nadbis. pače je tvrdio, da je njemu kao metropoliti i ninski biskup podložan. Tome se usprotivi ninski biskup Grgur Dobre, nasljednik Teodozijev, naglasujuć da metropolitska vlast pripada njemu, jer je on izravno podložan Papi. Ne mogavši se među sobom nagoditi, obratiše se Papi Ivanu X, da on spor riješi. Za istu stvar zamoli Papu i kralj Tomislav s drugim hrvatskim velikašima i biskupima. Papa im posla dva poslanika: Ivana, jakinskoga biskupa i Leona, biskupa palestrinskoga, da sazovu sabor i tu prema njegovim uputama spor riješe.

Poslanicima predade Papa dva pisma: jednoga za nadbiskupa Ivana i podređene mu biskupe, drugoga za kralja Tomislava, Mihajla Viševića, humskoga kneza i ostale hrvatske velikaše. Poslanici sazvaše sabor u Splitu između g. 924—925. Na sabor dođoše osim biskupâ, i kralj Tomislav, Mihajlo Višević i ostali hrvatski velikaši. Vjerojatno je tu bio i srpski veliki župan Zaharija Pribisavljević s drugim srpskim boljarima, koji su pred Simeonom bugarskim bili pribjegli k Tomislavu. Sabor je raspravio prijeporno pitanje i zaključio, da se splitski nadbiskup, kao nasljednik solinskih bikupa, ima smatrati za metropolitu sviju dalmatinskih i hrvat. biskupa i dosljedno svega kršćanskoga puka, koji se nalazi u njihovim biskupijama. Na nj spada da sazivlje biskupe na pokrajinske sabore i da ih

[2]) V. **Rački**, Documenta hist. chroat., str. 187. sl.

posveti, kad budu izabrani za biskupe. Njemu se imadu pokoravati svi biskupi, pa i ninski. Još se raspravljalo o odnošaju između biskupa dubrovačkog i kotorskog, o disciplini svećenika, o nerazrešljivosti braka, o školama i t. d. Grgur ninski usprotivi se zaključku, koji je njega podvrgavao splitskom nadbiskupu, i proti odluci sabora prizva se na Papu Ivana X. Papa uvaži njegov priziv i od saborskih zaključaka potvrdi samo one, koji bijahu doneseni jednoglasno. Da se riješi spor između njega i nadbiskupa, pozva ih obojicu u Rim, da pred njim izlože svoje razloge. Nadbiskupu dopusti, da mjesto sebe pošalje koga podređenoga biskupa.

Po svoj prilici, biskupi nijesu bili u Rimu, jer se iz Dalmacije više puta urgiralo kod Pape, da on svojom odlukom pitanje riješi. Papa je tada bio dosta zaposlen s prilikama u drugim zapadnim zemljama pa nije mogao odmah poslati svojih poslanika. Napokon na sve veću presiju šalje biskupa Madalberta, da sazove drugi crkveni sabor. Madalbert došavši u Dalmaciju, predao je nadbiskupu Ivanu Papina pisma, koja na žalost nijesu sačuvana i s Ivanom, vojvodom od Kume, nastavi put u Bugarsku, da kralja Petra pomiri s kraljem Tomislavom. Svršivši sretno posao vrati se i sazove drugi sabor u Splitu, na koji pozva samo splitskoga nadbiskupa Ivana, zadarskog biskupa Formina, ninskoga biskupa Grgura i kralja Tomislava s hrvatskim velikašima. Sabor bijaše g. 927. ili 928. Opet bi zaključeno, da svi biskupi imadu priznati i slušati splitskog nadbiskupa kao svoga metropolitu. Proučavanjem dokazalo se, da su u Dalmaciji od starine bile samo biskupije u: Zadru, Rabu, Krku, Osoru, Skradinu, Duvnu, Stonu, Dubrovniku i Kotoru. Ninska biskupija, koja je od starine imala samo arcipreta, podložna zadarskom biskupu, ima se ukinuti. Budući da su tada bile prazne tri biskupske stolice: u Skradinu, Duvnu i Sisku, biskup Grgur može za se izabrati jednu koju hoće pa i sve tri. Papa Leon VI., nasljednik Ivanov, potvrdi zaključke sabora, jedino biskupu Grguru naredi, da se zadovolji sa skradinskom biskupijom.[3]) I tako sretno svrši ovaj neugodan spor, ne bez blagotvorne pripomoći dobroga kralja Tomislava.

Mnogi, pače svi naši pisci, koji su pisali o glagoljici u prošlosti, spominju ove splitske sabore i vele, da je na njima bila osuđena glagoljica, ali da je na njezinu obranu ustao s najvećom žestinom Grgur Dobre, ninski biskup. Pače, čita se fanta-

stičnih stvari o Grgurovu prizivu na Papu Ivana X. kao i uvrijedljivih izraza za Papu i kat. Crkvu. — Priznati je, da se u aktima prvoga sabora, kakovi su do nas došli, nalazi 10. zaključak, kojim se zabranjuje čitati misa iz glagoljskih knjiga i rediti svećenike, koji bi glagoljali; to se može jedino u slučaju, ako nema svećenika, koji se u misi služe latinskim jezikom, no i tada uz dopust Sv. O. Pape. Ali se treba sjetiti, da sve što znademo o splitskim saborima i Papinim poslanicama prigodom sabora, znademo jedino po Tomi Arhidjakonu iz njegove »Historia Salonitana.« Ova pak povijest doprla je do nas u dvostrukom primjerku: većemu i manjemu. Prvi se zove Historia Salonitana Maior, drugi Hist. Salonit. Minor. Akti saborâ, Papine poslanice i zapisnik nalaze se u Historia Maior, a u Hist. Minor nema ih. Naš povjesničar I. Lučić († 1679.) na temelju toga ustvrdi, da je sve ovo izmišljeno i kasnije umetnuto. On veli, da je imao u ruci kodeks o kome pozitivno tvrdi da je najstariji, prepisan odmah poslije smrti Tomine († 1269), jer da se to zaključuje iz pisma i papira. Ovaj primjerak stavio je u vatikansku biblioteku, da ga svak može vidjeti. Sam je priredio novo izdanje Tomine povijesti. Kod ovoga posla poslužio se primjerkom, koji je iz toga Kodeksa za se prepisao i ortografske pogreške popravio splitski patricij Petar Cindro, o kome kaže, da je bio čovjek vrlo učen i točan. Svoj stari kodeks pokazao je Lučić cistercitskom opatu u Zadru Ferdinandu Ugelu, koji je bio prema drugom kodeksu učinio popis nekih zadarskih biskupa. Lučić je vidio opatov kodeks i opazio, da ga je napisala kasnija ruka. Pokazao je opatu svoj kodeks. Kad ga je opat proučio i sravnio sa svojim kodeksom — a izvrsno se je razumio u paleografiju i diplomatiku — reče, da se je prevario pa je prema Lučićevu kodeksu na knjizi sa strane popravio niz biskupa te bi bio priredio novo izdanje 5. sveska svoje »Italia sacra«, da ga nije smrt pretekla.[4])

Farlati[5]) drži, da Lučić prestrogo sudi, jer se u aktima ništa ne nalazi, što se ne bi slagalo s poviješću onoga doba, pače sve je u lijepome skladu i odgovara stvarima, o kojima se radi, licima, mjestu i vremenu, kad se ono sve zbivalo. Uza nj pristaje

[3]) V. **Rački,** Documenta historiae chroaticae periodum antiquam illustrantia. Str. 187—197.

[4]) **Farlati,** Illyricum Sacrum, t. 1, p. 319 sq.

i Rački[6]) tvrdeći, da su akti, što se tiče stvari i predmeta, vjerodostojni, a što se tiče forme i stila, da su kasnijom rukom prerađeni. To vrijedi osobito za poslanice Papa Ivana X. i Leona VI., ako se porede s poslanicama drugih Papa 10. vijeka. Ove pak akte nazivlje »acta retractata.« Dr. Srebrnić[7]) misli, da su oni manji nego »acta retractata«, pače da ih Toma Arhidjakon nije ni poznavao, i da najstariji rukopis, koji nam donosi akte, potječe iz dobe oko g. 1600, dakle oko 700 godina poslije splitskih sabora.

Bez sumnje, ovaj posljednji razlog Dra Srebrnića dosta je jak. Ali sjetimo li se da je povratkom splitskog nadbiskupa u rimsku Crkvu nužno morao nastati sukob između njega i ninskoga biskupa — ako se ovaj posljednji nije dobrovoljno odrekao metropolitske časti, što je teško vjerovati, a osim toga nemamo za to nikakva dokumenta — te da se je takav spor u ono vrijeme obično rješavao na pokrajinskom saboru, moramo svakako reći, da je takav sabor bio i da je morao riješiti spor na štetu jednoga od dvaju suparnika. Dakle, što se tiče sabora, o njima nema sumnje. Da li su pak akti sabora autentični, to je drugo pitanje. Iz njih možemo ipak primiti kao autentične u suštini one stvari, koje se odnose na ova dva suparnika, jer je prirodna stvar, da će sabor pitanje riješiti u prilog onome, koji je tu čast nasljedio od starih solinskih biskupa i koji pod sobom ima toliko podređenih biskupa, a ne će se staviti na stranu onoga, komu nije podložan nikakav biskup, a čast i biskupsku i metropolitsku vrši tek od nekoliko decenija.

Što se pak tiče drugih saborskih akata, o njima ne ćemo ispitivati, da li su autentični ili ne. Jedino za ono, što se odnosi na glagoljicu, možemo pozitivno ustvrditi, da je kasnije umetnuti falsifikat. Ovo dokazujemo dvama razlozima: 1. Ivan X., kako svjedoči Nikola Mystikos, carigradski patrijarha, poznavao je vrlo dobro prilike na Balkanu. On je često primao odaslanstva odanle i slao svoje poslanike pa je mogao znati, što se onamo zbiva. Znao je, da se Bugari a također i Moravci služe u liturgiji slavenskim jezikom, i nije im ništa prigovarao. Kako je onda to mogao zabranjivati Hrvatima nazivljući slavenski jezik »lingua barbara«? Znao je, koliko je dobra sv. Metod učinio u Mo-

[5]) **Farlati,** Ib. p. 320.

[6]) Documenta, p. 197.

[7]) Papež Ivan X... »Bogosl. Vestnik«, l. 2, zv. 3—4, str. 228.

ravskoj, Bugarskoj i Hrvatskoj, pa kako mu je njegov predšasnik Ivan VIII. dao najsvečaniju potvrdu o ispravnosti njegove vjere i odobrio upotrebljavanje slavenskog jezika u liturgiji. Kako bi onda on mogao Metoda nazvati heretikom, što se u njegovu pismu podmeće? — Suviše borba proti glagoljici ne odgovara duhu onoga vremena. Ivanu je bila došla tužba radi mozarapskog obreda u liturgiji. On je naredio istragu, da li se sve slaže s naukom Crkve. Istraga se vodila od g. 918. unaprijed i svršila je tim, da je Papa ovaj obred odobrio »**quamvis multa ritu diverso**, in nullo tamen ea discrepare invenit a catholica veritate«. Mozarapski obred imao je, osim riječi posvećenja, sve drukčije nego u rimskom misalu, dakle način govorenja mise, **drugi jezik** i druga slova. A ipak Ivan ga je nanovo odobrio. A slavenska liturgija od latinske se je razlikovala samo slovima i jezikom: drugo im je sve bilo zajedničko. Je li moguće, da će Papa Ivan zabraniti ovu liturgiju, koja se manje razlikuje od latinske, dok u isti mah dopušta onu, koja se više razlikuje? Ne to nije moguće niti je on toga učinio. Papa Ivan stao je, kako kaže Dr. Srebrnić, na stanovištu potpune tolerancije u pitanju obrednoga jezika niti je od toga pravio kakvo pitanje. — U liturgični jezik nije se u zapadnoj Crkvi krećalo sve do oko god. 1050. — dakle 120 godina iza smrti Ivana X. — kad se je Crkva počela iznutra uređivati i uvađati jedinstvenu liturgiju. Tada je g. 1060. sinoda Jaccensis u Aragoniji naredila, da svećenici svoje molitve govore **rimskim** načinom. Iste je godine sinoda u Splitu zabranila slavenski jezik u bogoslužju. Od tada slične zaključke nalazimo i po drugim pokrajinama zapadne Crkve: iz čega se vidi, da je nacionalna mržnja potpuno isključena, jer se je radilo samo o ujedinjenju liturgije.[8]) Iz ovoga se također indirektno dokazuje, da se do tada nije radilo o ukinuću drugih jezika u bogoslužju, i da je falsifikat ono, što se tvrdi da je zaključio prvi splitski sabor g. 924.—925. 2. Da je spomenuti kan. 10. prosti falsifikat, zaključujemo iz samih akata sabora. U aktima drugoga sabora nema niti jedne riječi o glagoljici. U aktima prvoga sabora nalazi se kan. 10. i njemu kao dopunjak kan. 12. U zapisniku pak ovoga sabora izričito se spominje, da je Grgur Ninski uložio priziv na Papu protiv zaključka u pitanju njegove podložnosti splitskome nadbiskupu; ali nigdje traga

[8]) V. **Srebrnić**, n. mj. str. 235—240.

njegovu bilo kakvomu istupu u prilog glagoljice. Iz toga se zaključuje, da se na saboru uopće nije stvorio nikakav zaključak protiv glagoljice; jer da je bio kakav zaključak, Grgur bi se i proti njemu prizvao na Papu. Ako se pak nije prizvao, to znači, da ga nije ni bilo. Dosljedno ni u poznijem Papinu pismu ni u aktima drugoga sabora nigdje riječi o glagoljici.

Iz ovoga se jasno vidi, kako je smiješno, što se toliko ističe junačko držanje Grgurovo na obranu glagoljice; nesavjesno je napadati Crkvu, kao da je glagoljicu za kralja Tomislava osudila, i to iz mržnje prema Slavenstvu; a čudno je što neki ističu, da su se na splitskim saborima za slavensko bogoslužje biskupi toliko izlagali, dok je kralj Tomislav tobože šutio.[9])

Tomislav i svi njegovi nasljednici bijahu veoma odani sv. katoličkoj vjeri i nasljedniku sv. Petra rimskome Papi. Poput drugih tadanjih evropskih vladara činili su i oni kod krunjenja zakletvu, da će vjerno čuvati zakon Božji, brinuti se za dostojno uzdržavanje bogoslužja, za čist i neporočan život naroda i svećenstva čvrsto ostajući vjerni Namjesniku Kristovu Sv. O. Papi. Divna je zakletva, koju je u toj prigodi učinio pobožni kralj Zvonimir. On je pače čitavu svoju državu darovao Papi Grguru VII., kao što su to činili i neki drugi vladari u srednjem vijeku, na pr. engleski kralj Ivan bez zemlje, da sebi osiguraju zaštitu sv. Petra, t. j. rimskoga Pape, proti vanjskim i nutarnjim neprijateljima, zaštitu, koja im je vrlo dobro dolazila.

Hrvatski je narod kao takav ostao vjeran kat. vjeri i sv. Petru. Hujale su nad njim oluje s istoka i sa sjevera; ali njegove vjere nijesu mogle pokolebati. S istoka su došli najprije bogomili i zadali teških rana kat. Crkvi, osobito u Bosni; ali oni su iščezli, a katolička je Crkva ostala. Zatim su navaljivali Turci i za više stotina godina prijetili, da će u prah obratiti ne samo sve kršćanske države, nego i svu kršćansku civilizaciju. Dok su druge susjedne države podlegle njihovoj premoći, Hrvati su se ipak održali. S poklikom »Za Krst časni i slobodu zlatnu« hrlili su u boj, da suzbiju nekrst i pomognu potlačenoj braći. U boju na Kosovu s braćom Srbima pogibaju i nalaze junačku smrt. Ali zato, na poziv Papina poslanika siromašnog franjevca sv. Ivana Kapistrana lete hrvatski križari na pomoć Beogradu i pod vodstvom Ivana Hunyadija, Sibinjanin Janka, 14. srpnja

[9]) **Kocijanić**, Pogledi u kult. povijest hrv. naroda, str. 71.

1456. zadaju Turcima težak udarac i gone nekrst od Beograda. Hrvatska je za Tomislava bila bedem Italije protiv Mađara; u poznijim vjekovima bila je bedem kršćanstva proti Turcima Zato su dali rimski Pape Hrvatskoj onaj dični naziv »Antemurale christianitatis« — predziđe, bedem kršćanstva.

Sa sjevera dolaze protestanti, luterani i kalvini i šire novu vjeru. Već su bili predobili mnoge velikaše, a i neka su sela k njima bila prešla tako, da je bila nastala veoma ozbiljna opasnost za hrvatsko katoličanstvo, to više, što su Mađari novu vjeru silom namećali. Ali Hrvatsku ovoga puta spasava njezina državna autonomija. Hrvatski sabor 27. listopada 1609. zabranjuje protestantsku vjeroispovijest i priznaje u Hvatskoj samo kat. vjeru. Kad u pak Mađari na saboru u Požunu htjeli Hrvate prisiliti, da protestantima ipak dopuste slobodu vjeroispovijedanja, dovikne im junački ban grof Tomo Erdedi: »Volim se sa čitavom Hrvatskom otrgnuti od ugarske krune negoli dopustiti da pod mojom vladom u zemlji bude ova duševna kuga.«[10])

Hrvati su dakle nepokvarenu sačuvali svoju kat. vjeru. Zato su im dali rimski Pape onaj dični naslov »Regnum Croatiae christianissimum« — Kraljevina Hrvatska potpuno kršćanska. To ih je spasilo i u narodnom pogledu. S jedne strane Njemci šireći luteranstvo utirali su put Njemstvu, s druge strane Mađari narivavajući kalvintvo činili su propagandu Mađarstvu. Uz to velikaši i drugi, koji su se željeli dokopati vlasti, da se dodvore svojim gospodarima, rado su prihvatali i vjeru i narodnost njihovu. Da budu Hrvati konačno pristali uz jednu ili drugu vjeroispovijest, s njima bi se bilo dogodilo što i sa slavenskim plemenom Vendima, koji su se nalazili u današnjoj Pruskoj, ili sa onim zemljama, koje su sada u sklopu austrijske republike ili ugarske države, a koje su nekoć bile čisto slavenske zemlje. Ali Hrvati su ostali vjerni svojoj kat. vjeri, pa ih je ona i spasila.

3. Zapadna kultura i civilizacija.

Hrvatska minuloj hiljadi godina duguje i svoju zapadnu, evropsku kulturu.

Koja je država bila u zajednici s rimskim Papom, ta je primila zapadnu, a koja s carigradskim patrijarhom, ta je dobila istočnu kulturu. Hrvati su, kako je rečeno, pristajali uz prvu.

[10]) **Horvat**, n. mj. str. 465.

Zato su i primili zapadnu ili evropsku kulturu i civilizaciju. Već Papa Ivan X. nagovara Tomislava, hrvatske župane i čitav narod, neka svoju djecu dadu da uče knjigu. Prvi pak crkveni sabor u Splitu zaključuje: Tko želi da se dovine do savršenoga kršćanstva, neka baštinike (t. j. djecu) i sluge svoje dade u nauku. Kod svake se je stolne crkve nalazila škola, u kojoj bi nastavu vodio koji kanonik; a tako bi uz svaki samostan bila škola, kojom bi upravljao koji redovnik. Svećenici su narod poučavali u Božjim zapovjedima i u kršćanskim načelima dobrote, ljubavi, milosrđa, plemenitosti srca i t. d. Tim se je naš narod od svojih divljih i poganskih običaja malo po malo uljuđivao i dizao na stepen drugih zapadnih naroda.

Istina, u Hrvatskoj sve do u predzadnje vrijeme predstavnici visoke kulture bili su gotovo isključivo redovnici i svećenici. U srednjem vijeku, uslijed čestih seoba naroda i svih njenih kobnih posljedica, narod i velikaši bavili su se ratovanjem pa nijeu imali ni vremena ni volje da se posvećuju nauku. Čitati i pisati redovno nijesu znali ni plemići, kao n. pr. franački kralj Papin Mali (752—768) ili njemački car Konrad II. (1024—1039). Ali naši redovnici i svećenici pomno su čuvali knjigu. Po njima smo mi tada bili pretekli neke zapadne narode. Do u novije doba gotovo po cijeloj kulturnoj Evropi knjige su se i naučne i crkvene pisale latinskim jezikom. No mi već iz dobe narodnih kraljeva nalazimo sv. knjiga pisanih glagolicom tako, da su, kako kaže povjesničar V. Klaić, djelovanjem Crkve, hrvatski jezik i glagolsko pismo prevladali uopće u svem javnom životu.[11]) »Pop Dukljanin« napisa hrvatski lijepim narodnim jezikom kroniku ili ljetopis. Tu on po prilici g. 1150. više puta izrijekom spominje hrvatsko ime. Kad govori o sv. Ćirilu i Metodu, slavenskim apostolima, piše ovako: »... I tako sveti muž Konstanc (Ćiril) naredi popove i **knjigu harvacku** i istumači iz gàrčkoga **harvacku knjigu, harvacki** istumači evangjelija.« I iz poznijih vremena mi imamo vrlo mnogo spomenika hrvatske knjige.[12])

Zavirimo li u povijest našega školstva, vidjet ćemo, da se već od početka 16. v. po svima većim hrvatskim mjestima osnivaju gimnazije, učiteljske preparandije i druga rasadišta evropske kulture. Visoke škole ili akademije, na kojima se je mo-

[11]) V. **Kocijanić**, n. mj. str. 71.
[12]) V. **Kocijanić**, n. mj. str. 72 sl.

gao postići stupanj doktorske časti, počinju u Hrvatskoj u drugoj polovici 17. v. Prva akademija osniva se u Lepoglavi g. 1656. i njome upravljaju redovnici pavlini. Druga u Zagrebu g. 1669., kojom ravnaju isusovci sve do raspusta njihova Reda. 19 I. 1725. podiže sv. Stolica bogoslovsko-filozofsko učilište jugoslavenskih franjevaca na studium generale — učilište drugoga razreda, a 22. I. 1735. na učilište prvoga razreda, po čemu je postalo ravno drugim papinskim sveuč. fakultetima na zapadu. U Makarskoj, Sinju, Zaostrogu, Našicama i drugim hrvatskim gradovima bile su bogoslovske, filozofske, humanističke franjevačke škole, na kojima su se uzgajali mladi franjevci za prosvjetu svoga naroda. Najbolja naša bogoslovsko-filozofska škola bila je svakako u Šibeniku te je divno cvala sve do francuske revolucije, koja je, pod krinkom slobode, bratstva i jednakosti, mnogo zla nanijela svakome, pa i našemu narodu. Mnogobrojne knjige, koje se iz tog doba nalaze u rukopisima po našim samostanima, osobito u Makarskoj, Šibeniku, Sinju i Zaostrogu, najjasnije svjedoče, na kako su se visok stepen bili popeli predstavnici naše kulture. Dosta je samo spomenuti slavna imena franjevaca Filipovića, Ribarovića, Perića, Dorotića, Turića, Krilića, Kačića, Glumčevića, Loze, Fermendžina, Katančića, Fabjančića, Grabovca, Jukića, Batinića, Martića, Despota i stotine drugih, kojima se hrv. narod može samo ponositi. Zaista, svima je iz povijesti poznato, da su franjevci u prošlim vjekovima u nekim našim krajevima bili jedini nosioci evropske kulture i da su tute kršćansku civilizaciju uz velike žrtve krvi i života upravo spasili. Ne ću spominjati kako i danas franjevci na visokom stepenu drže hrvatsku kulturu. To priznaju sami naši protivnici. I jedan je srpski list pred nekoliko dana pisao o našem religiozno-znanstvenom listu »Nova Revija«, da je na »čast ne samo Franjevcima u Makarskoj, ne samo intelektualnome dalmatinskom kraju, nego i celoj našoj zemlji u opšte.«[13]) — I drugi su naši redovnici riječju i perom stekli prevelikih zasluga za našu narodnu kulturu, kao: benediktinci, pavlini, dominikanci, isusovci, franj. konventualci, kapucini i trećoreci glagoljaši. Nabrajanje pojedinosti odvelo bi nas predaleko; no ipak će najvažnije biti spomenuto u »Spomen-knjizi znamenitih Hrvata.«

Ali nesamo među redovnicima, mi i među našim svjetovnjacima i mirskim svećenicima nalazimo visokih predstavnika za-

[13]) »Samouprava«. 28. IV. 1925.

padne kulture. Tko nije čuo za nauku i umjetnost slavnog Dubrovnika, koji je bio proglašen hrvatskom Atenom? Zar nijesu svakomu, koji je imalo učio, poznata dična imena Marka Marulića, Petra Kanavelića, Hanibala Lučića, Hektorovića, Gundulića, Vetranića, Palmotića, Gjorgjića, Boškovića? Zatim onih velikana iz ilirskog pokreta i poslije njega: Preradovića, Mažuranića, Vraza, Mihanovića, Botića, Pavlinovića, Kranjčevića i čitave vojske drugih pjesnika i književnika na svakom polju, od kojih se mnogi mogu s uspjehom takmiti s književnim velikanima drugih naroda? Smijemo li ispustiti Jugosl. Akademiju s njezinim izdanjima, Diplomatski Zbornik, koji se ubraja među najbolje diplomatske zbornike najmodernijih država, galeriju slika, izdanja Matice Hrvatske, Matice Dalmatinske, Književnog društva sv. Jeronima i tolike druge naše prosvjetne i uzgojne ustanove? Ispuštamo potpuno hrv. umjetnost, koju su u posljednje doba visoko podigli i nama na daleko ime proširili naši umjetnici, osobito pok. Celestin Medović i još živući Ivan Meštrović, Marko Rašica i drugi. Svi su ovi predstavnici kulture hrv. naroda i spomenici evropske civilizacije, do koje se je podigao hrvatski narod kroz prošlih 1000 godina od osnutka svoga kraljevstva.

Istina, mi Hrvati kao malen narod ne možemo se u obilnosti kulturnih proizvoda, uspoređivati s drugim velikim narodima, osobito s onima, koji su stali bliže izvorima zapadne kulture ili su bili snabdjeveni povoljnijim uvjetima za njezin razvoj a bez zapreka kao što smo ih mi imali. No ipak, uzevši u obzir sve žalosne i nepovoljne okolnosti u kojima se je nalazio hrvatski narod od Tomislava do danas, moramo reći, da je naš narod u cjelini svojoj divno usvojio i uživio se u zapadnu kulturu i stvorio djela, kojima mogu i drugi kulturni narodi zavidati. Usporedimo li se pak s drugim susjednim narodima, koji su tekom vremena prestali biti u zajednici s rimskom Crkvom, vidjet ćemo da se od njih u mnogočemu, u za nas pohvalnom smislu, razlikujemo. Kod hrvatskoga naroda nalazi se zavidnih plodova plemenitoga religioznoga odgoja, nalazi se vrlina društvenoga života, nalazi se obilje religioznih crkvenih i izvancrkvenih, socijalnih i privatnih institucija, što ćemo uzalud tražiti kod onih koji nijesu primili zapadne kulture. Kod hrvatskoga naroda ima, kao i kod drugih zapadnih naroda, odvažnih boraca za vječne ideale, koji se trude da teističnu ideju unesu u sav javni život, koji nastoje da na temelju i u svijetlu ove ideje

stvore lijepu knjigu i oplemene um i srce svoga naroda: na čemu nam braća Srbi upravo zavide. I strani svijet smatra nas Hrvate u našoj novoj državi nosiocima zapadne a braću Srbe predstavnicima istočne kulture.

Zaključak.

Ovo su tri glavne tekovine, koje je hrvatski narod stekao i sačuvao kroz minulih 1000 godina. Zar da hrvatski narod nema za što da se veseli, zar nema razloga da slavi 1000-godišnjicu osnutka kraljevstva, 1000-godišnjicu svoje veličine?! Ali u ovom veselju i proslavi ne smije da bude sve njegovo djelovanje. Hrvati su sa svojim vjekovnim tekovinama ušli u novu državu; oni se sad nalaze u društvu s bratskim narodom srpskim i bratskim narodom slovenskim. Providnost im je namijenila velik poziv, obdarila ih je vrlinama, koje mogu upotrebiti na sreću i svoju i dvaju bratskih naroda. Ali na žalost mnogi Hrvati još ne shvaćaju svoga velikoga poziva. Koji je njihov poziv, kažu nam tri velike odlike, što ih stekoše i sačuvaše kroz minulih 1000 godina. Vrijeme je da se Hrvati osvijeste i u nastajnoj 1000 godina upotrebe sve svoje Bogom dane sposobnosti i vrline, da odgovore svome pozivu, da sačuvaju svoju Hrvatsku i uzveličaju svoju veliku jugoslavensku domovinu.

Literatura. Za gornju raspravu poslužio sam se ovim izvorima i pomagalima: **Farlati,** Illyricum Sacrum, t. I. et III. Venetiis 1761 et 1765; **Rački,** Thomae Archidiaconi Historia Salonitana. Zagrabiae 1894; **Rački,** Notae Joannis Luici (»Starine« jugoslavenska akad., knj. 13); **Rački,** Documenta historiae chroaticae periodum antiquam illustrantia. Zagrabiae 1877; **Smičiklas,** Poviest Hrvatska. Dio I. Zagreb 1882; **Horvat,** Povjest Hrvatske. Petrinja 1906; **Šišić,** Hrvatska Povijest. Zagreb 1906 sl. **Prodan,** Borba za glagolicu. Dio I. Zadar 1900; **Petrović,** Disquisit. histor. in origin. usus slavici idiom. in liturgia apud Slavos ac praecipue Croatos. Mostar 1908; **Ritig,** Povijest i pravo slovenštine u crkvenom bogoslužju, sa osobitim obzirom na Hrvatsku. 1. sv. Zagreb 1910; **Srebrnić,** Papež Ivan X. v svojih odnosih do Bizanca in Slovanov na Balkanu, u »Bogosl. Vestniku«, l. 2 (1922); **Kocijanić,** Pogledi u kulturnu povijest hrvatskoga naroda. Zagreb 1923, **Bulić-Bervaldi,** Kronotaksa solinskih biskupa. Zagreb 1912—13; **Klaić,** Povijest Hrvata. Zagreb 1899; **Šurmin,** Povjest hrvatske i srpske književnosti. Zagreb 1898; **Šurmin,** Hrv. preporod. Zagreb 1893. sl.; **Engel-Stojanović,** Povijest dubrovačke republike. Dubrovnik 1923; **Jelenić,** Kultura i Bosanski Franjevci. Sarajevo 1912—15.

Dr. fra Karlo Eterović.

FRA FILIP GRABOVAC

NJEGOV ŽIVOT, RAD I STRADANJE.

(Nastavak).

Résumé — **P. Philippe Grabovac, sa vie, son action, sa fin tragique** (Suite et fin de la I.e partie).

3. Grabovac naquit en 1697 à Podossoyé près Verlika. C' est au couvent de Visovac — avec toute vraisemblance — qu' il a appris la grammaire et les lettres selon la coutume de son temps.

4. Le 1. mai 1718 le jeune homme entra dans l' ordre de S. François à Zaostrog avec 5 compagnons, et l' année suivante (1. V. 1719.) y prononça les voeux monastiques. Les études de Philosophie et de Théologie Gr. a fait en Italie. Vers 1726 ordonné prêtre, continua ses études et obtint le grade de lecteur (= professeur) et prédicateur.

5. L' armée vénitienne comptait plusieurs aumoniers dalmates, choisis d' ordinnaire parmi les franciscains de la province du Très S. Rédempteur, qui connaissaient bien la langue et les coutumes des soldats croates. C' est ainsi que le P. Grabovac, à la demande du gouvernement de Venise, fut nommé 19. II. 1729. aumonier de la Compagnie des Croates à cheval (compagnia de Croatti a cavallo). Pendant 18 années il s' acquitta de cet emploi avec un parfait contentement de ses chefs religieux et militaires.

6. A plusieurs reprises (an. 1735, 1737, 1742, 1744,) l' armée fut affligée par l' épidémie. Tous les hopitaux débordaient des malades. Gr. s' y comporta en vrai héros chrétien. Il exposait, sans y être toujours obligé, sa vie à un évident péril. Epuisé par la fatigue, tomba plusieurs fois malade et contracta enfin lui même la maladie infectieuse et ne recupera jamais plus la première santé!

7. Bien que depuis la jeunesse éloigné de son pays natal, Gr. nourissait au coeur un grand amour vers sa patrie et sa nation croate. De Vénise il envoyait souvent des saintes images et d' autres objets d' art aux pauvres églises de Dalmatie. De plus, il ne cessait d' éveiller dans ses compatriotes, par l' écrit et par la parole, la conscience de leur nationalité. Mais c' est juste cette action patriotique qui prépara à l' apôtre slave les chaines, et dans les chaînes une mort prématurée mais glorieuse. (à suivre.)

3. Od Podosoja do samostanske tišine.

Dosada se na temelju samostanskih nekrologija držalo, da se Grabovac rodio g. 1694. ili 1695. Ova godina međuto nije

pouzdana.[35]) I ako nam se Grabovčev krsni list nije sačuvao, da iz njega doznamo pravu godinu, sačuvala nam se srećom u mletačkom arkivu jedna listina, koja će biti bliža istini i za nas svakako pouzdanija negoli spomenute nekrološke bilješke.

Kad je 17. dec. 1747. fra Filip iz uzničke ćelije p o d o l o v o m u Mlecima bio izveden pred suca istražitelja, na pitanje koliko mu je godina, odgovori da mu je **pedeset**. Sudac u zapisniku dodaje, da tu dob potvrđuju optuženikova vanjština i obličje[36]). U ovom vrlo ozbiljnome času nije vjerojatno, da je teško okrivljeni redovnik htio umanjiti a niti uvećati svojih godina, za koje je on jamačno znao i kao naučan čovjek i kao državni službenik. Ako je fra Filipu pred sami Božić g. 1747. bilo pedeset, s pravom ćemo zaključiti, da se je rodio u god. 1697., a valjda i u g. 1698., jer i u ovom potonjem slučaju njegov bi odgovor — prema načinu govorenja — bio istinit, istinitiji negoli da prenesemo njegovo rođenje u g. 1696. I zato držim da je, u oskudici konkretnijih podataka, najpriličnije da ostanemo pri god. 1697. kao godini Grabovčeva rođenja. Na spomenutome zapisniku fra Filip izjavi još, da je sin pok. Mate Grabovca iz Vrlike[37]). Znamo da se je Mate iz Kotara doselio u Vrliku između god. 1683. i 1687. Ovaj njegov sin rodi se dakle u novom boravištu, u Podosoju, gdje je Mate već od više godina živio sa svojom obitelju na Bukaričinu čitluku.

God. 1741. od muških bila su još u životu četiri Matina sina[38]). Fra Filip će biti jedan od mlađih. Ante je svakako od

[35]) Zajednički mrtvar provincije (Split, Sinj, Imotski, Makarska...), sastavljen za provincijala o. Mije Bilušića (1788—1791), ovako bilježi smrt Grabovca: Die 20. Mensis Aprilis An. 1750. Venetiis in Conventu S. Spiritus P. Philppus Grabich alias Grabovaz a Verlica aetatis suae ann. 55. vitam finivit. I prof. Š. Urlić l. c. str. 665. uzimlje godinu 1750. kao godinu smrti. Stari i najstariji zaostroški nekrologij vele nasuprot, da je umr'o, **kao što zaista i jest**, god. **1749.** Iz netočnosti nekrologija u godini smrti slijedi, da se ne smijemo ni u vijest o godinam života, t. j. 55, nikako pouzdati. Po ovome bi se računu Gr. bio rodio g. 1694!

[36]) Fatto entrare dal Camerotto sotto li piombi un huomo... vestito con habito religioso di S. Francesco... d' età d' anni cinquanta per quello disse e dall' aspetto dimostra. VASI B 1060, nutarnji broj 162.; Dok. 41.

[37]) ... Mi chiamo P. Filippo Grabovaz qu. Matio da Verlica. Dok. 41.

[38]) Dok. 19. U ovoj listini od 15. I. 1741. gen. providur Dalm. Marin Ant. Cavalli zemlje, nekoć date Mati Grabovcu, potvrđuje njegovim sinovima:... Antonio, Michiele e Pietro fratelli figli di detto Mattio già

njega stariji, jer još prije g. 1715. bijaše harambašom i poglavicom čete (ronde). Ovakova se služba bez sumnje povjeravala zrelijem čeljadetu, a nikako momčiću od 14—15 godina[39]).

U brojnim listinama što nam se o fra Filipu sačuvale, nema nikakve direktne vijesti o njegovu djetinstvu i dječačkoj dobi. Nešto se ipak i o ovome dade izvesti iz poznatih činjenica i iz običaja onoga vremena. Gr. je godine 1718., dakle u 21-oj godini života stupio u franjevački red. Ova prva činjenica sigurno određena kazuje, da je on morao prije toga za više vremena učiti knjigu. U ovo doba bilo je pravilo, da se u manastir ne primaju na nauk djeca ispod 12-te, ni ona koja su prekoračila 14. godinu, osim ako su već na kojemu drugom mjestu svršila gramatiku[40]). Dječaci-kandidati prije nego će se obući, ostali bi na nauku oko osam godina. Onima, koji su i prije dolaska u manastir bili poučeni u gramatici, nauci bi trajali manje, prema sposobnosti i uspjehu. Stare samostanske statistike potvrđuju više manje ovo pravilo[41]).

Grabovac je po svoj prilici već u Vrlici, kod župnika ili kod kakva pismena čovjeka, naučio čitati i pisati. Srednju školu svršio je bez dvojbe u manastiru. Vrlička je župa onda kao

defonto Grabovaz. Ovdje se ne spominje četvrti sin fra Filip, a to je razumljivo. Fra Filip, kao redovnik na siromaštvo zavjetovan, nije mogao ni primiti ni držati baštine, pak o njemu nije moglo ni biti govora u ovakovoj povelji. Da je Mate Gr., otac spomenute trojice, isto čeljade s Matom Grabovcem ocem našega Fra Filipa, proistječe otolen što je Fra Filip sve ove povelje držao kod sebe kao obiteljske spise, kao i iz okolnosti što se i gornji zapisnik i povelja Cavalli-a u vremenu ne razilaze mnogo, a oba spomenika zovu ocem sve četvorice »pok. Matu Grabovca.«

[39]) Dok. 5. VASI B 1060. Comparisce a questa carica Antonio Grabovaz... harambasca e capo delli dieci huomini... Odluka gen. providura Ang. Emo izdana u Splitu 4. II. 1714.

[40]) Na zboru u Sinju 21. VI. 1735. pod 8. zaključeno:... Hinc antiquum Decretum circa aetatem recipiendorum puerorum innovatur, quod nullo modo qui minus duodecim annos habuerint, et plus quatuordecim recipiantur nisi alibi gramaticae vacaverint. AZ, svezak »Lettere circolari.« Jednakih odredaba naći je i u mnogim drugim listinama prije i kasnije ove godine. Tako je na zboru u Zaostrogu 3. VI. 1721. za provincijala o. Andrije iz Kutijeva određeno:... non recipiantur juvenes excedentes annum 13. nisi instructi fuerint a foris... AZ. ibid.

[41]) Vidi moju knjižicu »Fra Andrija Kačić-Miošić«, Dubrovnik 1923, str. 11, bilješka 1. Isto kod N. Revije I, 19.

i danas pripadala Visovcu, pak je vjerojatno, da je Mate Grabovac jednoga dana, kad je već sve bilo ugovoreno, svoga sina poveo na Krku i tu ga na Gospinu otočiću[42]) ostavio visovačkim franjevcima, da ga dalje uče i spravljaju za svećeničko zvanje. To je moglo biti između god. 1711. i 1714. Da je mladi Grabovac otišao od kuće svakako prije augusta g. 1715. držim da za to imam neku indirektnu potvrdu i u njegovu Cvitu. Ove naime godine u srednjoj Dalmaciji, naoseb u cetinskoj i vrličkoj krajini, zbili su se znameniti i krvavi događaji. Turčin navijesti Mlečićima rat, i rat se zametnu u Dalmaciji[43]). Mustaj-paša 24. VII. 1715. sađe s vojskom preko Prologa u Cetinu. Glavna se vojska utabori pod Sinjem, dok jedan dio ode preko Vrbe k Drnišu, a drugi krenu robeći uz Cetinu sve do Vrlike, osvoji varoš i na izdaju uđe u tvrđavu, kojoj zidine i danas strše na klisuri povrh vrličkih kuća. Tu učine strašan pokolj, isijeku djecu i starce, osramote djevojke, a ostalo povedu u roblje. Užasna je ovo bila tragedija, o kojoj pjeva Kačić[44]) i sâm Grabovac u pjesmi o trećemu ratu[45]). Grabovcu bijaše tada 17 godina. Je li on bio kod kuće? Je li bio svjedokom ove tuge i pokolja? U spomenutoj pjesmi opisuje događaje, ali niti kaže niti iz opisivanja možeš slutiti, da se je pjesnik tu nalazio. Nije nikako vjerojatno, da ne bi Gr. na kome mjestu, u pjesmi ili u prozi, bio zabilježio ove grozne i neizbrisive časove svoje mladosti, to više, kad znamo, da je u Cvitu spomenuo doživljaje kud i kamo manje vrijednosti negoli je ovaj[46]). U ovo vrijeme

[42]) U staro doba veza župâ i župljana prema svome manastiru bila je mnogo uža negoli danas, pak su se dječaci slali u svoj manastir makar on bio udaljeniji od drugih u okolici. Poznato je, da su dječaci iz Potravlja i Muća preko teritorija četiriju samostana išli na nauk u Živogošće, kome su te zagorske župe pripadale.

[43]) Vidi Cvit str. 386. i zatim A. Konst. Matas: »Zemljopisno-poviesna crta o Sinju, u: Prvo izviešće o c. k. državnom nižem gimnaziju u Sinju. Split 1873., str. 20 i sqq.

[44]) Razgovor ugodni, pjesma 103., izd. 1889. Dionička tiskara, Zagreb str. 351—352.

[45]) Cvit 386—393. Bilo bi zanimljivo porediti ovu pjesmu Grabovca s pjesmom Kačića. Kačić je puno kraći i zbijeniji, ali ima više stihova amo i tamo posvema istih. Je li Kačić uzeo iz Grabovca? Ja držim da se već u narodu o ovom pjevale pjesme i da su i Kačić i Grabovac narodne pjevanje na svoj način prikrajali i udešavali.

[46]) Cvit 16—17 u pjesmi R a z g o v a r a n j e j e d n o g s t a r c a i m l a d i ć a. Mladić spominje kako je nebo gorilo svu noć, kad je on b i o u

on se dakle nalazio na naucima, po svoj prilici u visovačkom manastiru.

*

Grabovac je izučio ono što se zahtijevalo prije oblačenja. Istina onda nijesu učilišta bila uređena kao danas, niti je program ondašnje srednje škole obuhvatao svu silu predmeta moderne gimnazije, no mladić je imao i onda što da uči, niti je bio primljen u novicijat bez ozbiljnih ispita. U biografiji fr. Andrije Kačića (11—13; N. Rev. I. 19—21) iznio sam što su učili mladići, kandidati reda. Ovdje ću da popunim one podatke s nekim novim bilješkama o konačnom ispitu pred novicijat. Ove je mladiće redovno ispitivao ili sam provincijal u pohodu samostanâ ili čitava uprava (Definitorije) na svom godišnjem sastanku. Mladići su morali sa sobom donijeti uz školsko posvjedočenje još svjedodžbu krštenja, krizme i vladanja. U šibenskom arkivu[47]) naiđoh na jedan zanimljiv izvještaj o ispitu kandidata. Listina je nama puno bliža, iz g. 1804., ali praksa iz ovoga doba vladala je u bitnosti i kroz čitavi 18. vijek. Te godine dakle mladići svih samostana bijahu pozvani na ispit u Omiš. Prikazala se 22. Od ovih samo su devetorica na ispitu našasta potpuno sposobna; sedmorica odbijena s pravom da se mogu prikazati na novi ispit tek o idućem kapitulu. Za trojicu pripušteno o provincijalu da ih opet zovne na ispit, kad mu se svidi. Dvojici odgođeno je oblačenje, dok se bolje ne izvide svjedodžbe njihova vladanja. Jedan je naprosto morao ponoviti ispite. Svi su mladići bili između 16. i 23. godine života, ali većina ih od 20 godina. Nauke su učili u pojedinim samostanima pod upravom posebnih nastavnika (Magistri gramatices ili magistri Juvenum). Splitski je manastir prikazao 3, sinjski 1, šibenski 2, visovački 1, makarski 3, brački 1, zaostroški 4, živogoški 1, omiški 4 — ukupno 22. Svaki kandidat je ocijenjen u č i t a n j u, razumije se: hrvatskog, latinskog i talijanskog jezika; u t u m a č e n j u latinskih pisaca; u g r a m a t i c i latinskoj, hrvatskoj i talijanskoj[48]). Prema gornjem rezultatu valja priznati da ispiti-

S p l i t u. St. odgovara: »Znam dan oni i godinu. Na šesnaest od prosinca Upali se od Kosmica 1737, Trešnje biše posli toga . . .«

[47]) Svezak »Okoloredne, Naredbe«, okružnica provincijala o. Andrije Dorotića pisana u Omišu 6. XII. 1804.

[48]) U samostanskim arkivima sačuvalo se je osim štampanih i nekoliko rukopisnih gramatika iz 18 vij. One su Latinsko-hrvatske, latinsko-

vanje nije bilo štono se reče, samo p r o f o r m a. Do časti je bilo i pojedinih učitelja i starješina samostana da ne šalju na kušnju kandidate za koje nije bilo barem koje nade, da će uspjeti. A ipak od 22 prikazana, tekar su devetorica na ispitu proglašena sposobna!

4. Grabovac franjevački novak i bogoslov.

U doba Grabovčevih nauka za dalmatinske samostane bosanska je provincija[49]) imala dva novicijata: Visovac i Zaostrog. Gr. ne sprovede redovničku kušnju na Visovcu, kako piše Zlatović (Franovci 294), nego u Zaostrogu. O ovome nam je ostala u ljetopisu zaoštroškog manastira (Lib. archiv. Conv.) savremena i službena uspomena.

Na str. 154. čita se ova bilješka bosančicom pisana: Adi primo Maggio 1718. Po naredbi o. m. p. provincijala Fra Filipa Šurkovića obuko je fra Andrija Maršić dicu za djake, tojest

Fra Filipa Grabovčevića iz Varlike
Fra Jakova Zupčevića iz Sinja
Fra Mihu Vukasovića iz Zagoria
Fra Marka Martinovića iz Sinja
Fra Pavla Franića iz Umčana
Fra Franceška Jaspričića iz Ragužela.

Sva su ova šestorica sretno prebrdila godinu novaštva te će se istoga dana iduće godine Bogu posvetiti sa svetim zavjetima, kako opet svjedoći zaoštroški LAC.

»Adi primo Maggio 1719. Po naredbi o. m. p. fra Filipa Šurkovića, profeša ozdol pisane djake ja f. Šimun Tomašević

Fra Filipa Grabovčevića iz Varlike
Fra Jakova Zubčevića iz Sinja
Fra Miu (sic) Vukasovića iz Zagorja
Fra Marka Martinovića iz Sinja

talijanske, neke i u sva tri jezika: latinski, hrvatski i talij. O učenja ovih triju jezika pisao sam u knjižici:Fra Andrija Kačić Miošić str. 12, bilješka 1. N, R. I. 20.

[49]) Sve do godine 1735. redodržava Bosne srebrne prostirala se od Budima preko Ugarske, Slavonije, Bosne i Dalmacije do granica Dubrovačke republike. God. 1724. brojila je 34 samostana: u Dalmaciji 8, u Bosni 3, u Slavoniji i Ugarskoj 23. (među ovima je i residencija u Beogradu s 8 svećenika, 1 klerikom i 2 laika). Svih svećenika u provinciji biješe 388, klerika 131 i preko 50 vani na naucima, 93 laika i 46 novaka.

Fra Pavla Franića iz Umčana
Fra Franceška Jaspričića iz Ragužela« [50]).

Gr. je dakle stupio u franj. red u Zaostrogu 1. maja 1718. Obukao ga je ondašnji manastirski starješina o. Andr. Maršić, onaj isti koji će dvije godine kasnije zaodjeti haljinama aziškog ubožara i mladog Kačića-Miošića. Gr-a i drugove primio je 1. V. 1719. na vječno zavjetovanje o. Š. Tomašević, Kačićev ujac. LAC. nije nam ovdje zabilježio ni kako je Gr-u bilo krsno ime ni od koliko se je godina obukao. Čudnovat je slučaj htio da su ove rubrike kao za Kačića tako i za Gr. ostale nepopunjene. Kačićev i Grabovčev književno-nacionalni rad bit će kasnije u svezi i zavisnosti, pak zaslužuje da upozorim, kako su ova dva darovita mladića već sada u zaoštroškom manastiru zajedno živjela a valjda se i u ljubavi prema knjizi i narodnoj prošlosti bodrila i popunjala. Kačić po dobi šest, po školama dvije godine mlađi od Grabovca, učio je u Zaostrogu kao đak dok je tu fra Filip provodio prvu godinu svog redovničkog života.

*

Mladi franjevački klerik imao je još da uči sedam godina: 3 godine filozofiju i 4 teologiju. Gdje je Gr. prošao sve ove nauke? Zlatović piše, da je fra Filip učio u Italiji[51]). On je valjda za ovo imao i kakvu pismenu potvrdu. Ja je ne nađoh, ali i bez te potvrde držim vrlo vjerojatnim, da je Gr. odmah po novaštvu bio poslan u Italiju, najprije u Veneciju ili koji drugi grad mletačke republike. U ono doba velik je broj klerika učio po stranim redovničkim zavodima. God. 1725. — baš za Grabovčevih nauka — bilo je preko 50 klerika izvan provincije.

[50]) Ovu je šestoricu još jedan put zabilježio o. Š. Tomasević u istom LAC. Zaostrog str. 88. uz neke razlike u imenima. Ovdje piše: Fra Filipa G r a b o v c a (nè Grabovčevića) iz Cetine,... fra Marka Martinovića i z C e t i n e... fra Franu Jaspričića i z R a g u ž e.

I LAP u Makarskoj str. 129 ostavio nam je upisano oblačenje i zavjetovanje ove šestorice, ali opet uz neke sitne razlike u nazivima i bez oznake odaklen je koji. Ovaj LAP piše G r o b o v a c a ne Grabovčević, najzadnjeg jedanput Jasprica a drugi put Jasprić. Iz ovoga se vidi da su prezimena obojice imala već onda tri oblika: Grabovac, Grabovčević, Grabić, Jasprica, Jaspričić, Jasprić.

[51]) U splitskoj N a d i god. I. (1883), Br. 1. str. 8. o. Zlatović veli da fra Filip »izuči sve nauke kod domaćih redovničkih zavoda.« U knjizi »Franovci i hrvatski puk u Dalm.« str. 294. pet godina kasnije štampanoj piše, da je Gr. o d m a h p o s l i j e n o v i c i j a t a pošao u Italiju da onamo dovrši nauke.

Pregledao sam statistiku naših samostana ovoga vremena, koliko su se sačuvale, i nigdje među klericima na domaćim učilištima ne sretoh Grabovca. Vjerojatno je dakle, da je bio u tuđini. Za Italiju pak govori nesamo činjenica što je 95% klerika tamo išlo [25]), nego i neke prilike njegova života, koje ću u raspravi spomenuti. Fra Filip je u god. 1726. morao svršiti bogoslovski studij, pak je u toj godini — ako ne i prije — zaređen za svećenika.

Gr. ne bijaše prosti svećenik. Uz obične nauke teologije, propisane za svakog svećenika, on se morao i dalje knjigom baviti i višim se ispitima podvrći. U natpisu C v i t a za se veli da je »Štioc (= profesor) i Pripovidnik«, a i provincijal (Joannes-a Strascemano) već u patenti od 26. V. 1729. daje mu ova dva naslova: Dilecto nobis in Christo M. V. P. Philippo Grabovacz .... L e c t o r i e t P r a e d i c a t o r i [53]). U brojnoj zadruzi od 400 svećenika malica je samo vrednijih i boljih mladića bila određena za nastavnike, pa se je i fra Filip sigurno u školi odlikovao darovitošću i marljivošću, kad i njemu bi namijenjena učiteljska stolica. Na kom se je učilištu i koliko vremena spravljao za lektorsku službu — nijesam mogao iznaći. Tako mi nije poznato ni mjesto ni komisija pred kojom je ispite učinio za lektora i propovjednika.

U tuđem svijetu Gr. je mnogo vidio i dosta naučio. Znanjem i iskustvom proviđen, pun zanosa i čvrste volje, stupa sada na polje rada i javnoga života.

5. Grabovac vojni dušobrižnik hrvatskih konjanika.

Stoprv u početku god. 1729. sretamo Grabovca u mletačkoj vojsci [54]). Gdje se je bavio, što li je radio od g. 1726. do 1729? Nigdje nikakve bilješke nijesam našao o njemu za ovo prvo trogodišje svećeničkoga rada. Može se ipak s razlogom nagađati da je fra Filip u ovo vrijeme predavao filozofiju u kome samostanu, u domovini ili još vjerojatnije u talijanskom, venecijanskom manastiru. Gr. naime u poznijem životu od 1729. pa naprijed nosi naslov **lektora**. Ali neka se je usposobio za predavanje, on ne bi bio prema ondašnjem običaju postigao ovog

[52]) Vidi gore bilješku 49. Vidi i Eterović l. c. str. 15 bilješka 2.; N. R. I, 23.

[53]) Patenta je napisana u Bresciji: Datum Brixiae die 26 Maji an. Dni 1729. Bit će tu bio na prolasku za službene poslove. Dok 24.

[54]) Dok. 23.

trajnog naslova, da nije i vršio nastavničku službu. Rekoh da je po svoj prilici naučavao u Italiji. Na ovo upućuje s jedne strane okolnost, što ga statistike nigdje ne spominju na domaćim učilištima ovoga razdoblja, a s druge što je u ovoj pretpostavci lakše shvatiti zašto je Gr. brzo postigao službu vojnog kapelana. Čini mi se napokon da ovo potvrđuje i njegova pjesma spjevana u početku vojne službe. Tu se Gr. očituje kao dobar poznavalac prilika u mletačkoj republici i njezinoj vojsci, a to ne bi bilo da nije već neko vrijeme u tom okolišu živio.

U mletačkoj vojsci bijaše velik broj Dalmatinaca. Dalmacija ova nesretna zemlja s bijednim narodom s v e n t u r a t a P r o v i n c i a, m i s e r a b i l e g e n t e, kako je zove Sebastian Molin, bivši inkvizitor u Dalmaciji [55]) davala je Veneciji jedan sigurni i dragocjeni proizvod: hrabrog i ustrajnog vojnika [56]). Naši su vojnici bili podijeljeni u razne kumpanije ili regimente. U ovo vrijeme spominje se kumpanija kolunela Alviza Difnico, kolunela Kumbata (Cumbatti) i dr. Ovim četama bijahu dodijeljeni dušobrižnici redovno iz naših krajeva, koji su poznavali ne samo jezik nego i ćud vojnika i običaje naroda. Kako su dalmatinski franjevci bili najbliži zagorskome puku, iz njega potekli i s njime živjeli kao pastiri, vođe i učitelji, to je vlada najradije i uzimala ove svećenike za vojne kapelane. Provincija pres. Otkupitelja imala je obično po 4—5 svojih redovnika u kopnenoj i pomorskoj vojsci. Iz jedne statistike provincije saznajemo da je god. 1744. među vojnim kapelanima bilo ovih devet franjevaca: Grabovac, fr. J. Omrčenović, fr. Jure Samaluk, fr. Andr. Dragičević, fr. Stjepan Vekić, fr. B. Božić, fr. Stjepan Badrić, fr. Anđeo Lavić i neki fr. Josip iz Vrgorca [57]).

[55]) U pismu pisanu iz Padove 4. IV. 1753. novoimenovanom providuru Dalmacije Francesku Grimanu Jednako se izrazuje i u pismu od 11. IV. 1753. VASI Lettere, B 289. I bivši providur Dalm. Gerol. Guerini u pismu iz Venecije 29. IX. 1753. riše najcrnijim bojama Dalmaciju. Ibid. B. 289.

[56]) Gerol. Guerini u čas prije spomenutome pismu veli: Voi gia vi imaginate che la populazione é la sostanza del Principe e che la piú savia politica insegna doversi procurar sempre di acrescerne il numero ... é il prodotto piú utile di quella provincia. Providur P. Vendromin u izvještaju 21. X. 1729. piše: Il genio suo (t. j. Dalmatinca) é per se stesso bellicoso, mancano la sola disciplina, onde contansi all' incontri di guerra, quanti sudditi tanti soldati. VAS Relazioni Proveditori Dalm. B Fa 69 Ova misao u ostalom sreta se vrlo često u izvještajima iz Dalmacije.

[57]) ALŠ, Theca VII. Karapandžić, u prvoj polovici.

Fra Filip Grabovac uvršten je 19. febr. 1729. u kader kumpanije hrvatskih konjanika, Compagnia de Croatti a cavallo [58]) kojoj je bio vlasnikom kolunel Alviz Difnico, a kasnije kol. Franjo Carrara. Kod ove čete ostade sve do god. 1747. t. j. za čitave svoje službe [59]). Znade se, da je u ono doba kao i danas, bilo svećenika, koji su se otimali za mjesto vojnog kapelana [60]). Bit će neke u tome vodila uzvišena svrha duhovnoga rada, ali gdjekoji je imao i lične i vremenite ciljeve pred očima. Svakako življenje među vojnicima, izvan samostanske stege i daleko od budnog starešinskog oka, prigoda je redovniku da se u duhu ohladi i da u svetome žaru popusti. O prije spomenutome Omrčenoviću jedan savremeni pisac[61]) veli, da je vršio službu vojnog kapelana »s pravim duhom redovničkim i kršćanskim« stvar, zaista, dodaje, udivljenja vrijedna, ed é res miranda! A zato su redovničke starješine nastojale, koliko im je bilo moguće da samo prokušane i dobre članove puste na službu kapelana. Suviše ovim bi kapelanima davali misiju tek za par godina da ih mogu pri ponovnoj potvrdi lakše opozvati i s drugim sposobnijima zamijeniti.[62]) Pored crkovnih ni vojnim vla-

[58]) Dok. 23. Ovaj naziv Compagnia (ili Regimento) de Croatti a cavallo ili della cavalleria croata dolazi redovno u svim službenim listinama. Vidi Dok. 23, 25, 27, 30, 32, 33, i t. d. Ovdje treba spomenuti da je naziv **Croatti** za Dalmatince u mletačkoj vojsci bio redovit i što dalje ideš u prošlost, to je taj naziv češći. Evo nekoliko primjera. Gen. providur Almarò Thiepolo izvješt. od god. 1593. govori samo o **militie croate et Albanesi;** providur Bembo 1598. razlikuje u vojsci **Italiani, Croati, Albanesi;** provid. Fr. Molino u izvj. 1625. Dalmatince zove **Soldati Croati,** jednako i prov. A. Zorzi god. 1630.; pak prov. F. Zen god. 1636.; Alviz Mocenigo u izvj. god. 1639. za vojnike Dalmatince veli, da su **de nation croata.** Z. Bembo, provid. gen. de Mar in Golfo god. 1598. veli o dalmat. vojnicima: Delli **Croati** neanche la Serenitá Vostra sara mai ben servita contro Uscochi per esser gl' uni et gli altri di una istessa natione.

[59]) Na zapisniku suca istražitelja u Mlecima 17. XII. 1747. upitan da li je igda bio u onome gradu odgovara: sono anni 18 incirca che servo in questo Regimento che ho detto [Reg. di Croati a cavallo Collonello Franc. Corrara], ma era prima Collonello il Difnico.

[60]) U VAS. Provid. s. Monasteri, B 135 ima spis O. Stj. Badrića protiv o. Iv. Vučića iz koga proistječe da su se obojica otimala za mjesto vojn. kapelana. Badrić se tuži na Vučića da proti zakonu, kao definitor, zadrži i službu kapelana.

[61]) AB među rukopisima o. A. Staničića.

[62]) Dok. 24 (g. 1729); Dok. 29 (g. 1732); Dok. 36 (g. 1740).

stima nije bilo sve jedno, jesu li kapelani bezprijekorna vladanja ili ne [63]). Gr. je u trećoj godini svog svećeničkog života imenovan vojnim dušobrižnikom. Iz patente generala reda i provincijala redodržave [64]) razabira se, da ga oni imenuju na prošnju mletačke vlade. Je li se bio Gr. sam ili preko koje uplivne ličnosti za to mjesto preporučio ne znam. No sigurno je, da je mladi franj. lektor i po svojoj spremi i po svom svećeničkom duhu tomu mjestu bio dorastao. Duhovne su starješine o njegovu uspješnu radu svakako imale dobre nade. Da se u tome nijesu prevarili, dokazao je sam Gr. svojim djelima, a priznali su i njegovi poglavari u poznijim svojim potvrdama [65]).

*

Grabovac je vojni kapelan. Što je od njega tražila ova duhovna služba? Prva odluka vojne vlasti u Veroni, koja je do nas doprla, a pisana je 1. marta 1729., veli, da je Gr. 19. II. 1729. imenovan kapelanom u kumpaniji hrvatksih konjanika i da je povrh toga dužan ići i k drugim posadama, gdje bi bila potreba i gdje bude četa te narodnosti [66]). Fra Filipova redovita residencija bijaše Verona, a stanovao je u samostanu sv. Brnardina. On je hrvatskim vojnicima svoje čete držao propovijed, ispovjedao i pričešćivao ih o Uskrsu, o adventu, i vanrednim prigodama. On je bolesne i ranjene tješio, svetim tajnama providao, mrtve vojnike k vječnom pokoju sprovodio [67]).

[63]) Već se iz Dokumenata br. 32, 33, 39, 40, zaključuje, da su vojne vlasti držale do revnosti i dobra vladanja svojih kapelana. U splitskom arhivu (Dobri) ima dekret, kojim se imenuje kapelanom kliške tvrđave (2. IV. 1750) fra Ludovik Botušić, član splitskog manastira, na mjesto nekog P. Bonav. da Rodis zato što vladanje ovog potonjega nije bilo uredno. Tu se veli: sia rimosso il P. B. da Rodis ... ed in suo luogo sostituito altro Religioso di buoni costumi e di esemplar vita ... Svezak **Protocollo** str. 27.

[64]) Ad justam priamque Ser. mae Reiplicae Venetae petitionem, veli 26. V. 1729. provincial (Dok. 24), a gen. komisar Crescentius Krisper 12. V. 1732. (Dok. 29.) ... cum per administros ejusdem Seren. Reipublicae Venetae de idoneo Capellano seu Comfessario fuerimus requisiti ...

[65]) Dok. 29. i 36.

[66]) Presidio di Verona — si fa fede siccome nel Rollo della Compagnia de Crovatti a cavallo del coll.o conte Alvise Defnico vedesi esser stato descritto per capelano R. P. Filippo Grabovaz con obligo di trasferirsi nelli altri presidii ove fosse bisogno e vi fossero compagnie di tal Natione ... Dok. 23.

[67]) Mok. br. 28, 31, 32, 33, 39.

Kako se je njegova četa micala a i naših se ljudi nalazilo po svim krajevima na kopnu mletačke države, tako je i Grabovac bio u sveđernome kretanju. On bi svake godine obilazio vojničke postaje. U sačuvanim listinama spominju se Venezia, Palma Nova, Brescia, Rovigo, Salò, Peschiera, Udine, Crema [68]). U jednoj molbi [69]) sam Grabovac piše Duždu: »Moja duhovna služba traži da sam u neprestanom kretanju po čitavoj državi na kopnu, počevši od Palma Nova pa sve do Crema«. Nije tada bilo željeznica, a ni pješice ne bi mogao doprijeti kud ga je duhovna služba zvala. Grabovac je obilazio mjesta obično na konju. Mnogo bi trudio i na putu prepatio, a morao je trošiti za se i za uzdržavanje konja. Već prve godine u predstavci na Dužda ističe ovaj trud i trošak, a kukavnu i nedovoljnu plaću od 5 dukata mjesečnih, pak moli, da mu je povisi barem na plaću, koja se daje prostom vojniku na konju.[70]) Dužd Mocemigo nije bio odveć blagodaran. Dukalom 1. X. 1729. naređuje da se fra Filipu dometnu još dva dukata [71]). Prema položaju vojnog dušobrižnika i neprestanom putovanju na konju, sedam dukata na mjesec nije moglo pokriti sve troškove i vrlo čedne potrebe kapelana-redovnika. Grabovac je usilovan, da iduće godine ponovi molbu [72]), nebi li ga u plaći izjednačili barem s prostim vojnikom. Valja priznati da ovaj zahtjev ne bijaše pretjeran. Mocenigo odlukom 27. VII. 1730. (Dok 28) uvažava razloge prosioca i pristaje da se Grabovcu unaprijed isplaćuje 10 dukata. Sva je prilika da ovaj iznos nije bio nigda kasnije povišen, jer u listinama, koje je fr. Filip brižno čuvao, o tome nikakova spomena.

[67]) Dok. br. 28, 31, 32, 33, 39.

[69]) Dok. 64. i 65.

[70]) .... Gl' incomodi, ch' io soffro nell' esercizio del mio ministero eclesiastico che mi tiene in continuo moto per tutto lo Stato di terraferma principiando da Palma Nova sino a Crema e la spesa continua nel mantenimento del cavallo, danno motivo alla mia divozione d' implorar... qualche accrescimento del mio tenue salario ed insufficiente... coll' assegnatione almeno della paga di semplice soldato a cavallo. A V. Dok. 64.

[71]) Dok. 26.

[72]) Dok. 65.

6. Za vrijeme kuge.

Grabovac je i kao čovjek i kao vojni dušobrižnik bio bez prijekora. To jamči već sama činjenica što je gotovo 19 godina pokrivao tu važnu službu. Kad bi istjecao rok njegove misije, duhovni bi poglavari rado pristajali da i nadalje ostane kod vojnika, ističući dojakošnju njegovu revnost i dobro vladanje. Pa su i vojne vlasti željele da Gr. bude potvrđen u službi [73]).

Za vrijeme Grabovčeva kapelovanja većekrat je harala bolest među vojnicima — bolnice bi bivale pune bolesnika i ranjenika. Ovo se zgodilo u g. 1734.—5., pak g. 1737. i opet g. 1742. i g. 1744. Grabovac je u svim ovim prigodama pokazao vanrednu revnost i samoprijegor. To u jedan glas ističu vojni poglavari i liječnici. Kapetan Giov. Malaspina u Veroni 24. I. 1735. izjavljuje, da je Grabovac sa svom mogućom ljubavlju i brigom providao i sada providа brojne bolesnike u onim javnim bolnicama (Dok. 30). Dvije godine za tim guvernatur oružja u Veroni Vidal Vidali (17. II. 1737.) i gen. providur Ant. Loredan (18. II. 1737.) jednako ističu Grabovčev žar, ljubav i ustrajnost danju i noću, i kad god bi bio pozvan da duhovno tješi bolesnike ili ranjenike bilo koje narodnosti. Uslijed velikog napora i sam je obolio i bio u pogibelji života (Dok. 31. i 33). Ovo potvrđuje i nadzornik javnih bolnica tenente Gozolaso u priznanici istoga nadnevka dodajući, da Grabovac nije nigde štedio truda niti pazio na svoje zdravlje. Grabovčev poglavica kol. Fr. Carrara pismom od 27. IV. 1737. uvjerava, kako je fra Filip dvorio ne samo vojnike njegove kumpanije nego i suplemenjake po drugim regimentama (Dok 34). Kad se opet bolest pojavila g. 1742. Grabovac je poradi napornoga rada uhvatio tešku bolest u prsima sa zaduhom i bacanjem krvi. Ovo svjedoči (28. V. 1742.) magister farmacije Ant. Fracassini [74]) i Fidencio Zillotti [75]). Napokon g. 1744. raširila se među vojnicima vrlo opasna bolest. Fra Filip, kako svjedoči gen. providur Ang. Emo, i opet svojih sila nije štedio niti se smrti bojao a da uzmogne bijednike tješiti

[73]) Dok. 29, 33, 35, 36.

[74]) Attesto io sottoscritto con mio giuramento sicome il R.do P. Filipo Grabovaz Capel.o del Reg.to Coll.o F. Carrara de Croatti a cavallo in tempo ch' assisteva il publico ospitale de soldati é incorso in grave mal di petto con febre, sputo sanguigno e suffocazione di respiro per quale é stato in pericolo di morire. Dok. 37.

[75]) Dok. 39.

i svetim tajnama krijepiti. U svedernom dodiru s bolesnicima i on bi ovom teškom bolešću zaražen i jedva ostade u životu[76]). Ovaj požrtvovni rad revnog svećenika zaslužuje to višu pohvalu, što se on drage volje ponudio i ondje i u onim bolnicama, gdje ga stroga dužnost nije nikako vezala[77]). Znadem, da se sličnim posvjedočenjima ne smije uvijek podavati velika važnost, no u slučaju našega Grabovca priznanice potječu iz raznoga doba i od raznih lica, suviše ima ih velik broj i činjenice su u njima određene i opisane, da se nikako ne mogu mimoići. One na sebi nose jak biljeg umjerenosti i istine.

Pored ove kršćanske požrtvovnosti listine što nam ih sačuvao visovački arkiv[78]), bilježe i Grabovčev apostolski žar u širenju sv. vjere. On je naime u raznim mjestima priveo više inovjeraca u krilo kat. Crkve. Ovo mu služi na čast. Svaki bo čovjek značajan, o svojim idealima duboko osvjedočen, radi da poukom i uvjeravanjem i drugoga za iste ideale zagrije i za njih predobije.

*

U početku spomenuh, da je Gr. bio vojnim kapelanom gotovo bez prekida od g. 1729. do 1747. U godini 1738. čini se međuto da je ostao bez službe. Dužd Pisani Dukalom 16. aug. (g. 1738.) naređuje providuru Dalmacije Dolfinu neka se Grabovac »koji odlukom 27. VII. 1730. bi potvrđen za kapelana u regimenti hrvatskih konjanika, a međuto ostao bez službe, u posluh spomenute odluke uspostavi u istoj regimenti i s istom mjesečnom plaćom od 10 dukata[79]). Da je obustava bila bez temelja i svakako nepravedna, jasno je iz Duždeve naredbe, da se Fra Filipu isplate svi zaostaci od dana kad je od službe bio obustavljen (ibid). Pod kojim vidom i za koliko je vremena bio lišen službe — ne mogoh doznati. Po svoj prilici na ovaj se događaj veže bilješka u provincijalnom zapisniku u Šibeniku: »Danas 22. rečenoga (= oktobra 1738.) bi smješten u Split kao član obitelji o. Filip Grabovac, koji je došao iz misija u Mleci-

[76]) Verona 26 aprile 1744... ha dovuto soccombere a pericolosa malatia, causata dai stessi mali di pessima qualità, che regnavano negli ospetali medesimi... Dok. 40.

[77]) Ibidem.

[78]) Dok. 60—65.

[79]) Dok. 35.

ma«[80]). Je li Gr. kada prije ili kasnije dolazio u domovinu, nijesam mogao utvrditi na temelju arkivskih podataka[81]), ali je vrlo vjerojatno da se je on u 19 godina službe češće navraćao u Dalmaciju da vidi rodbinu i redovničku braću. U spomenutoj bilješci provincijal o. Mijo Jekušić određuje Grabovca u splitsku obitelj. Nije se dakle radilo o kratkom privremenom dopustu nego o namjeri trajnoga boravka. Gr. se je možda u augustu ili sept. g. 1738. dijelio iz Mletaka, videći da nema više razloga da onamo stoji. Ne smeta što je Duždeva odluka o uspostavi izdana već 16. augusta. Ona je naime upravljena na gen., providura u Zadar, a u Zadru unesena u zapisnik dukalâ tek. 9. sept. 1738.[82]). Dok je opet uručena Grabovcu mogao je proći i jedan i dva mjeseca. Grabovcu su još jednom, u koliko se čini, pokušali da obustave plaću. Za pošasti g. 1742. nalazio se u Rovigo. Otolen bi pozvan, ili se sam ponudio, da proviđa bolesnike svoje sunarodnjake u Veroni. Kad se je imao da povrati na svoje mjesto, gen. providur A. Emo piše 20. VIII. 1742. providuru J. Boldù u Rovigo, da se fra Filipu — ako mu je bilâ ustegnuta plaća za odsustva — mora tačno sve isplatiti, budući njegova izočnost posvema opravdana[83]).

7. Ljubav k domaćoj grudi.

Gr. daleko od svoje otadžbine nije prekinuo niti sa zemljom, gdje je Božje svijetlo ugledao, niti s redovničkom zadrugom, koja ga je naukom zadojila. On se je češće sjećao siromašnih crkava u Dalmaciji i pomagao ih, koliko mu oskudna sredstva dopuštala. Za prvih godina njegove službe bi zasnovan u Splitu na Dobrome samostančić u velikom siromaštvu i uz žestoke oporbe[84]). Čitava je provincija gledala da dođe u pomoć braći u novome pribivalištu. Splitski LAC među dobročince

[80]) Adi 22 detto fù collocato di familia a Spalato P. Filippo Grabovaz venuto da Venezia dalle missioni. ALŠ. Mala u pergameni uvezana knjižica »P. P. Knezevich archiviolum«, list 141, verso.

[81]) Iz Grabovčeve knjige Cvit strana 16—17 može se zaključiti da je bio u decembru 1737. u Splitu, kako gore spomenuh u bilješci 46. Iz riječi pak na strani Cvita 318. nebo bi bilo gorilo svu noć u decembru god. 1737.

[82]) Ovo je registriranje u Zadru ubilježeno na samoj dukali. Dok. 35.

[83]) Dok. 38.

[84]) Vidi: o. Stj. Zlatović, Franovci, str. 205, 222 i 225 slj. Opširnije u arkivu splitskoga samostana (Dobri) svezak LAC, i »Protocollo.«

bilježi i našeg fra Filipa. On je siromašnoj crkvici poslao iz Mletaka više stvari. Izrijekom se spominju: prijstô (tron) nad tabernakulom, zelena kazula zlatom izvezena, velika oltarna slika sv. Ante na platnu, napokon prilika Gospe od zdravlja, koja se i danas časti na njezinu oltaru na Dobrome. Ovu je sliku poslao god. 1732., kad je kuga harala u Splitu. Splitski nadbiskp Antun Kadčić svečano je blagoslovi i dopusti da se izloži javnome poklonstvu. Predgrađe Dobri bi pošteđeno od strašnoga biča. Narod i građanstvo pripisivali su ovu osobitu milost zaštiti nebeske Kraljice, koju su pod ovom svetom prilikom pobožno častili [85]). Par godina poslije Splita, osnovaše franjevci gostinjac i u imotskom varošu od Turaka oslobođenu, pa se Grabovac sjeća i imotske crkve šaljući joj iz Mletaka jednu planetu i lijepu Gospinu priliku na platnu, koja, kako veli imotski ljetopis, »odaje miris blagosti i potiče srca ljudi na pobožnost« [86]). Grabovcu je jamačno ležala na srcu i crkva u rodnome mjestu, no nije poznato čime je obdario Vrliku [87]), kao i druga potrebna mjesta. Da je on zaista na razne strane slao crkovnog ruha i drugih predmeta, i da je svojim posredovanjem išao na ruku redovnicima, očito je iz počasti kojom ga odlikova uprava provincije sakupljena na Visovcu 26. jula 1747. — baš nekoliko mjeseci prije negoli će ga vlada utamničiti. — Starješinstvo ga naime ubrojilo među »oce provincije« »s obzirom na dobročinstva, koja je iskazao siromašnijim samotanima« [88]).

*

Ovdje ću da nahrcim još jednu stranu Grabovčeva rada. Fra Filip je od mladosti više godina proboravio u Italiji. U tu-

[85]) ASp, svezak »Protocollo« str. 23.

[86]) Questo benemerito Padre [Filippo Grabovaz] ... donò a questa chiesa una pianetta ed una stimevole Imagine della B. Vergine Maria qual si venera in questa chiesa dai fideli, ed é veramente una Imagine che spira odorem suavitatis et movet affectum et corda hominum ad devotionem. AI, LAC.

[87]) Ja držim vrlo vjerojatnim da je slika Gospina na velikom oltaru u Vrlici s krasnim starinskim okvirom jedan od Grabovčevih darova. Između triju Gospinih prilika u Splitu, Imotskom i u Vrlici imade i neka sličnost. Bilo bi zanimljivo proučiti od koga su auktora slike, jesu li izvornici ili kopie.

[88]) AZ, svezak »Lettere circolari« pri kraju, okružnica o. Iv. Turića sa kongregacije na Visovcu 26. VII. 1747: ... 2° ... Reffletendo alle beneficenze del P. Filippo Grabovaz fatte a diversi Conventi più bisognosi della Provincia ... ha aggregato fra i Padri della Provincia.

đoj zemlji, velikoj i naprednoj kao u materijalnom tako u političkom i kulturnom pogledu, njegovo se srce nije otuđilo niti ohladilo prema rođenoj grudi — baš obratno, u duši budio mu se sve življi osjećaj za svojim pogaženim narodom, za njegovim jezikom, njegovim osobinama i starom slavom. Čujmo kakvom narodnom sviješću slavi junaka Ant. Kumbata:

Štogod Princip imade vojvoda
Od **hrvatske ruke i naroda,**
Ne imade boljega **Hrvata**
Nad vojvodu Antuna Kumbata.
Od liepa mista iz Kaštela,
Njega štuju mletačka vlastela,
Za vrsnoga drže i poznaju,
Što zapita to Kumbatu daju.
U njem nejma nikakve holosti
Već dobrote i svake milosti,
Začina je ostalih vojvoda,
Lipa dika **hrvatskog naroda.**
Prolio bi krvcu za Hrvata,
Svak Kumbata želi kao brata,
Još ih ima al' je dugo štenje,
Svakom takom ja nosim poštenje.

Na žalost, nijesu svi naši časnici bili jednaki Kumbatu. Grabovca je silno boljelo gledajući kako mnogi Dalmatinci kad dođu u Italiju, zabace narodnu nošnju, stide se svog jezika i svoje narodnosti. Ove niskoće nije mogao trpjeti Grabovčev značaj, pak ih u istoj pjesmi nemilo šiba i općem preziru izvrgava:

A ostale neboge vojvode,
Kako koje Taliju prohode,
Učine se oni Taliaši
Ter govore: mi niesmo naši.
Kose briju, a peruke diju,
Kalpak sviju, a klobuke viju,
Tere trče u sve nagle trke
U Taliju za obrijat brke.
Obrijaše svoje lipe vlase,
Odbaciše svione pojase,
S' sebe svlače skrletne dolame,
Odvrgoše sarmali mahrame.
Svitla puca, toke i jačerme,
Mili Bože što me vidit jer me (!)
Na se meću druge istrižene,
Do kolina nose kao žene.
Odbaciše ploče i kamenje,
Za ne imat junačko zlamenje,
Igle zlatne, perje pozlaćeno,
Na lacmansku sve je obraćeno.
Pogrdiše zemlju Dalmaciju,
Tu hrvatsku drugu provinciju,
Zemlje, grade, sela i varoše,
Od Mlečana poznani su loše.
Odvrgoše lipe ćorde britke,
Pripasaše tupe ražnje vitke:
Da bi bili najbolji junaci,
Kad ih vide, ne boje se Turci.
Već vas molim kao moju braću,
Evo slideć vami nauk dat ću:
Kad vidite pravoga Hrvata
Vi bižite, krijte se za vrata...[89])
Već, Principe, moja svitla kruno,
To je rugo Dalmacije puno.
Gospodine, to j' u tvojoj ruci,
Na hrvatsku nuder ih obuci.
To pogledaj tvojom svitlom krunom,
Ili barem rastavi ih s kruhom.
Tebi nosim čast poštenje svaku;
Klanjam ti se moleć milost taku.

[89]) Ovdje imadu još četiri kitice. Donosim ih, da bude čitava pjesma sa svojih 18 kitica.

Tko vas pita, od krajine ke ste,
Vi recite iz Ljubljane da ste.
Kad nemate krila sokolova,
Vi uzmite narav od ćukova.
Dalmacije lipe ne grdite,
Mletačkoga Dužda ne srdite,
Jer je ona gnizdo sokolovo
Nad njom stoji krilo Principovo.

Al ja toga umolit ne mogu,
Jere vidim da vi ste u slogu;
Jur znadete, ali ne hajete,
I soldatom tu oblast dajete.
Jur se vidi da tom nije lika,
Jer se tako njima čini dika.
Još govore slidit oni da će,
Bože žali Principove plaće.

Ova nas pjesma već uvodi u drugi dio rasprave. Spomenuh je ipak ovdje, jer nam očituje kojim je duhom ovaj katolički svećenik vršio svoju službu u mletačkoj vojsci. Pjesmu je spjevao prve godine svog kapelovanja (1729.) i kao štampani letak raširio među narod. Istu pjesmu preštampa opet u Cvitu posljednje godine službovanja (1747.). Nije li to znak, da je fra Filip za 18 godina bio ne samo duhovni pastir nego i narodni apostol naših vojnika u tuđoj zemlji?

No baš ovaj rad narodnog prosvjetljivanja spremao je Grabovcu i već pripremio okove, a u okovima tešku ali i slavnu smrt.

Dr. Josip Mantuani — Ljubljana.

GLAZBENIKI IZ REDA SV. FRANČIŠKA

(Sledi).

Résumé. — **Les musiciens dans l' Ordre de St. François.** Suite. — Au 17.me siècle, se signalèrent en outre surtout les RR. P. P. L. Nervius, S. Lopez, B. de Montalbano, B. Strozzi, L. Gallerano, J. Finetti, J. Bondi, C. Cocchi, I. Jerković, croate, C. Massarello, Jean d' Arras, S. Picerli, A. Pisticcio, B. Ratti, A. Chylinski, polonais, J. Ganassi, J. Bandulović, croate, J. Milet, A. da Resurreicao, A. Cassandi, A. Prospero, T. da Sant' Agata, A. dalla Tavola, D. Castrovillari, A. Croci, E. Trabattoni, Ch. Busatti, J. A. Colombo, A. M. Riccio, T. Massucci, E. M. Biffi, F. Schvab, F. Gučetić, de Raguse, B. Scheyrer, K. Steingaden, J. Vachelli, I. Mollitor, M. A. Cesti, J. Lukačić, de Šibenik, F. Bellazzo, J. Duponchel, J. J. Souhaitty, F. A. Arconati, P. Alexandre, de Dubrovačka Rijeka en Dalmatie, F. A. Urio, G. F. Händel, F. Passerini, T. Murner, A. Silesius, F. Prokop, F. Albinus, P. Martinus de Kochem, L. Schnüffis, J. Caković, tertiaire régulier, A. Olivera et une quantté d' autres.

Kapucin o. Leonardus Nervius je živel najbrže v Tournaiju; o njegovem življenju ne vemo dosedaj ničesar. Priobčil je: 1. »Missae decem, 4, 5, 6 et 7 voc. cum b. pro organo«. Antwerpiae. 1618. 2. »Cantiones sacrae ... 8 voc.« Antwerpiae, 1623. 3. »Magnificat super 8 consuetos tonos, una cum aliquot motettis et litaniis ... 8 voc.« Antwerpiae, 1624. 4. »Missae sacrae 8 voc. quibus adiecta sunt motetta cum litaniis, cum b. c.« Antwerpiae, 1624. 5. »Fasciculus cantionum sacrarum 4, 5 et 6 voc., additis litaniis lauretamis 4 et 6 voc. cum b. gener.« Antwerpiae, 1628. — Španec fr. Sebastiano Lopez Velasco je bil rojen v Segoviji, a ne izvemo kdaj; vršil je službo kapelnika pri frančiškanih v Madridu, kjer je pač tudi umrl; drugega ne pove v predgovoru svoje publikacije: »Libro de missas, motetas, salmos etc ... 8, 9 et 10 voc.« Matriti, 1628. — Fr. Bartolomeo de Montalbano iz Bologne je bil kapelnik pri sv. Frančišku v Palermu ok. 1629. Na svetlo je dal: 1. »Motetti ... Ad 1, 2, 3, 4 et 8 voci con il partimento per l'organo et una messa a 4. Op. 2.« Palermo, 1629. 2. »Motetti ... Ad 1, 2, 3, 4 et 8 voci ... Op. 3.« Palermo, 1629. 3. »Sinfonie ad 1 e 2 violini e 2 tromboni con il partimento per l'organo.« Palermo, 1629. — Tudi o fr. Bernardu Strozzi vemo, da je živel v prilog glasbi samo po tem, da je priobčil 5 zvezkov cerkvenih glasbotvorov (maše, motete, psalme, Magnificat) med leti 1618—1629; ohranilo se ni nič. — Fr. Giacomo Finetti, rojen v Anconi, je deloval kot kapelnik leta 1605—1606 v stolnici v Jesi, potem 1609—1612 v Anconi pri cerkvi Corpus Christi in 1613 pa vsaj do 1629 v Benetkah (Frari). Da je bil leta 1629 na omenjenem mestu, izvemo tem potom, da mu je posvetil Dario Castello 2. knjigo svojih sonat za orglje ali spinet, s spremljanjem drugih glasbil. Bil je zelo čislan glasbenik v Italiji; Finetti, Lappi in Belli se imenujejo »tria Italiae lucidissima sydera« v nekem zborniku iz leta 1621, natisnjenem u Frankfurtu. Od njegovih kompozicij — Finetti je skladal izključno za cerkev — je natisnjenih 12 zvezkov v letih 1605—1631: motete, psalmi, vespere, kompletoriji, božični oficij, cerkveni spevi, ki jih imenuje »concerti ecclesiastici«, litanije, kompozicije za orglje in petje (»meditationes musicae«) in Marijine pesmi. Nekatere teh kompozicij so bile dane do štirikrat na svetlo; n. pr. Sacrae cantiones 2 voc ... cum b. ad org. so izšle v prvi izdaji leta 1613, a že leta 1620 so doživele 4. izdajo. Mož je tudi za nas

pomenljiv zaradi tega, ker je dal na svetlo kompozicije Šebeničana Ivana Lukačića, kapelnika v Splitu, pod naslovom: »Sacrae cantiones singulis, binis, ternis, quaternis quinisque vocibus concinendae . . .« Ven., 1620. Sodeč po predgovoru moramo sklepati, da je Lukačić tedaj živel, torej je Finetti pač prevzel izdajo njegovih del iz spoštovanja do avtorja. — Fr. Leonardo Gallerano, rojen v Bresciji, je bil ok. 1620 organist samostanske cerkve v svojem rojstnem mestu, vsekako do 15. julija 1624, ko je nastopil novo mesto kot kapelnik pri sv. Antonu v Padovi. Leta 1632 so volili tukaj novega kapelnika; morebiti smemo sklepati iz tega dejstva, da je Gallerano nekoliko pred umrl. — Od njega poznamo šest zvezkov cerkvenih in duhovnih kompozicij: maše, psalme, Magnificat za 1—8 glasov, opremljene z basso continuo. Eno delo ima lastovit naslov: »Curioso misto di vaghezze musicali . . . da voce sola . . .« Ven., 1628; z basso continuo. Obsega pa 14 duhovnih spevov. Tiskani so bili ti zborniki njegovih del vsi v Benetkah med leti 1620 in 1628. Pa niso vsi; dal jih je na svetlo vsaj 15; pogrešamo jih torej devet! — Podobno je stanje pri delih fr. Giovanni B. Biondija, ki se je rodil v Ceseni, zato se navaja pogosto le kot G. B. Cesena, a je živel v Bologni; pogosto je zahajal v Benetke, kjer so tiskana vsa njegova dela med leti 1606 in 1630; enkrat ga nahajamo (1610) v Bissighelli. Dosedaj poznamo 13 tiskanih zbirk, od katerih jih je bilo mnogo ponovno tiskanih; nekatere po trikrat; skladbe so za 1, 2, 3, 4, 5 in 8 glasov. Kdaj je Biondi umrl in kje, ne vemo. — Da so prihajali italijanski glasbeniki, tudi frančiškani, daleč naokoli izven Italije, kaže slučaj Fr. Claudio Cocchi. Mož je bil rojen v Genovi, gotovo v zadnji četrtinki 16. stoletja. V dedikacijah se imenuje člana iz reda manjših bratov. Ok. leta 1626 ga nahajamo v Olomucu kot stolnega in privatnega kapelnika pri kardinalu Franu Dietrichsteinu (nadškofu 1599—1636), 1627 v slični službi pri tržaški katedrali, potem kot stolnega kapelnika v San Severino Marche (Macerata), nato v Avignonu na Francoskem, zatem v asiškem samostanu in končno (1632) v samostanski cerkvi s. Francesco v Milanu; kdaj je umrl, ni znano. Tiskati je dal 1. »Armonici concentus quinis cum organo vocibus stilo moderno exprimendi . . .« Venet., 1626. (Obsega večernice, psalme, lavr. litanije in antifone). 2. »Messe à 5 voci concertate col b. per l'org.« Ven. 1627. (3 maše in 1 Te Deum). 3. »Ghirlanda sacra de salmi concertati à 4, con l' Ave maris stella; Op. 10«. Milano, 1632. — V Hvaru se omenjata poleg lajikov tudi dva frančiškana kot organista: fr. Inocencij Jerković, 1618—1636 in fr. Ciril Massarello, ki je bil rojen na Kreti in vršil organistovsko službo 1645—1647; drugega ne omenjajo spisi nič. — Kapucin Jan l' Evangéliste Arras, nedvomno po svojem rojstnem kraju tako imenovan, je dal na svetlo: »La Philomèle Séraphique, diuisée en deux parties. En la première elle chante les deuots et ardans soupirs de l'ame pénitente . . . En la seconde, la Christiade, spécialement les mystères de la passion. La Mariade avec les mystères du rosaire . . . I. izd. Tournay, 1632, II. izd. 1640. Sestavil je to zbirko izključno iz pesmi drugih avtorjev: »des principaux auteurs de ce temps.« — Med komponisti se oglasi vedno spet kak teoretik. Tak je fr. Silverio Picerli, rojen v Rieti, živeč v samostanu s. Chiara v Neapolju. Kdaj je umrl, ne vemo. Zapustil je dve teoretični deli; 1. »Specchio primo di musica . . . d' imparar . . canto figurato e fermo . .« Napoli, 1630. 2) Specchio secundo di musica . . . di fare con nuove regole in ogni sorte di contrappunti e canoni . . .« Napoli, 1631. — Fr. Atanasio da Pisticcio nam ni znan po rodbinskem imenu, ampak se imenuje po svojem rojstnem kraju Pisticcio; živel je kot frančiškan v Benetkah, pozneje je bil kapelnik frančiškanske cerkve v Pisi. Od njega imamo 1. »Libro dei salmi«, Ven., 1629. 2. »Il terzo libro delli motetti à due et à tre voci, con la partitura per l' organo. Op. 6a.« Ven., 1633. — Razvidno je, da pogrešamo od motetov 1. in 2. knjigo in poleg tega najmanj še tri druge zbirke, najbrže pa še več. — Pretežno s svetno glasbo se je pečal fr. Bartolomeo Ratti, rojen v Padovi; koncem 16. stoletja je bil kapelnik v Gemoni, v začetku 17. stol. v Padovi pri sv. Antonu, kjer je bil naslednik Cost. Porti; tam je tudi umrl 1634. Tiskana in ohranjena dela so 1. »Cantiones in laudem deiparae V. M. lib. I. cum 5 vocibus . . .« Ven., 1594. 2.»Li brevi salmi intieri nelli vespri . . . à 5 voci col b. c. . . .« Ven., 1605. 3. »Amorosi fiori colti in vago e delitioso giardino . . . Madrigali à 4 voci con uno à 8 in fine.« Ven., 1594. 4. »Ghirlanda di varii fiori amorosi. 2. libro de madrigali à 4 voci . . . con un sonetto à 8 in fine et 1 dialogo à 8 . . .« Ven., 1596. 5. »Ardori amorosi. Madrigali e canzonette à 3 voci . . . Ven., 1599. — Poljak fr. Andrej Chylinski, o čigar življenju nismo poučeni, je priobčil v tisku: »Canones XVI iidem ad di-

versa, rectis contrariisque motibus, toti in toto et toti in qualibet parte.« Antwerpiae, 1634, delce, v katerem obdelava vse mogoče imitacije na en sam tema: d f a d d c i t d. — Fra Agostino Faccho je bil 1624 organist »nelle Grazie« v Bologni, 1625—1636 stolni organist v Vicenzi; biti je moral izvežban glasbenik precejšnjega slovesa, ker ga je »Accademia de filomusi« v Bologni izvolila vnanjim članom. Dal je na svetlo 1. »Concerti spirituali à 1, 2, 3 et 4 . . . con il b. c. . .« Ven., 1624. 2. »Motetti à 2, 3, 4 et 5 voci . . . lib. 2 . . .« Ven., 1635. 3. »Madrigali a 2, 3, 4 et 5 voci con il b. c. Lib. 2 . . .« Ven., 1636. Od njegovih del se je mnogo pogubilo. — Podobno mora biti tudi s kompozicijami fr. Giacomo Ganassija, rojenega v Treviso, živečega v samostanu s. Francesco v Belluno, kjer je tudi vodil glasbeni zbor. Od njegovih skladb poznamo dosedaj 1. »Vepertina psalmodia . . . 8, 9 vocibus . . .« Ven., 1625. 2. »Ecclesiastici missarum fructus . . . 5, 9, 10 voc. Op. 4.,« Ven., 1634. 3. »Vespertina psalmodia . . . et aliae copiosae cantiones . . . 4 musicis vocibus explicata . . .« Ven., 1637. — V samostanu v Monte dell' Olmo je živel v prvi polovici 17. stoletja fra Girolamo, ki se imenuje po tem samostanu. Priobčil je 1. »Applausi ecclesiastici. Motetti à voce sola con il b. c. per l' organo. Lib. 1 . . .« Ven., 1637. 2. »Sacri affetti. Motetti à voce sola con b. c. per l' organo. Lib. 2 . . .« Ven., 1637. Mož je hodil torej že pota, ki jih je zahtevala moda dobe. — Zvezek cerkvenih spevov »Motecta binis, ternis, quaternisque vocibus concinenda cum b. ad org.« Napoli, 1639 je edina priča, da je živel v teh letih fr. Bonaventura Cerroni in vršil službo organista v samostanu s. Didaco v Neapolju. — O Hrvatu fr. Ivanu Bandulović u poročajo literarni viri, da je priredil hrvaški evangelijar s pesmarico, koje prva izdaja je prišla na svetlo 1639; II. izd. 1682, III. izd. 1718. — Z Irskega je prišel v Droghedi rojeni fr. Jacobus Miletok. 1590 v Neapolj, kjer je vstopil v samostan sv. Izidora in je tamkaj tudi umrl okoli leta 1639. Bavil se je z glasbo in obelodanil svoj spis: »Dell' arte musica, ossia metodo di canto. Napoli, 1630. — O Portugalcu fra Antonio da Resurreicao ne vemo drugega, kakor da je bil rojen v Lisboni 1621, a umrl v Santaremu, 1686; leta 1638 je stopil v frančiškanski red in se udejstvoval kot cerkven skladatelj. Dosedaj ne poznamo nobenega dela. — Tudi fr. Antonio Cassandi, menih in kapelnik pri s. Frančišku v Cremi, nam je zapustil

edino sled svojega delovanja v zbirki: »Motetti . . . à 2, 3 et 4 voci. Op. 1 . . .« Milano, 1640. — Dosti bolje ni fr. Angelo Prospero, rojen v Talarone, neznano kdaj; tudi za datum smrti ne vemo. Poznamo pa dve zbirki motetov: 1. »Primo libro de' motetti sacri, à voce sola con org. Op. 1.« Ven., 1640. 2. »Il 2. libro de moteti sacri . . . si cantano per essere ariosi. Op. 2.« Ven., 1640. Torej mož, ki se je oziral na zahteve svoje dobe. — Praktik in teoretik je bil fr. Tommaso da Sant' Agata, ki je bival 1630—1640 v Rimu. Od njegovih del poznamo: 1. »Regulae breves et faciles cantus ecclesiastici . . .« Urbini 1617. 2. »Motecta, quae 1, 2, 3 que vocibus concinuntur. Lib. I . . .« Romae 1636. — Plodovitejši je bil fr. Antonio dalla Tavola, rojen u Padovi; 1634 je bil mestni kapelnik v Montagnani, 1640 in dalje pri sv. Antonu v Padovi. Od njega imamo pet maš: 1. »Messa piena à 8 non concertata con il b. c.« Ven., 1634. 2. »Messa a capella à 4 con org. se piace«. s. a. 3. »Messa concertata à 3 et à 7 con org. se piace« s. a. 4. Messa concertata à 5 et à 8 con org. se piace.« s. a. 5. »Messa concertata à 6 et à 8 con org. se piace«. s.a.; torej mož, ki se ni udajal modi. — Videli smo, kako so si osvajali frančiškani polagoma vsa glasbena področja: koral, večglasje, teorijo, inštrumentalno kompozicijo, potem svetni madrigal, kancone in kanconete; polifonijo in homofonijo, nizozemski kontrapunkt in florentinsko monodijo, a capella — zbore in samospeve s spremljevanjem glasbil — in sedaj gredo končno še dalje: iz cerkve in družabne hiše na gledališki oder. Fr. Daniele Castrovillari je med prvimi frančiškani — ako ni sploh prvi — ki so komponirali tudi opere. Castrovillari je živel v Benetkah, bil pevec pri sv. Marku in učitelj Giov. Batt. Bassaniju, važnemu skladatelju. — Zložil je več oper — a samo za tri imamo podatke. 1. »Gli avvenimenti d' Orinda,« 1660. 2. »La Pasife«, 1661 in 3. »La Cleopatra,« 1662. Od te poslednje se je ohranila partitura; od la Pasife imamo besedilo (libretto), natisnjeno v Turinu že 1641; torej velja letnica 1661 samo za dobo vsprejetja na gotovo gledišče. — Fr. Antonio Croci iz Modene je bil učitelj glasbe in mojster novicov v svojem samostanu v San Felice, zaeno pa tudi občinski kapelnik tega mesta; tako se označuje sam leta 1642. Prej, leta 1633 je bil organist pri sv. Frančišku v Bologni; od todi je prišel v San Felice. Poznamo dve deli njegovi; 1. »Messa e salmi concertati à 4 voci con il b. per l' organo . . . Op. 3.« Ven., 1633. 2. »Ge-

minato compendio... Op. 5.« Ven., 1642. Drugo (prim. Op. 3. in Op. 5, dočim imamo ohranjeni samo dve deli!) se je pogubilo, ali pa ne še našlo. — Na boljšem smo pri fr. Egidiju Trabattoniju, ki ga moremo zasledovati samo v njegovih javnih službah. Leta 1628—1637 je organist v Varese, potem od 1638 dalje — kako dolgo, ni znano — organist v Seregno. Ohranilo se je petero zbirk njegove muze: maše, motete, Magnificat, psalmi, litanije M. B. za 1—6 glasov; vse so prišle med leti 1625—1642 v Milanu na svetlo. — Mnogo teh kompozicij je še a capella (brez basso cont.). Vsekako je zložil več spevov, ker je zbirka iz leta 1642 označena z op. 7. — Tudi fr. Cherubino Busatti, ki je živel v Benetkah in umrl ok. 1643 (ker se leta 1644 omenja kot rajnik), je zložil dokaj več glasbotvorov, nego bi bilo sklepati iz ohranjenih dveh: 1. »Compago ecclesiasticorum motectorum unius vocis... Op. 3.« Ven., 1640 in 2. »Settimo libro d' ariette à voce sola. Ven., 1644 (obsega 13 svetnih spevov s spremljevanjem kitare). Busatti je popolnoma udan duhu svoje dobe. — Isto vidimo pri fr. Giovanniju Antoniju Colombo, rojenem v Ravenni; kapelnik samostanske cerkve sv. Frančiška v rojstnem mestu in organist pri sv. Tekli istotam, ok. 1640, a na tem mestu je bil že mnogo let prej. Ohranjeni sta 2 deli; 1. »Completorium cum antiphonis... 5 voc... Op. 3.« Ven., 1640. 2. »Syntaxis armoniaca... 3 vel 4 voc...« Ven., 1643. — Konventualec fr. Giov. Batt. Aloisi iz Bologne je živel v samostanu svojega rojstnega mesta, bil je baccalaureus bogoslovja in kapelnik; kdaj je rojen in kdaj je umrl, ne vemo. Tiskom je objavil več zvezkov pod zavitimi naslovi: 1. »Ceelestis Parnassus in quo novem Musae, tum 2, tum 3, tum 4 simul... concinunt«. Ven.; prva izdaja pred letom 1628; druga neznano kdaj, tretja 1644. 2. »Harmonicum coelum, sub quo missae harmonicis arte haud simili compactae numeris 4 voc...« Ven., 1628. 3. »Corona stellarum duodecim Antiphonis B. V. ter ductis binis, ternis et quaternis vocibus... Op. 5.« Ven., 1637. Iz predgovora izvemo, da je bil Aloisi tedaj v Mikulovu (Nikolsburgu) na Moravskem. 4. »Contextus musicarum proportionum, quo concertuum varietate 2, 3, 4, 5 et 6 vocum etc... Op. 4.« Ven., 1637. Predgovor je pisan na Dunaju, 1636. 5. »Vellus aureum sacrae deiparae virginis litaniis 4, 5, 6, 7 et 8 voc... Op. 6.« Ven., 1640; predgovor pisan v Mikulovu. Zložil je nedvomno več skladb (prim. op. 6!). — Fr. Antonio Maria Riccio,

rojen v Montefiascone, kapelnik cerkve 12 apostolov v Rimu je zapustil tiskano zbirko »Motecta 2, 3, 4, 5 voc.«... Romae, 1644. — Med temi poslednjimi komponisti se odlikuje i kvalitativno i kvantitativno fr. Ludovico Grossi, po rojstnem kraju navadno nazivan Viadana. Rojen je bil leta 1544, umrl v Gualteri, 1645. Glasbe se je učil pri C. Porti. Bil je stolniški kapelnik v Mantovi od 1594 do 1609; medtem je bil enkrat v Benetkah in enkrat v Rimu. V frančiškanski red je stopil šele leta 1596, torej v 52. letu svoje dobe. Od leta 1609—1612 je bil kapelnik v Concordiji (blizu Modene), od 1612—1615 stolniški kapelnik v Fano; 1615 je bival v Piacenci kot definitor. Od leta 1619 ni obelodanil nobenega novega dela več; umaknil se je v samostan Gualterijski, in tam sklenil svoje bogato življenje. — Životopisec Grossijev, A. Parazzi, trdi, da je Viadana izumil basso continuo. To pač ne bo držalo; kajti prvo Grossijevo delo, v katerem uporablja b. c. je 6. izdaja zbirke »Vespertina... palmodia iz leta 1609, dočim ga je uporabil A. Banchieri že l. 1595 v svojih »Concerti ecclesiastici«, kjer je postavil pod diskant tudi bas in je to opremil s taktovskimi črtami ter imenoval ta ustroj« »spartitura.« — Pač pa je zelo važen izraz »infractae voces«, ki ga rabi v svojem l. 1597 na svetlo danem »Completorium romanum octonis vocibus infractis decantandum.« Tu imamo jasno izraženo protislovje napram »voces fractae«, o katerih so se pravdali muzikologi in do danes niso edini. Iz Grossijevega izraza in pogleda na partituro tega kompletorija je jasno, da so »voces infractae« homofonija; torej so »voces fractae« polifonija. — Obdaril nas je z 29 zbirkami; od teh jih je 28 cerkvenih spevov, a ena obsega 18 osmeroglasnih inštrumentalnih skladb »commode per concertare con ogni sorte di stromenti.« Nekatere teh zbirk so imele po osem izdaj; po večkrat so izšle skoraj vse; ponatiskavali so jih tudi po njegovi smrti do leta 1667. V prvotnih izdajah so prišle med ljudi v letih 1590—1619. Poleg C. Porte najuglednejši frančiškanski komponist 16. stoletja — ako ni morebiti semkaj šteti tudi Zarlina, katerega pa kot skladatelja malo poznamo. — Kot asketični komponist nas zanima fr. Teodoro Massucci, rojen u Monte Lupone, gvardijan konveta sv. Frančiška v Rocca Contrada, kapelnik kolegiatne cerkve tega kraja. To izvemo iz predgovora v zbirki: »Dialoghi spirituali«, ki jo je dal na svetlo leta 1648 v Rimu. Vsebina je tako frančiškanska, da jo navajam izčrpno: 1. Vocatione di s. Fran-

cesco alla religione à 3 voci in stil recitativo. 2. Alma, che fai à 2 voci. (Dio e l' anima). 3. Anima pentita parla con un Crocefisso in Eco. 4. Ariette due à 3 voci diverse. — 5. In ultimo tre ariette senza musica di s. Maria Maddalena pentita. Pri Massuciju imamo torej že embrionalne nastavke za programatično glasbo in dokaz, da so najstrožje asketične misli izražali z modernimi sredstvi tiste dobe. — Specielno za frančiškanske kore je uredil fra Giovanni Agostino Casoni, rojen v Speziji: »Manuale Choricanum ab utriusque sexus choristicis concupitum . . .«, Genuae, 1649; obsežna knjižica v 32°, z 247 stranmi. — Rimljan fr. Francesco Maria Melvi, ki je bil kapelnik v samostanu Eugubio, je zložil »Cantiones sacrae 2, 3, 4 et 8 voc . . .« Ven., 1650, zbirko, obsegajočo 27 cerkvenih spevov. — V Splitu je deloval kot stolni organist fr. Fran Cavallari, rojen v Cingoli; kdaj je umrl in kje, ne vemo. Bil je konventual in še leta 1651 na svojem mestu. — Ok. leta 1653 je spisal kapelnik asiškega samostana fr. Egidio Maria Biffi: »Regole per il contrapunto . . .« brez kraja in letnice; mož je bil »Dottore Theol. e definitor perpetuo nella provincia di Genova«. Bil je tudi skladatelj; v rokopisu 1190 berolinske knjižnice je božični spev: »Dormi, blande puer, in brachiis Mariae« za 2 soprana, 2 vijolini in b. c. V Vannarellijevem zborniku (Messa e salmi z leta 1653) je ponatisnjen Biffijev 3 gl. psalm« »Credidi«. — V skromni meri se je udejstvoval na glasbenem poprišču tudi fr. Bartolomeo Cappello iz Neapolja, kjer je živel kot menih; sam se imenuje »Maestro di musica.« V tisku smo dobili od njega 1. »Ad organum selectio concentica.« Napoli, 1645. 2. »Sacra animorum pharmaca musicis 5 voc. concentibus contexta. Neapoli, 1650. (Ta zbirka obsega glasbotvore raznih skladateljev; od Cappella 13 psalmov.) 3. »Messa et salmi concertati à 3 voci . . .« Napoli, 1653; obsega kompozicije raznih glasbenikov; Cappello je prispeval samo 3 speve. — Plodovit je bil fr. Felicijan Schwab (polatinjen »Suevus«); rojen v Kostnicah, pozneje gvardijan v Weingartenu. Tiskati je dal 11 zvezkov cerkvenih skladb za 1—5 glasov (maše, motete, psalme, antifone), ki so izšle med leti 1634—1656. — Skromnejše je bilo delovanje Italijana fr. Massimo Ferrarija; rojstni kraj mu je bil Monteschio v Lombardiji. Kot frančiškan je bil organist in kapelnik nadškofijske cerkve, »della Terra di Nouenta di Pive«, sicer ne vemo nič o njegovem življenju, razen, da je dal

tiskati 1. »Salmi di compieta à 3 voci . . .« Ven., 1653 in 2. »Letanie della Madonna concertate à 4 voci . . .« Ven., 1658. — S koralom se je bavil fr. Fran Gučetić, rojen v Dubrovniku, umrl 1658 istotam. Od njegove roke hrani dubrovniški samostan še sedaj pisane korne knjige s koralnimi napevi. — Tudi pariški frančiškan (ali kapucin?) fr. Paschal je obelodanil razpravico o koralu pod naslovom: »Briefve instruction pour apprendre le plein chant . . .« Paris, 1658. — Fr. Giovanni Batt. Fasolo, rojen v Asti, je bil vstopil v red sv. Frančiška pred letom 1645; 1659 je bil kapelnik nadškof. cerkve v Monreale. Dosedaj poznamo nastopno označena dela. 1. »Misticanza di vigna alla Bergamasca . . . per voci et chitarra.« Roma, 1627 (madrigali). 2. »Il carro di madama Lucia et una serenata in lingua lombarda . . . un ballo di tre zoppi . . . una moresca de Schiavi à 3 . . .« Roma, 1628. 3. »Annuale, che contiene tutto quello, che deve far un organista . . .« Ven., 1645. (Obsega maše, himne, antifone, Magnificat, ricercate (8), canzon francese (8), fughe (4). 4. »Arie spirituali morali et indifferenti . . . e parole e musica di fra . . .« Palermo, 1659. — Eno samo zbirko je zapustil fr. Ludovico Bandiera, učen redovnik, doktor bogoslovja in kapelnik pri cerkvi 12 apostolov v Rimu: »Psalmi vespertini dominicales . . .« Romae, Jac. Feo, 1663. (Med spevi so tudi »Responsoria . . . D. Antonii 4 voc.«) — Fr. Bernard Scheyrer, ki je živel v Münchenu, je priobčil: »Musica choralis theoretico-practica, Das ist Ein nutzliche Unterweisung wie man das Choralgesang . . . in kurzer Zeit ergreiffen möge . . . München, 1663. — Ves modern za svojo dobo je bil fr. Sisto Reina, rodom iz Sarrona; 1648 je organist v rojstnem kraju, 1660 kapelnik pri s. Frančišku v Piacenzi; 1662 organist v s. Bartolomeo in kapelnik v Modeni; 1664 samo organist. — Dal je tiskati, deloma v Milanu, deloma v Benetkah osem zbirk cerkvenih skladb, nekatere s silo skrotovičenimi naslovi, n. pr. Fiorita corona di melodia celeste; Pace di numeri; Danza delle voci, regolata ne salmi di terza, itd. Tiskane so bile te skladbe med 1648 in 1664. — Z enim samim delom je zastopan fr. Paolo de Venetia, ki je živel v svojem rojstnem mestu v samostanu s. Nanciska in dal v tisk: »Nova lyra choralis, alias manuale . . .« Ven., 1665. Obsega vse speve za vespere in laudes, posnete po starih rokopisih samostana sv. Nanciska. — Dve deli fr. Konstantina Steingaden (Staingaden), ki je bil kot fran-

čiškan kapelnik knezoškofa v Kostnicah imamo v tisku 1. »Flores hyemales promti ex horto à 3, 4 voc., cum 2 violinis ... Op. 4.« Constantiae, 1666. (Obsega maše, motete, vespere, sonate). 2. »Messe concertate à 4 e 5 voci con istromenti e ripieni ...« Isprugg, 1666. (Obsega 5 maš. Spremljata pa zbor samo 2 vijolini). Več spevov ima rokopis, sedaj v Upsali, v tabulaturni partituri. Kje so njegova ostala dela — ko so že »Flores hyemales«. Op. 4? — Precejšnjo vlogo je igral fr. Giov. Batt. Vachelli, rojen v Rubieri; 1646 je bil mestni organist istotam; 1664 ga imenuja Accademia della morte v Modeni za svojega člana, 1667 se imenuje Accademico Naufragante in Maestro di cap. v Pesaru. Ostavil je 1. »Il 1. libro de motetti concertati à 2, 3 e 4 voci con il b. c. Op. 1.« Ven., 1646. 2. »Motetti à voce sola ... Op. 2.« Ven., 1664. 3. »Sacri concerti à 1, 2, 3 e 4 con violini. Op. 3.« Bologna, 1667. — U samostanu s. Francesco v Treviso je živel ok. 1667 fr. Angelo Pellatis, rojen v Serravali, kot organist in objavil »Compendio facile utilissimo per imparare le regole del canto fermo ...« Ven., 1667. — V Forli rojeni fr. Gioseffo Maria Placuzzi, član akademije »I Capricciosi« je zapustil svojo sled z zbirko »Sonate à 2, 3, 4, 5 et 8 instrumenti ... Op. 1.« Bologna, 1667. Bil je baccalaureus bogoslovja. — Tirolec fr. Ingenuin Molitor, rodom iz Habacha, organist v Bolcanu, je zložil 1. »6 Canzonen für 2 Violinen, Viola u. Gamba.« 2. »12 motetti a 2 soprani, 2 violini et basso.« Augsburg, 1668. 3. »Fasciculus musicalis« (cerkvenih spevov). Innsbruck, 1668. — S koralom se je pečal fr. Girolamo Cantone, živeč ok. 1668 v Turinu in priobčil »Armonia gregoriana ... le regole più importanti del canto fermo ...« Torino, 1668. — Fr. Claudin Levol je spisal dve teoretični deli: 1. »Philomela gregoriana ...« Ven., 1669. 2. »De modo addiscendi cantum ecclesiasticum ...«; rokopis iz let 1662 in 1663. — Med najodličnejše operne komponiste 17. stoletja, poleg Cavallija in Monterverdija sodi gotovo fr. Marc Antonio Cesti. Rojen je v Florenci, ok. 1620; v. Arezzu je stopil v red manjših bratov; glasbe ga je učil G. Carissimi. Leta 1646 je bil kapelnik v Florenci, potem tenorist v Sikstini 1660 do 1665; od 1. januarja 1666 je bil dvorni podkapelnik na Dunaju, kjer je ostal do leta 1669. Za Benetke je zložil tega leta še opero »Genserico«, ki je bila zadnje njegovo delo; torej je najbrže umrl 1669 ali začetkom 1670. Zapustil je 12 oper: 1.

»L' Orontea« 1649. 2. »Il Cesare amante«, 1651. 3. »La Dori«, 1663. 4. »Nettuno e fiora festeggianti«, 1666. 5. »Tito«, 1666. 6. »La Semiramide«, 1667. 7. »Le disgrazie d' amore«, 1667. 8. »Il pomo d' oro«, 1668. 9. »L' Argia«, 1669. 10. »La schiava fortunata« pred letom 1669, a peli so je prvič še le 1674 v Benetkah. 11. »Genserico«, 1669. 12. »La magnimità d' Allessandro« med leti 1666 in 1669. Poleg oper je zložil tudi 35 kantat, več arij, kanconet in uvertur. Do najnovejše dobe je bilo vse v rokopisih; sedaj imamo opere: La Dori, Semiramide, Le disgrazie d' amore in Pomo d' oro v modernih partiturah. Njegova največja in najsijajnejša opera je bila »Il pomo d' oro«, ki jo je zložil za svečanosti, ko se je poročil cesar Leopold I. z Marjeto Špansko, leta 1667; izvajali so jo pa najbrže šele leta 1668. — Konventualec fr. Ivan Lukačić, rojen v Šibeniku, je bil od 1621—1647 »magister sacrae musicae et pulsator organi pneumatici« v splitski stolnici in nekaj let gvardijan minoritskega samostana, kjer je umrl baje 1649. O njegovih delih dosedaj ni nič znano. — En sam spev: »Eia angeli veloces« za 3 glasove iz leta 1669 hrani v autografu spomin na fr. Antonija Marija Stradello, rojenega v Nepi. — Nemec, fr. Bertold Hipp, je živel do leta 1671 v Kostnicah, od leta 1671 dalje v Luzernu. Dal je med svet 34 spevov na čast M. B., pod naslovom: »Heliostropium mysticum ...« Luzern, 1671. — Prijatelj G. Dirute, fr. Francesco Vannarelli, rodom iz Rima, je bil kapelnik pri kardinalu Ripaccioli (1653—1668), potem v orvietski katedrali (1668—1674), dalje pri sv. Antonu v Padovi. V tisku poznamo od njegovih skladb 1. »Messa e salmi concertati à 3 voci ...« Napoli,1653. 2. »Dodecachordum Marianum ... 3, 4, 5, 6, 7 et 8 voc ...« Romae, 1668. — V Vigevano rojeni fr. Francesco Bellazzo je bil učenec Giovan. Gabrielija; pozneje je deloval kot kapelnik v samostanu s. Francesco v Milanu. Tiskati je dal šest zvezkov cerkvenih skladb, v katerih se drži večinoma starejšega mnogoglasja in piše navadno za 4—8 glasov; le v dveh zbirkah ima tudi 2—3 glasne speve. Uglasbil je maše, motete, litanije, Magnificat in psalme; razen ene zbirke so vse tiskane v Benetkah — izjema v Milanu — med l. 1618 in 1628. — Teoretično delce o koralu je dal na svetlo fr. Giulio Sacchi, doma iz Ferrare, pod naslovom: »Regole del canto fermo ...« Bologna, 1675. — Francoz fr. Jacques Duponchel, rojen v Douaiju, je bil ok. leta 1665 kapelnik v cerkvi 12 apostolov

v Rimu, 1671 organist pri kardinalu Bicchiju v Osimu, 1676 organist v stolnici istotam; užival je velik sloves kot komponist. Zložil je 1. »Psalmi vespertini ... 3. voc. cum org.« Roma, 1665. 2. »Sacrae cantiones 2, 3 et 4 voci b. in organo ... Op. 2.« Bononiae, 1671. 3. »Messe à 3, 4 e 5 voci concertate con violini ... Op. 3.« Roma, 1676. 4. »Messe à 3, 4, e 5 voci concertate con violini ... Op. 3b.« Ven., 1685. Duponchel je bil konventualec. — Fr. Giuseppe Maria Stella, rojen v Mirandoli, deloval najprej v Milanu (s. Franc.), potem v Rimu (Araceli); pečal se je s teorijo in spisal: »Breve instruttione alli giovani per imparare con ogni facilita il canto fermo ...« Roma, 1665. Leta 1678 je Stella umrl, kakor poroča predgovor II. izdaje iz leta 1685. — Podobno je delal fr. Jean Jacques Souhaitty, živeč v samostanu St. François v Parisu. Spisal je 1. »Nouvelle méthode pour apprendre le plain — chant et la musique ...« Paris, 1665. (II. izdaja pod naslovom: »Nouveaux éléments du chant, ou l' essay d' une nouvelle découverte qu' on a faite dans l' art de chanter. Paris, 1667). 2. Essay du chant de l' église par la nouvelle méthode des chiffres. Paris, 1679. Souhaitty je bil prvi, ki je poizkusil označiti intervale s številkami tudi pri pouku v šoli. Vsi poznejši muzikalični številkarji, kakor Jean Jacques Rousseau (1712—1778), Bernh. Chr. Lud. Natorp (1774—1846), frančiškan Jod. Theodosius Abs, 1823, Joh. Joachim Wachsmann (1787—1853), Emile Jos. Maurice Chevé (1804—1864), Franz Jos. Kunkel (1808—1880) in njihovi pristaši, kakor med nami Gregor Jakelj (1842—1920), ki je v Cerkvenem Glasbeniku leta 1881 priobčil — ako je moja domneva prava — kratek obris Chevé-Galin-Parisove metode: vsi ti stoje na podstavu francoskega frančiškana! — Kot kapelnik je deloval na raznih krajih fr. Felice Antonio Arconati; rojen je bil v Seregnu, vzel redovno obleko v Assisiju, kjer je postal kapelnik in vodil petje 1643—1659. Od todi je bil poklican v Rim kot kapelnik k cerkvi 12 apostolov, kjer je ostal od 1659—1662; od todi gre v Bologno k sv. Frančišku (1662—1666), potem v Bergamo k cerkvi Sta. Maria Maggiore (1666—1669), dalje v Padovo k sv. Antonu, kot Vannarellijev naslednik, 1669—1679 in končno v Fermo, 1679 pa najbrže do smrti. Največ njegovih skladb hrani samostan s. Francesco v Bologni — a arhiv ni dostopen. Po raznih zbornikih sem našel samo ps. Lauda Jerusalem, 2 gl. Razen tega 4 spevi v rokopisu št. 450 v Berlinu; dva sta petero-

roglasna, eden za bas-solo in 2 vijolini, eden za altov samospev in s 3 vijolinami. — Arconatijev naslednik v kapelništvu pri sv. Antonu v Padovi je bil fr. Giuseppe Natali da Camerino. Od leta 1679 do 1696 je vodil staroslavni zbor; potem imamo presledek 7 let, da ne izvemo nič o njem; leta 1703 ga dobimo kot stolnega kapelnika v Fermo. Spisal je »Regole per sonare il basso continuo«, ki so pa ostale v rokopisu. — Fr. Michelangelo Falusi, rojen v Rimu, je bil doktor bogoslovja in kapelnik pri cerkvi 12 apostolov v Rimu ok. 1683 in 1684. Zložil je »Responsoria hebdomadis sanctae ... 4 voc. org. Op. 1.« Romae, 1684. Bonifazio Gratiani mu posveča leta 1684 svojo 5. knjigo enoglasnih motetov. — Tedaj je živel v dalmatinski provinciji fr. Aleksandar, doma iz dubrovačke Rijeke, takrat poznan glasbenik, ki je umrl v frančiškanskem samostanu v Dubrovniku leta 1684. — Tamkaj je deloval tudi fr. Bonifac Cerva, prej dubrovniški plemič, glasbenik, ki je sklenil svoje življenje tudi v dubrovniškem samostanu, po nekaterih poročilih že 1639. — V tej dobi je prišla na svetlo teoretična knjižica pod naslovom »Philomela Franciscana. Clara et brevi methodo decantans veras ac certas regulas ad bene perfecteque cantum ecclesiasticum comprehendendum ...« Augustae Vindel., 1688. Knjižica je nastala brez dvoma v kakem frančiškanskem samostanu. — Med prvimi frančiškani, ki so skladali oratorije, ako ne prvi vobče, je fr. Francesco Antonio Urio iz Milana, ki je bil ok. 1690 v Rimu kapelnik pri cerkvi 12 apostolov, 1697 se imenuje kapelnika v samostanski cerkvi dei Frari v Benetkah. Njegove kompozicije so: 1. »Sansone accecato da Filistri. Oratorio recitato à ... Venezia.« Ta oratorij se ni ohranil, o njem poroča samo Leone Allacci v svoji knjigi »Drammaturgia« (1666). 2. V Modenski knjižnici je drugi oratorij — žal brez naslova (a najbrže »Gilard ed Eliada«), za 4 glasove s spremljavo glasbil. 3. Motetti di concerto à 2, 3 et 4 voci con violini, e senza. Op. 1....« Roma 1690. 4. Salmi concertati à 3 voci con violini à beneplacito ... Op. 2 ...« Bologna 1697. 5. Te Deum v rokopisu iz 17. stol. (British Museum, Add. 31. 478). Iz tega rokopisa je G. F. Händel zajemal svoja temata v izdatni meri. (Prim. Allgemeine musik. Zeitung, letn. 1878—1879, kjer razpravlja o tej zadevi znani poznavalec Händelnovih skladb Fried. Chrysander). — Fr. Andrea di Modena, ki ga sicer nič ne poznamo, je sestavil »Canto harmonico in 5 parti diviso, col quale si

puo arrivare alla perfetta cognizione del canto fermo...« Modena, 1690. Bil je pa ta redovnik tudi skladatelj; to dokazuje spev »Udite stato non udito« za bas (solo) in b. c. v rokopisu 17760 na Dunaju (Narodna knjižnica). — Malo se je ohranilo od skladb, ki jih je zložil fr. Bartolomeo Baldrati, rojen v Riminiju in (ok. 1678) kapelnik cerkve pri sv. Frančišku istotam. Dal je na svetlo »Messe à 4 voci da capella... Op. 1.« Bologna, 1678. Druga izdaja istega dela je bila tiskana v Rimu, 1694. Pariška bibliothèque nationale hrani mašo za 24 glasov a capella, mašo s. Antonii Patavini in več motet (petero — in šesteroglasnih), vse v rokopisu. — Ožji rojak s. Frančiška, v Assisiju rojeni fr. Francesco Maria Angeli, je prejel redovno haljo v Rivotortu; umrl je, kakor beleži P. G. Martini, leta 1697. Spial je »Sommario del contrapunto«. Rokopis v Liceo musicale v Bologni. Istotam v rokopisu nastopne skladbe: 1. Messa nel 2. tono. 8 voci col b. c. (autograf). 2. Compieta à 8 piena in 2 cori col b. c. 3. Salmi di vespro à 8 voci pieni con org. 4. Canfitebor angelorum, salmo à 8 voci col b. c. — Več del je očuvanih od fr. Francesca Passerinija, rojenega v Bologni. Kot redovnika ga nahajamo v frančiškanskem samostanu njegovega rojstnega mesta; ok. 1671 je tam tudi kapelnik; leta 1687 je kapelnik v Sta. Croce v Florenci, kjer je umrl leta 1698. Skladbe so: 1. Il sacrifizio d' Abramo; oratorio, 1685. 2. Dio placato; oratorio, 1687. Razen tega 5 zbirk cerkvenih skladb: maše, psalmi, antifone M. B.; tiskane vse v Bologni med leti 1671—1690. Bil je tudi pesnik; spesnil je besedilo »Le pazzie degli amanti. Pastorale«, ki je je uglasbil Carlo Franc. Pollaroli leta 1701. in se je izvajalo na Dunaju v cesarskem dvorcu.

Koliko del in imen je še skritih našim očem! Podrobna raziskavanja so marsikaj že pojasnila, in bodo še. To se vidi n. pr. prav jasno pri cerkveni pesmi v narodnem jeziku, pa tudi pri drugih prilikah, kjer je sodelovala pesem. Omenim naj tukaj frančiškana Tomaža Murnerja (rojenega leta 1475 v Oberehnheimu, umrlega istotam, 1537), ki je s svojimi ostro-satiričnimi pesmami stal v prvi vrsti borcev zoper reformacijo. Iz frančiškanske celice je prišla gotovo tudi pesem o sv. Fančišku, ki je bila koncem 16. stoletja vsepovsodi v nemških krajih znana, kajti leta 1613 je prišla na svetlo pesem o Nikolaju von der Flue, ki naj se poje »wie man S. Franciscum von Assisio singet«. — V 17. stoletju imamo več kapucinov, ki so ali dajali

na svetlo cerkvene in nabožne pesmarice, ali so vsaj delovali pri tem v odlični meri. Leta 1625 sta prišli na svetlo 2 pesmi«: »Zwei schöne newe Geistliche Lieder. Das Erste von dem Gottseligen Pater Fidelis, gewesenen Capuziners und Guardian«... v Kostnicah. — Neimenovan kapucin je priobčil: »Den Boeck der Gheestediicke Sanghen.. Door eenen Religieus van d' Orden von Sinte Francois ghenaemt Minderbroederen Capucynen... Antwerpen, 1631. — Istotako je s pesmarico »Liebliche Kinder Cythar... für die löbliche alte kinderlehr des Franziskaner Obseruanten Cölnischer Prouintz... Cöln, 1632, ki obsega 7 latinskih in 19 nemških pesmi. — Tudi »Seraphisch Lustgart mit wolriechenden Blumen Catholischer gesäng geziert durch einen Franciscaner von der Obseruantz.« Cöln, 1635, je brez avtorjevega imena. Obsega pa 10 latinskih in 274 nemških pesem, večinoma za en glas; 3 so troglasne, 2 čveteroglasne. — V frančiškanskem samostanu je bila spesnjena in uglasbena »Ein schön newes Lied, Von der Hocheiligen (!) und Hocherleuchten Jungfrawen vnd Ordens-Stifterin S. Clarae...« Augpurg (1640). — Angelus Silesius se je tudi udejstvoval na tem poprišču. Rojen je bil v Vratislavi v Šleziji, 1624 protestantskim starišem, imenoval se je Joh. Scheffler; umrl je istotam, 1677. L. 1658 se je vrnil v kat. cerkev. Prej je študiral medicino v Strassburgu, Leidenu in Padovi; 1649—1652 je bil osebni zdravnik vojvode Oelskega, 1654 dvorni zdravnik na Dunaju, 1661 je stopil v frančiškanski red in dobil ime Angelus. Sestavil je pesmarico »Heilige Seelen-Lust, oder geistliche Hirten-Lieder der in ihren Jesum verliebten Psyche...« Bresslaw, 1657. Vse pesmi je spesnil Angelus sam, a večino je uglasbil neki Georg Joseph. Prva izdaja obsega 123 pesmi z napevi; druga izdaja, 1668 ima 205 pesmi z napevi. V prvi izdaji napoveduje v predgovoru, da jo bo uredil »künftig mit schönen Symphonien und vollstimmigen Instrumenten zu öffentlichen Kirchen-Gebrauch«, kar se pa ni zgodilo. — Mnogo duhovnih pesem je priobčil kapucin fr. Prokop, rojen v Templinu (Uckermark), kot sin protestantskih starišev leta 1608; v Pragi se je vrnil v katoliško cerkev leta 1626, prišel nato na Dunaj in vstopil pri kapucinih kot redovnik, umrl je po letu 1674. — Dal je na svetlo: 1) »Der Gross-Wunderthätigen Mutter Gottes Mariae Hülff, Lobgesang... Jedes Gesang in seiner eygenen schönen Melodey sambt dem Orgel Bass dabey...« Passaw,

1659. 2. »Hertzen-Frewd und Seelen Trost... Gantz new gestellet... Und durch P. F. Berengerum Benedictiner Ordens zu Formbach Profess mit den Melodeyen begabet...« To je prvi del. Napeve drugega dela pa je zložil kapucin fr. Albinus. Tiskano je bilo to delo, ki obsega 241 pesem v Passauu, 1661. 3. »Eucharistiale, das ist 26... Predigten...« Passaw, 1661. Ima tudi 6 napevov od G. Koppa. 4. Mariale Processionale, Das ist Hundert... Sermonel... Darbey auch die hierzu gehörige Gesänge...« Saltzburg, 1667. Obsega 8 pesem. 5. Catechismale, das ist: Dreyhundert Halbstündige Sermones... Saltzburg, 1674. — Vmes mnogo pesmi — a brez napevov. Prokop je bil priznan pesnik, ki ga je celo Goethe čislal in zbirka »Des Knaben Wunderhorn« nudi 12 njegovih pesem. — Fr. Martin iz Kochema, rojen v Kochemu ok. 1630, umrl v Mainzu 1712, kapucin, je dal med ljudi »Allgemeines Gesang-Buch...« Mayntz, 1682. Do leta 1700 je doživela te pesmarica 11 izdaj; a še leta 1772, torej davno po njegovi smrti, so jo ponatisnili. Dočim je imela prva izdaja 84 napevov, jih ima ona iz leta 1772 že 216, opremljene z basso continuo. — Zleo zanimiv mož je fr. Laurentius Schnüffis. Njegovo pravo ime je bilo Johann Martin; rojen je bil v Schnifisu (Predarlsko). Po na pol dovršenih študijah je bil vagant (klatež), potem glumač; leta 1665 je stopil v kapucinski red v Kostnicah in leta 1702 tamkej umrl. V svojih knjigah si nadeva ime »Mirant« (zamenjane črke imena, oz. priimka: Martin). Od njega imamo 1. »Des Miranten... Wunderlicher Weeg...« Costantz, 1690. (Z napevi). 2. »Mirantische Maul Trummel...« Costantz, 1695. Knjiga je okrašena z bakrorezi in napevi. II. izdaja: Costantz, 1696. 3. »Mirantisches Flötlein, oder geistliche Schäfferey, in welcher Christus unter dem Namen Daphnis, die in den Sünden-Schlaff vertieffte Seel Clorinda zu einem besseren Leben auferweckt«. Costantz, 1682. Ima 30 napevov. 4. »Mirantische Wald-Schallmey, oder: Schul wahrer Weisheit...« Costantz, 1688. (12 pesmi z napevi). 5. Mirantische Mayenpfeiff, oder Marianische Lobverfassung...« Dillingen, 1692. (Obsega tudi 30 pesmi z napevi). 6. »Futter über die Mirantische Maul Trommel...« Costantz, 1699. (Tudi 17 pesmi z napevi). Pri tem možu se vidi, da je nanj vplival Megerle (Abraham a Sancta Clara) in poleg tega tudi »ovčarji ob Pegnici« (Harsdörffer, Klaj in v. Birken). — Fr. Theobald, kapucin v Kostnicah se pridružuje v svojem slogu p. Laurenciju; sestavil

je nabožno knjižnico »Schmertzhaffte Marianische Einöde, Alwo die Irrende Polymnia (die Menschliche Seel) durch den Echo oder Wiederhall einglocket, ... Jesum und... Mariam singend betrachtet. Mit schönen Sinnbildern auch neuaufgesetzten Arien und Ritornellen à 2 Violinis geziert... Costantz, 1699. — O marsikaterem sinu sv. Frančiška iz te dobe ne vemo drugega nič, kakor da je živel v 17. stoletju. Tako n. pr. Ivan Cak (Caković), ki je umrl kot tretjerednik v Brscih na Krku v 17. stol. — Fr. Camilo Angleria je bil rojen v Cremoni, glasbe se je učil pri Claudiju Merulu, 1622 je bil kapelnik na dvoru v Florenci. Spisal je teoretično knjigo »Le regole del contrapunto e della compositione...« Milano, 1622. — Fr. Bernardo Bottazzi, rojen v Ferrari, je spisal »Primo libro, in cui con facil modo s' apprende... methodo di suonare l' organo.« s. l. et a. — Portugalec fr. Antonio Oliveira je bil kapelnik v Lisboni pri sv. Julianu, umrl je pa v Rimu v 17. stoletju. Baje je zložil več maš, motet, psalmov, pa tudi »vilhancicos« — kar je pa vse zgorelo v kraljevi knjižnici. — Fr. Francesco Antonio Palotta je zložil psalm »Dixit Dominus«, ki se je ohranil v dunajskem rokopisu 16629, iz katerege je tudi razvidno da je bil mož konventualec. — O Fr. Giov. Antoniju Piccioliju ne vemo nič drugega, kakor da je bil učenec Cost. Porte. — Fr. François Tiburce, kapucin, se je rodil v Bruslju ok. 1580; zložil je »Litaniae seraphicae B. M. V. 3, 4, 5, 6 et 8 voc. cum b. c... Antwerpiae, s. a. — Koliko važnega dela čaka še kulturnih zgodovinarjev!

Dr. P. Grabić — Makarska.

PROSVJETNA POLITIKA NAŠE DRŽAVE.

Država je svijesno, ćudoredno biće.
Ona je volja Božja. *Hegel.*

*

Pođite, naučavajte sve narode da opslužuju ono što sam ja zapovjedio.
Krist.

*

Résumé. — **La politique scolaire du jeune Etat yougoslave.** — Les Etats modernes se basent sur l' athéisme en proclamant les droits de l' homme. La constitution de l' Etat yougoslave garantit la liberté des citoyens, de la religion, de la science et de l' art. Malgré cela l' Etat s' approprie le monopole de l' éducation et de l' école. En théorie la

constitution accorde aux parents la liberté de donner à leurs enfants l'éducation religieuse dans les écoles publiques; mais en pratique le gouvernement agit contre ces droits. Le remède unique contre ces abus est l'organisation de tous les catholiques afin de sauvegarder leurs droits naturels et divins.

1. Temelji ustrojstva modernih država.

Nije laka stvar pisati o prosvjetnoj politici moderne pa i naše države. Ovo se pitanje dade na najraznovrsnije načine obraditi. Moglo bi ga se uzesti sa jednog općeg gledišta, u koliko država upravno ili neupravno utječe na znanost, na književnost, na umjetnost, na gospodarstvo, na politiku. Sva ova područja spadaju pod vrlo široki pojam: prosvjete. Ne bi bilo suvišno i natanko nabrajati sve one zakonske propise, koji se uopće odnose na rukovođenje osnovnog, srednjeg i višeg školstva. Ja se ne odlučih da izrađujem moj predmet ni u jednom ni u drugom obliku. Tu me zapriječiše i obilje samog gradiva i suhoparnost zakonskih brojanica. Hoću da izradim moja razlaganja na tako osnovnim temeljima, koji više zanimaju ugledne čitaoce; a koji nam istodobno daju ključ rješavanju mnogih pitanja i u znanosti i umjetnosti, u odgoju i općoj prosvjeti.

Nas katolike zanima načelno pitanje, koje stanovište zauzimlje moderna država u poslu prosvjete uopće i u onome školskom napose. U ovome ogledalu moći ćemo da bistro vidimo državne prosvjetne težnje, koje se ili slažu ili kose sa našim kršćanskim i katoličkim gledištem.

*

Nekoć je čitav ljudski život bio pod utjecajem vjere. Bog se je priznavao kao istinski ali i nužni postulat privatnog i javnog života. U naše doba ove su se prilike izmjenile. Mi smo danas za neka, makar umišljena prava, moderne neograničene slobode. Mi ne dopuštamo, da nam drugi sole pamet. Svijetlo našeg razuma dovoljno nam je. Nebesko smo svijetlo na nebu ugasili.

Moderni čovjek ne će da prizna nad sobom gospodara. On sam sebi hoće da zakone kroji. Ne prima ih od nikoga, najmanje pak sa Božje strane, na koga se oslobođeni čovjek već i ne osvrće[1]).

Načelo bezgranične lične slobode povodom je bilo, da se i moderna država proglasi slobodnom i nezavisnom. Ako pojedi-

[1]) Nova Revija, god. III, br. 2, str. 112—123.

nac nije više dužan, da vodi računa o zavisnosti o Vrhovnom Biću, barem, ako ne s većim, a ono će s jednakim pravom i države napustiti vjerske veze i obzire. Poslije francuskog prevrata stupaju nove sile, koje će drukčije da oblikuju i život pojedinaca i država. Bog je protjeran. Njegova se prava ne priznaju. Mjesto njega dolazi čovjek i njegova prava. Ljudska je riječ odlučna ili bi barem načelno imala biti takva. Čovjek je slobodan. Slobodni ljudi biraju državnike. Pred njima će da iščeznu i staleške i vjerske razlike. U novoj državi ništa ne odlučuje ni rod ni plemstvo, a eto ništa ne odlučuje ni vjera. Bila ona kakva bila: istinita ili lažna pred državom su sve jednake. Svakako, da će i njihov razvoj zavisiti o državnoj milosti.

*

Postavljaju se novi temelji državnim tvorevinama, koji bi imali u duhu napretka da bolje osiguraju državnu budućnost. Ti su novi temelji nekakvo moderno trojstvo: Bratstvo, sloboda i ravnapravnost. I naš državni vidovdanski ustav govori o ovim ugaonim stijenama našeg državnog života. Po njemu je zajamčena ravnopravnost svim građanima bez razlike vjere, narodnosti i staleža. Više nego o ravnopravnosti naš ustav govori o slobodi. Tu nalazimo simpatičnih osnovnih odredaba o ličnoj slobodi, o slobodi štampe, o slobodi sastajanja, o slobodi vjere i savjesti.

Nigdje ni jednom riječju ni u našem ustavu nema ni znaka bilo kojem odnošaju ljudi prema komu većem auktoritetu, prema Bogu. Naš je ustav izrađen na pozitivističkim načelima apsolutne ljudske slobode. Moderni demokratizam uči, da je narod izvor svakog prava pa i državnog. U ovoj supoziciji bilo bi i suvišno govoriti o vjerskim pravima, koje bi imao Bog i na nas kao ljude i na nas kao državljane.

2. Sloboda savjesti i »Kanzel-paragraf«.

Treba priznati, da ova sloboda ima nešto privlačiva i za nas katolike. Ona bi imala dozvoliti, da se i mi ravnamo u našem religijskom životu baš onako, kako to hoće naše najbolje katoličko uvjerenje. Ali moderna ni lična ni državna sloboda ne dozvoljava takove upotrebe. Ne možemo mi da mislimo i da djelujemo onako, kako to odgovara našem uvjerenju.

Današnji liberalac ne dopušta, da tko drugi inačije misli nego li on sam. Moderna država dozvoljuje slobodu samo dotle,

dok se to slaže sa njezinim zakonima. Nama se kaže: da je vjernik u svom vjerskom životu slobodan, tâ ako i kad danas vrijedi načelo: »slobode, vere i savesti«. Mi vjernici učimo i to da osim državne vlasti ima i duhovna, o državi nezavisna vlast. Mi smo se u vjerskim stvarima dužni pokoravati duhovnim poglavarima; ali tu vrhovnu vlast država ne priznaje. Država hoće da imade vrhovnu kontrolu nad svim vjerama i vjerskim službenicima. U našem ustavu za to je jasan primjer i takozvani »kanzelparagraf« (čl. 12). Za nikoga se ne čine iznimni zakoni pa ni za najposljednju kategoriju državnih službenika, ali se za to čine za »verske predstavnike«, koje će i u vjerskom i crkvenom radu nadzirati neovlašteni i neupućeni državni činovnici i njihova, kadšto zlobno ljubopitna, »policija«.

Vjerski propisi zabranjuju kleru tjerati partijsku propagandu u Crkvi. U tome smo svi složni. Protiv je slobode »vere i savesti«, da se državne vlasti ponašaju kao sudije u ovako delikatnim pitanjima. Kad se nije htjela da pravi uvredljiva iznimka za nikakav stalež u državi, ustav je nije imao da pravi ni za »verske predstavnike«, jer je ovaj član sam po sebi u najoštrijem sukobu sa tobože ustavom zajamčenim pravima: »slobode vere i savesti«.

3. Sloboda znanosti i umjetnosti.

U vidovdanskom ustavu sloboda igra veliku ulogu. Ona je zapravo temelj i naše državne prosvjetne politike. U njemu se veli (član 16.): »Nauka i umetnost slobodne su i uživaju zaštitu i potporu države«. Dakako, da bi se ova rečenica dala razumjeti i u pravom smislu. No, budući da je ona vjerni odraz modernog mentaliteta, treba je i u interesu nauke i umjetnosti ispraviti. Ona kaže, da su ljudi slobodni u proučavanju znanstvenih pitanja i u stvaranju umjetničkih predmeta. Međutim, kad se stvar malo bolje pogleda, ne smije i ne može da bude govora o slobodi nauke i o slobodi umjetnosti.

Svaka je nauka: sklad našeg poznanja s objektivnom istinom. Matematika, fizika, astronomija, biologija, fiziologija i psihologija ne poznaju slobode. One se temelje na stvarnosti. Ove nauke ili su nužni rezultat stvarnog posmatranja ili su tvorevine naše mašte. Ako su maštanja ne zaslužuju imena nauke. Ni umjetnost nije slobodna. Moderno načelo: L'art pour l'lart teško nam se osvećuje i u umjetničkom i u higijeničkom i u

moralno-društvenom životu. Uumjetnost s onu stranu etičkih i vjerskih načela podgriza žile našeg narodnog i državnog života. Uza sve to naš će ustav da i dalje djeluje u pravcu moderne besmislene frazeologije: »nauka i umetnost slobodne su!«

4. Autonomija sveučilišta.

Kao što je po ustavu nauka i umjetnost slobodna tako je jednako slobodna i univerzitetska nastava. Nitko nema ništa protiv toga, da stručnjaci pa i sveučilišni profesori objektivno proučavaju predmete svoga znanstvenog zanimanja bez bilo kojih unaprijed stvorenih predrasuda, koje ne mogu da potječu ni sa strane vjere ni nauke; ali pripuštati slobodu, da sveučilišni profesori bez ikakva obzira, a često puta bez savjesne i stručne spreme, nezrelim učenicima prodaju pod suho zlato nauke svoja lična gledišta, nesamo da je moralno nedozvoljeno nego je i znanstveno neosnovano.

Dakako, da se ova naučna sloboda, najviše radi toga naglasuje, što bi vjera kratila slobodu proučavanja; dok je baš protivno istina, da kršćanstvo ni teoretički ni praktički ne može postavljati niti postavlja zapreka stručnom radu. Ako su kadikad vjerski ljudi u svom ograničenom shvaćanju mislili, da taj sukob postoji, to je njihova lična pogreška, koja je najmanje u skladu sa pravo shvaćenim interesima vjere. Baš u ovoj pogrešci mnogo se više nalazi modernih učenjaka, koji su u ime znanosti pobijali vjerska načela; a mi danas vrlo dobro znademo, da nikakva nauka nije svojim pozitivnim rezultatima ugrozila naoči najsitniju istinu kršćanske objave.

Univerzitetska je sloboda neograničena dok se radi u odnosu prema vjeri i prema crkvi; ali je ona dosta tijesna, kad se sukobi ne samo sa državnim i narodnim interesima nego i onda, kad ona dođe u sukob sa ličnim i stranačkim pogledima samoga ministra prosvjete. Sveučilišni su profesori i sveučilišni građani slobodni sve dotle dok se ne prohtije policajnom režimu bilo koje vlade, da im je silom uskrati. Povod ovome ograničenju može da bude i lično političko uvjerenje, koje nema nikakve veze s naukom i pravim narodnim i državnim interseima. Još će i dalje ljudi vjerovati, da je i našim ustavom univerzitetska sloboda zajamčena! Naši su ustavotvorci zajamčili u članku 13. i slobodu naše štampe. Po ustavu: »Ne može se ustanoviti nikakva preventivna mera koja sprečava izlaženje, prodaju i rastu-

ranje spisa i novina. Cenzura se može ustanoviti samo za vreme rata ili mobilizacije i to za stvari zakonom unapred predvidjene.« Današnje naše prilike nijesu uviđavni državotvorci predvidjali, pa makar da nismo ni u doba mobilizacije ni krvavog rata, današnji vlastodršci vrlo široko tumače osnovna načela ustava, kad čisto radi svojih partijskih ciljeva traže da s novim zakonima potpuno onemoguće nepoćudnu im štampu. Mi smo protiv bezgranične slobode bilo čije na ovome svijetu pa: protiv neograničene slobode u štampi. Makar naše katoličko mišljenje nazadnim držali, naše bi kršćansko državno odvjetništvo daleko više slobode dozvoljavalo nego li to čine odvjetništva: modernih država.

5. Nastava je državna.

U članu 16. našega ustava, gdje se govori o slobodi umjetnosti, nauke, o slobodi univerzitetske nastave, govori se i o nastavi uopće. Čovjek bi očekivao, da će ustavotvorci i ovdje barem na papiru pripustiti riječ slobodu. Oni su nastavu monopolizirali za državu: »Nastava je državna.« Nitko ne poriče državi prava, da i ona utječe na odgoj i prosvjetljivanje državljana, ali da ona jedina ima prava, da čitavu nastavu zarobi i da je rukovodi po jednoj jedinstvenoj osnovi, kao što to naš ustav predviđa, to se nikako ne može da složi ni sa pojmom prave individualne i socijalne slobode, koja se tobože ujamčuje svim ljudima bez razlike vjere i staleža. Još i više jedinstvena školska osnova sama u sebi krije najveću poteškoću slobodnoj modernoj utakmici u nastavnim pitanjima.

Još da se Državi može i mora priznati monopol na čisto vojničke i »policajske« škole koje služe obrani i unutarnjem poretku, ali kad naša država prisvaja prava čitave nastave pod kojom ona razumije i sami odgoj državljana, takovo nastojanje i u ime slobode savjesti i u ime građanske ravnopravnosti i u ime građanskog bratstva treba da energično odbijamo.

Naši su se ustavotvorci baš u pitanju nastave i odgoja postavili na posve pogrešno stanovište. Oni vele (čl. 16): »Sve škole moraju davati moralno vaspitanje«. Našim je zakonodavcima na srcu »moralno vaspitanje.« I ovdje je učinjena jedna sudbonosna pogreška. Svi vjernici, ma kako se oni zvali, znadu, da bez vjerskog uzgoja nema moralnog vaspitanja. Moderni ljudi misle, kad su zanijekali vjeru i Boga, da mogu spasiti čovječji

moral. Uzaludno nastojanje i za pojedince i za društvene skupine. Gdje Boga nema, tu nema mjesta pravom moralu, koji treba da zahvati čitava čovjeka i po duši i po tijelu. Misao opstojnosti moralnog vaspitanja bez vjere svojina je samo malog broja bezvjeraca, protiv kojih se s pravom buni zdrava svijest milijuna našeg naroda.

Naši ustavotvorci još kažu da će se u školama: »razvijati državljanska svest.« Protiv ovoga ne može nitko da što pametna prigovori. U našoj smo državi. Stvaraju se osnovni državni zakoni. Posve je razumljivo, da se u državnim pa i u svim privatnim školama razvija zajednička državna svijest. Tekar onda treba u ime građanske slobode i ravnopravnosti prosvjedovati, kad kogod hoće da svoje lično uvjerenje naturi preko državne nastave kao jedino ispravno za »narodnu i državnu svest.« Lične koncepcije prolaznih državnika ne mogu se i ne smiju nametati kao nekakva dogmata građanskoj i državnoj savjesti.

Kako svi znaci u našoj državi govore, izgleda, da se je baš ovom jedinstvenom školskom osnovom u ime nekakvog etatizma htjelo pogoditi baš najopravdanije interese i roditelja i priznatih vjeroispovijesti. Ako ćemo vjerovati prosvjetnoj akciji, koja se rukovodi pod zaštitom ministarstva prosvjete, mi ćemo vidjeti povredu naših najsvetijih prava inače tobože zajamčene: »verske i lične slobode.«

6. Prosvjetni kulturkampf.

U našoj državi još nemamo školskog zakona. Parlamenat nije dospio da ga pretrese i da ga uglavi. On je imao prečih stranačkih posala! Ako se narodna skupština i naša javnost ne bave sa školskom prosvjetnom politikom, bavi se ministarstvo prosvjete. Ono svojim prostim naređenjima o dokidanju školskih vijeća i protuustavno krnji najsvetija prava vjerske i građanske slobode. Kad ovo dokidanje i ne bi značilo trajni plan naše prosvjetne školske akcije, ipak nam razni školski nacrti jasno govore, kuda je krenula naša prosvjetna politika. Oni više ne priznaju prava nikakvom crkvenom zastupniku, da sudjeluje u bilo kojim školskim odborima: ni u mjesnim ni u kotarskim ni u pokrajinskim. Crkvu se istiskuje makar da je prvorazredni odgojni faktor u ljudskom društvu. U školskom odboru može da ima mjesta i liječnik i načelnik, ali mjesta nema zastupniku Crkve, koja je i po priznanju najljućih joj protivnika: najsposob-

nija odgojiteljica čovječanstva. Svi školski odbori, ma kako se oni zvali, po novim nacrtima slijepo su oruđe u rukama vlastodržaca, koji vedre i oblače na ministarstvu prosvjete. Većina je ljudi u školskim odborima u rukama vlade, koja može po miloj volji gospodariti i s odgojem i s nastavom. I ovaj zatorni rad po odgoj i nastavu započelo je naše narodno učiteljstvo i njihova službena glasila u Splitu, Zagrebu, Ljubljani i Beogradu.

Ustavom je zajamčena »verska nastava«, ako to roditelji zatraže«. I ovdje je vjerski momenat vrlo prikraćen. Državni ustav dakako da do vjere ništa ne drži; ona do nje drži samo toliko koliko njezini državljani to traže. Pa zbilja i stim bi se priznanjem bilo kako tako zadovoljno, jer je ustav odredio, da se »verska nastava daje podvojeno po veroispovestima, a u suglasnosti sa njihovim velikim načelima.« Poslje nego li je ustav bio izglasan najživlje se je agitacija provela protiv vjerske nastave u onom smislu, u kome bi to željele dotične vjeroispovijesti.

Dopuštalo se je, da se učitelji i zborno izrazuju protiv vjeronaučne obuke. Učiteljstvo je za se tražilo posvemašnje gospodstvo u školi. Djeca bi imala da budu samo materijal za njihove bilo koje bezvjerske experimente i protiv volje roditelja i protiv volje crkvenih predstavnika. Dakako, da se pri ovoj borbi zaboravlja, da nijesu škole ni svojina učitelja ni svojina državnih ministara nego da su one plod žulja i muka svih građana bez razlike, na koje i oni imadu neotuđiva prava.

7. Nove metode u bezvjerskoj školskoj politici.

Treba kazati, da sve školske osnove i svi školski nacrti nijesu jednako bojovni protiv vjerske pouke u državnim: srednjim školama. Nema sumnje, da je ideal prosvjetne liberalne politike, da se vjerska pouka uopće dokine. To bi posve dobro odgovaralo laičkim težnjama, da se čovječanstvo oslobodi i vjere i crkve. Ovako radikalna struja čini se, da zasad kod nas nije u većini. To bi bio prerani pokušaj pri konservativnom mentalitetu naših državljana. Bez sumnje, da su i ovi obziri odlučili te su i liberalni državnici glasovali za onaku stilizaciju u ustavu, da će se: »verska nastava davati, podvojeno po veroispovestima, a u suglasnosti sa njihovim verskim načelima.«

Međutim liberalna prosvjetna politika hoće da i ovo roditeljsko pravo izigra. Izmišljaju se razni načini, kako da dođu

do svog bezvjerskog cilja. Milostivo dopuštaju, da vjerska nastava ostane; ali se za to vodi najljuća borba oko toga; ko će da vjeronauk u školama poučaje? Jugoslavensko učiteljstvo (Dubrovnik 1924.) traži to pravo za se. Svećeniku, bilo koje vjere, ne bi više imalo biti mjesta u školama. Vjeru će poučavati učiteljstvo. Ne pita se, imali ono sve uvjete, da se prihvati ovako teškog posla. Nijedan učitelj nije se pripravljao za ovaku vrst pouke. Mnogi su očiti nevjernici. Ništa to ne smeta. Oni ipak prisvajaju prava vjerskog ili bolje bezvjerskog poučavanja vjere. Ovim i sličnim pojavama rukovodilo je, sa malim iznimkama, i samo ministarstvo prosvjete. Temeljni će zakoni glasiti i dalje, da su za »slobodu vere i savesti,« ali za to oni neće priječiti, kao što bi morali, da se do skrajnih granica provede načela bezvjerske prosvjetne politike.

8. Ugroženo narodno i državno jedinstvo.

Ima li barem prividnih razloga, koji bi opravdavali ovaku prosvjetnu politiku u našoj državi? Ne ćemo i ne smijemo kazati, da su sva ova liberalna školska i prosvjetna nastojanja potekla iz svjesne mržnje protiv Boga i protiv vjere. I kod liberalnih pobornika dosta je neupućenosti, lakomišljenosti, neznanja a dakako da ima i zlobe i zavisti. Rek' bi ipak, po onome što se saznaje iz javnog mnijenja, kojim hoće liberalna gospoda nastavnici da zavladaju, da je pitanje narodnog i državnog jedinstva odlučno u njihovoj prosvjetnoj politici. Oni su uvjereni ili barem tako se iskazuju, da se ne može ni govoriti o našem nacionalnom i državnom unitarizmu, dok je naš narod na toliko vjera podijeljen. Tu bi bile tri vjere: katoličtvo, pravoslavlje, muslimanstvo, koje bi priječile normalni narodni i državni razvitak u pravcu našeg jedinstva. Ova je predrasuda kod naših državotvoraca toliko velika, da je ovaka prosvjetna misao našla odraza i u vidovdanskom ustavu: »Sve škole moraju davati moralno vaspitanje i razvijati državljansku svest u duhu narodnog jedinstva i verske trpeljivosti.« Ustav u ovoj osnovnoj točki svoje prosvjetne politike i ne spominje »vjersko vaspitanje«, ali za to spominje drugi »credo« naše narodne prosvjete u razvijanju državljanske i »narodne svesti,« obješujući samo vjere s njihove »netrpeljivosti.«

Načelo naše prosvjetne a bezvjerske politike ničim nije opravdano. Vjere imadu svoj posebni svijet i posebna pravila

svoga razvitka, koja se ne sukobljuju sa čisto narodnim i državnim razvitkom. Ni praktično nije nemoguće narodno i državno jedinstvo uza svu vjersku podvojenost (Njemačka, Nizozemska, Engleska, Belgija itd.)

Prvaci naše jugoslavenske i državne misli baš na našoj katoličkoj strani ne uvidješe nikakva nesklada između našeg narodnog i državnog jedinstva i vjerske podvojenosti (Strossmayer, Krek, Mahnić itd.). Našem državnom i narodnom jedinstvu najviše štetuju političke, gospodarske i administrativne metode raznih vlada u našoj kraljevini SHS. Više smetaju uređenju našeg državnog i nacijonalnog pitanja stranački šovinizmi nego sve umišljene bojazni naše vjerske pocjepanosti. Korupcija i egoizam u sferama državnika pokolebat će ne samo stranačko jedinstvo i građanski mirni poredak nego će ugroziti i opstanak naroda i države, gurajući ih fatalnom silom u nezasitne žvale ruskog boljševizma.

9. Ugrožena roditeljska prava.[2])

Nama je i po vidovdanskom ustavu priznata lična, građanska i vjerska sloboda. U modernom društvu ponestalo je starih veza, koje su počivale na Božjem auktoritetu i na ljudskom poštenju, jer je čovjek i Bogu odgovoran bio. Danas se najsvetije obveze smatraju za komad raskidljivog papira. I naš ustav mnogi takovim drže. Ne drže ga takovim samo revolucionari već ga svojim ponašanjem takovim drže i sami vlastodršci.

Lična i obiteljska prava nijesu zajamčena. Veliko je pravo privatne tvarne svojine, za koje se zalažu građanske države. Veće je pravo roditelja na njihovu djecu i na njihov vjersko-moralni odgoj. Državni monopol nastave ruši ova najelementarnija prava. Ako je pozitivno državno pravo tobože ugroženo vjerskim i moralnim odgojem djece, prirodno je pravo roditelja i obitelji još ugroženije, jer se ovdje radi ne o nikakvom pozitivnom pravu nego o pravu prirodnome, po kome odgoj i način odgoja djece naotuđivo pripada roditeljima. Roditelji hoće i traže, da se njihova djeca odgajaju »u saglasnosti a njihovim verskim načelima«. Taj se odgoj u državi još trpi; ali za to državne vlasti favoriziraju svim onim pokretima, koji teže da dokinu ili ograniče vjersku nastavu. Roditelji traže, da se njihova djeca

[2]) Nova Revija god. III. br. 4, str. 364—76.

vjerski odgajaju na onaj način, kako to traži vjerski napredak njihovih crkava. Ministarstvo prosvjete dokida na svim školama Marijine vjerske kongregacije. Ova naredba negdje se provađa a negdje se ne provađa. Zašto ova zabrana? Marijine bi kongregacije tobože bile leglo separatizma i »verske netrpeljivosti.« Ovu je pogibao uvidjela eto i naša vlada, dok je ne uviđaju mnogi kulturni narodi (Njemačka Engleska, Amerika) koji su daleko više vjerski pocjepane nego li sama naša država. Zaboravljaju naši prosvjetlitelji, da su Marijine kongregacije čisto religijozne katoličke ustanove, kojima po njihovu značenju ne može da bude cilj ni nacionalni plemenski separatizam ni vjerska netrpeljivost. Ni pojedini vlastodršci ne žacaju se izdavati takove naredbe, koje se upravce kose sa slobodom i roditelja i djece i njihove vjerske i lične slobode. Dakako po njihovoj naredbi djeca ne smiju da budu članovi ni Marijinih kongregacija ni sportskih katoličkih udruženja »Orla«, ali za to moraju da budu članovi drugih religiozno indiferentnih ako ne bezvjerskih organizacija. Oni moraju da budu u najužoj vezi s Jugoslavenskim Sokolom. Čast pojedinim ljudima, koji mogu da budu u najboljoj vjeri i članovi sokola i dobri kršćani, ali je za nas katolike to fakat, da je katolički episkopat osudio kulturna načela Jugoslavenskog Sokola, i da vlast, koja izdaje ovakove naredbe školskoj djeci gazi ustavna prava lične i vjerske slobode, koju je najsvečanije htjela ustavom da zajamči.

10. Obrana Crkve u rukama vjernika.

Ne ću nadugo govoriti o povredama crkvenih prava, koja moderni ustavi gotovo i ne spominju nego samo onda, ako joj hoće prava da okrnje. Sva prava, koja Crkva u modernoj državi hoće da ima, treba da joj budu osvojena najžilavijim radom i borbom njezinih iskrenih vjernika. Mi znamo, da je Crkva Bogom ovlaštena učiteljica svih nas kršćana i katolika. Po Božjem pravu Crkvi ne smije nitko, u ovoj njezinoj najtežoj, najuzvišenijoj, društvu najkorisnijoj misiji, klipove pod noge stavljati. Kršteno čeljade, ma gdje se ono nalazilo, u duhovnoj je vlasti Crkve. Državni monopol škola pljuska je najintimnijim duševnim zakonima, koji spajaju roditelje s njihovom djecom, a pljuska je i svetim pravima Crkve. Mi znamo, da ni naš ustav ne računa mnogo na religiozna pitanja. On pazi na slobodu čovjeka, na »slobodu savesti«, na »slobodu vere«, pak je najsve-

tija dužnost svih nas i katolika i pozitivnih kršćana, da našim organizovanim radom stanemo na put bezvjerskoj akciji naše prosvjetne politike i da tako spasimo slobodu i naše škole, i naše djece. Naša kršćanska prosvjetna akcija biti će blagotvorna i po naš kulturni napredak i po naše narodno i državno ujedinjenje. Ona bi trebala, da čim prije dođe, jer su vremena vrlo mutna! Mi kotolici imademo i službenu izjavu našeg katoličkog episkopata. Moramo se boriti za naša prava, a ta su što se tiče školske prosvjetne politike ova:

1. Savezno sa naredbom u čl. 16. ustava imade se zakonom zajamčiti obavezna vjerska nastava. — 2. Cilj škole se imade označiti tako, da utvrđuje religijska i s njima usko vezana moralna načela za život. — 3. Da je vjerska nastava u svim školama podvržena vlasti i nadzoru Crkve. — 4. Da se katoličkoj Crkvi zajamči pravo **nesmetano osnivati** konfesijske škole.

Za pobjedu ovih načela treba da se svi neustrašivo borimo. Srestva su u borbi: svestrana agitacija u narodu, javne skupštine, štampa, rad u crkvi i narodnoj skupštini. Na kome je dužnost, neka opći borbeni plan napravi za našu vjersku i prosvjetnu slobodu!

J. Butmi. - M. Tomić.

KRVAVE OSNOVE
ILI
PROTOKOLI SIONSKIH MUDRACA.

(Nastavak)

DRUGA SJEDNICA[1])

Spoljašnost i židovska politika.[2])

Danas ću početi ponavljajući, što je već rečeno. Molim vas, sjetite se, kako se vlade i narodi Goima zadovoljavaju vanjskom stranom stvari. Pa kako će onda otkriti nutrnji smisao, kad njihovi vođe nada sve sanjaju o zabavama i uživanju materijalnih dobara. Prevažno je za našu politiku, da s tim računamo. Sad raspravimo pitanja, koja se odnose na vlast, slobodu riječi,[3])

[1]) 11. zapisnik francuskog rukopisa; 10. sjednica kod Nilusa.
[2]) Polj. i tal.: **Spoljašnost politike.**
[3]) **Nilus:** ... slobodu štampe i vjere.

slobodu savjesti, pravo uzdruživanja, ravnopravnost pred zakonom, nepovredljivost vlasništva, prebivališta, porez i ideju tajnog poreza.[4]) Nijedno od ovih pitanja ne smije biti raspravljano javno pred narodom;[5]) ne treba ni da pred njim nabrajamo sve naše osnove.[6]) Važnost ove šutnje leži u tome, da, kad prelazimo mučke preko ovih načela, sačuvano slobodu djelovanja. To nam dopušta, da, u stalnoj prigodi, isključimo, da nitko i ne opazi, jednu ili drugu osnovu. Dočim, kad bismo ih iznijeli na javu, trebalo bi, da ih primimo bez rezerve.

Uspjeh zajamčen.[7])

Narod na osobti način[8]) časti one, koji u sebi utjelovljuju silu. Pri svakome činu nasilja viče: »To je zbilja nitkov; ali kako je spretan! S kojom je vještačkom odvažnošću odigrao svoju ulogu!«

Mi kanimo neopaženo privući sve narode gradnji novoga djela, kome zamišljamo plan, a koje sa sobom nosi rušenje svega opstojećega reda, koji ćemo mi nadomjestiti našim kraljevstvom i njegovim zakonima. Stoga treba da si osiguramo potporu ove sile, koja je »što me briga?« naših agenata — modernih »premiera« sviju država. Ta će sila maknuti sve zapreke, koje nam stoje na putu.

Židovski uspjeh po laži i pučkom glasovanju.[9])

Kad provedemo naš državni udar, reći ćemo narodima: »Sve je išlo zlo po vas. Vi ste ljuto stradali. Mi ćemo uništiti uzrok svih vaših muka, naime: narodnost, granice i razliku novca. Doista, ne shvaćajući naših razloga, možete nas osuditi; ali da budete pravedni, ispitajte najprije, što vam dajemo.« — Tada će nas oni u triumfu nositi na ramenima, u jednodušnome ushitu veselja i nade.

Glasovanje — koje će nam pripraviti teren, kad na nj priviknemo i najprostije ljude organizujući, gdje je moguće poje-

[4]) **Nilus:** ... i retroaktivnu snagu zakonâ.
[5]) **Nilus:** ... ali u slučaju da bi trebalo o tome govoriti masi.
[6]) **Nilus:** ... nego izvijestiti, ne ulazeći u potankosti, o načelima modernoga prava, kao da smo ih mi priznali.
[7]) Polj.: **Genij varanja;** tal.: **Izraelovi Agenti.**
[8]) **Nilus:** Moć političkog genija.
[9]) Polj.: **Što obećava masonski državni udar;** tal.: **Državni udar.**

dine grupe i društva — igrat će po zadnji put svoju ulogu iskazujući nam posljednju uslugu: potvrdu naših zakona.[10])

Opće pravo glasa.

Da dobijemo apsolutnu većinu, treba da uvedemo opće pravo glasa bez razlike staleža i posjeda. Ovu većinu ne bismo mogli dobiti kod samog školovanog[11]) i imućnog staleža.

Židovska moć ruši obitelj pod despotizmom.[12])

Kad tako svakoga prožme misao njegove osobne važnosti, pokidat ćemo sve obiteljske veze među Goimima; spriječit ćemo vrijedne ljude da izađu na glas: masa, pod našim vodstvom, ne će im dati da se istaknu. Ona će se priviknuti da ne sluša nego nas, koji plaćamo njihovu pažnju i posluh. Ovo sredstvo stavit će nam u ruke silu tako slijepu, da se ne će moći nikako kretati, ako je ne vode naši agenti, postavljeni da upravljaju masom, koja znade da o njima zavisi njezina zarada, nagrada i svaki probitak.

TREĆA SJEDNICA[1])

Ponovni odgoj naroda.

Primjenjujući naša načela pazite na karakter naroda, gdje radite. Opća i jednaka primjena ovih načela ne može donijeti uspjeha, prije nego se narod nanovo odgoji. Ako budete išli postepeno i razborito, vidjet ćete, prije 10 godina, da se je promijenio i najoporniji karakter, i mi ćemo računati jedan narod više među narodima, koji će se podložiti našoj ideji **čovječanskog internacionalizma.**

Rušenje vladajućih vlasti.[2])

Kad budemo na vlasti, zamijenit ćemo riječi našeg liberalnog poklika »Sloboda, Jednakost, Bratstvo« formulama, koje

[10]) **Nilus:** Ova moć, s pomoću koje smo se »uspeli na prijestolje«, isplatit će nam svoj zadnji dug očitujući svoju zabrinutost, što vidi rezultat našega prijedloga, prije nego izreče kakav sud.

[11]) **Nilus:** ... ili društva razdijeljena na kaste.

[12]) Polj.: **Osobna vrijednost;** tal.: **Opće uništenje pod Izraelom.**

[1]) 10. zapisnik francuskog rukopisa; 9. sjednica kod Nilusa.

[2]) Polj. i tal.: **Masonska lozinka.**

izrazuju ideju sadržanu u tim riječima i reći ćemo: »Pravo na Slobodu, dužnost Jednakosti, ideal Bratstva«, i tako ćemo jedamput više uhvatiti za rogove **istu zvijer.**

Zaista, naša je vlast već makla s puta sve druge, premda ih ima još dosta velik broj, koje opstoje samo prividno.

Antisemitizam.[3])

[3]) Polj.: **Važnost antisemitizma;** tal.: **Izrabljivanje antisemitizma.**

Danas, ako koja vlada digne glas protiv nas, to je samo formalnost i na naš poticaj — jer nam je njihov antisemitizam potreban, da možemo vladati našom nižom braćom. Toga vam ne ću opširnije razlagati, jer smo o tome već više puta raspravljali.

Despotizam Židо-Masonerije.[4])

Označit ću vam samo jednu točku, da u stvari naša Nadvlada ne nalazi više zapreka kod vladâ Goima. Ona se nalazi u stanju potpuno legalnu, poznata pod energičnim i silnim imenom Diktature. Mogu vam reći sasvim otvoreno, da smo sada mi zakonodavaoci; mi smo suci; mi udaramo kazne u sudovima Goima, mi osuđujemo na smrt ili dajemo pomilovanje; mi smo kao vrhovni zapovjednik, koji stupa na čelu sviju naših armija sastojećih **od liberalaca.**

Teror.

Mi vladamo snažnom rukom, jer ona čuva ostatke nekoć moćnih stranaka, koje smo mi porušili; ona podržava neumjerene ambicije, požudne pohote, nesmiljene osvete, velike mržnje — od nas potječe sveopći Teror.

Sluge Židо-Masonerije.

Među našim svijesnim i nesvijesnim agentima imamo ljudi svakoga mišljenja: monarhista, demagoga, socijalista, anarhista, komunista i sviju vrsta utopista. Dali smo im svakome svoj posao: svaki rovari sa svoje strane i nastoji da sruši ono, što se drži. Sve su države satrte ovim manevrama; vape za mirom i pripravne su na sve žrtve, samo da ga dobiju. Ali mi im ne ćemo dati ni mira ni primirja, dok očito ne priznadu našu međunarodnu Nadvladu i njoj se ne podlože.

[4]) Polj. i tal.: **Masonska Diktatura.**

Narodi viču, da treba riješiti socijalno pitanje s pomoću Internacionalizma. Stranačka razdvojenost nama ih je sve predala, jer da netko vodi stranačku borbu, treba novaca, a sav novac imamo mi.

Sukob između vlasti i naroda.[5])

Mogli bismo se bojati, da se više ili manje uviđavna sila Goimovih vladalaca udruži sa slijepom silom naroda. Ali smo poduzeli sve moguće mjere proti toj eventualnosti: među ovim dvjema silama podigli smo jaki zid međusobnog nepovjerenja. Tako će slijepa sila naroda ostati naš potporanj, a mi ćemo joj biti vođe i orijentirati je prema našemu cilju. **Radi toga će se naši agenti uvući u samu sredinu naroda.**

Naše veze s narodom.[6])

Ali, kad naša vlast bude priznata, mi ćemo odgajati narod otvoreno, na javnim mjestima, konferencama o političkim predmetima, pod vidom, koji će nama biti u prilog.[7]) Riječ našega suverena bit će poznata po svim uglovima svijeta onoga dana, kad je izrečena.

Liberalni organizam.[8])

Da ne porušimo prije vremena institucija Goima, mi smo u njih krenuli rukom opreznom, vještom i koja gospodari glavnim pokretačima njihova mekanizma. Ovi su pokretači nekoć funkcionirali u strogom, ali pravednom redu, a mi smo taj red zamjenili liberalnim, glupim i samovoljnim neredom. Tako smo utjecali na vlast, na izborne zakone, štampu, individualnu slobodu i, što je još važnije, na nastavu i na odgoj, te ugaone stijene socijalnog života.

Korupcija Goima i njihovih zakona.[9])

Što se tiče odgoja, mi smo zaglupili i pokvarili mladež Goima.[10])

[5]) Polj.: **Rastava uviđavnih i slijepih sila u državama Goima.**

[6]) Polj. i tal.: **Združenje auktoriteta i naroda.**

[7]) **Nilus:** Kako ćemo moći kontrolirati, što se uči narod u seoskim školama? Svakako je sigurno, da ono što reče izaslanik vlade ili sam suveren, ne može a da ne dozna cio narod, budući da glas puka to odmah raznese.

[8]) Polj. i tal.: **Liberalna samovoljnost.**

[9]) Polj.: **Krive teorije;** tal.: **Zaglupljivanje Goima.**

[10]) **Nilus:** ... učeći je teorije i principe, za koje smo znali da su potpuno krivi, ali koje smo im mi sami naturili.

Nad postojećim zakonima — a nijesmo ih bitno promijenili, samo smo ih izobličili protivurječnim tumačenjima[11]) — stvorili

Tumačenje zakona.

Ovi su se rezultati očitovali u tome, što su tumačenja maskirala zakone i potpuno im sakrila smisao očima vladâ nesposobnih da primijene tako nejasan zakonik: radi čega se osude daju po savjesti.

Uništenje glavnih gradova.[12])

Vi ćete napomenuti, da će proti nama ustati s oružanom silom, ako se naši planovi otkriju prije vremena? Predvidjevši ovu eventualnost mi imamo u rezervi jedno sredstvo:[13]) da porušimo glavne gradove dignuvši ih u zrak zajedno s njihovim organizacijama i dokumentima.

ČETVRTA SJEDNICA[1])

Cilj velikih naoružavanja.[2])

Pojačanje naoružanja i umnoženje policije jesu elementi neophodno potrebni za ostvarenje gore naznačenih osnova. Treba da izvan nas u svim državama budu samo proleterske mase, **nekoliko milionera**, koji su nam privrženi, policajci, vojnici i **vlada našega kova.**

Vrenje, borbe, neprijateljstva na cijelome svijetu.

Da ovo proizvedemo u Evropi, a, pomoću nje, i na drugim kontinentima, moramo izazvati bunu, neslogu, neprijateljstvo i mržnju. U tome je dvostruka korist: najprije držimo na uzdi sve države, koje znadu, da mi možemo kod njih stvoriti pobune ili obnoviti red po miloj volji. **Oni su se navikli da u nama vide**

[11]) **Nilus:** ... tako da toga nijesu predvidjeli oni, koji su ih zamislili. smo nešto veličanstveno s divnim rezultatima, koje smo postigli.

[12]) Tal.: **Svršetak svijeta.**

[13]) **Nilus:** ... silu tako strašnu te će činiti, da strepe i najodvažniji ljudi. Do tada će biti sagrađene gradske podzemne željeznice i podzemni prolazi u svim gradovima. Iz ovih mjesta mi ćemo dignuti u zrak sve gradove svijeta itd.

[1]) 8. zapisnik francuskog rukopisa; 7. sjednica kod Nilusa.

[2]) Polj.: **Cilj pojačanja naoružanja.**

neophodno potrebitu silu, koja satire.[3]) Naše intrige u svjetskoj politici pomrsile su sve konce, koji međusobno vežu ministarstva raznih država, i to trgovačkim ugovorima i financijalnim obvezama. Da postignemo ovaj cilj, trebalo nam se poslužiti velikom varkom i s mnogo uslužnosti tekom pregovora i ugovaranja; ali u onome, što se zove »službeni jezik«, bili smo prisiljeni da se pokažemo pomirljivima i poštenima. I Goimi — koje smo privikli da ne gledaju nego vanjsku stranu stvari, koje im prikazujemo — drže nas za dobročinitelje i spasitelje ljudskoga roda.

Ukrotiti Pogane posebnim ratovima i svjetskim ratom.

Mi smo pripravni da odgovorimo na svaku oporbu, koja bi ustala protiv nas u bilo kojoj državi, čineći da bukne rat između nje i njezinih susjeda; a ako bi se htjelo više država udružiti proti nama, mi bismo raspalili svjetski rat i neopaženo ih gurnuli da u njemu sudjeluju.

Vještina političke tajne i Žido-Masonerija.[4])

Glavni uspjeh u politici osiguran je tajnom poduzećâ. Djela jednog diplomata ne smiju odgovarati njegovim riječima.

Javno mišljenje i naš uspjeh.[5])

Mi smo već više puta prisilili vlade Goima, da se bore sa tako zvanim javnim mišljenjem, pošto smo mi sami u potaji pripravili ovo mišljenje. **Jednoj vladi mi smo već više puta pokazali** našu snagu terorističkim atentatima, a odgovorit ćemo svima, ako se dignu protiv nas, američkim, kineskim ili japanskim topovima, **koji su nam potpuno na raspolaganje.**

---

[3]) **Nilus:** Sve su se države navikle da se uteku k nama, kad je potrebita represija.

[4]) Polj.: **Tajna kao čimbenik uspjeha u politici;** tal.: **Politička tajna.**

[5]) Ovaj je ulomak dosta različan kod Nilusa. Naslov mu je: Štampa, javno mišljenje i naš uspjeh. Onda: Da podupremo naš svjetski plan, koji je blizu da dođe do željenog cilja, treba da uplivamo na vlade Pogana po tako zvanom javnom mišljenju, koje smo već pripravili najvećom velevlašću — štampom, koja je — osim nekoliko neznatnih izuzetaka na koje se ne zaslužuje osvrćati — sva u našim rukama.

Ukratko, da dokažemo, da su nam sve vlade evropskih Pogana podložne, pokazat ćemo našu moć jednoj od njih zločinima, nasiljima, t. j. terorom; a u slučaju, da bi se sve pobunile protiv nas, mi bismo odgovorili američkim, kineškim ili japanskim puškama.

PETA SJEDNICA[1])

Ekonomski ratovi osiguravaju nam vlast.[2])

Prijeko nam je potrebno, da ratovi ne donesu nikakve teritorijalne koristi. Prema tome sav bi rat bio prenesen na ekonomsko polje. Tad će narodi upoznati, da supremacija, na ovome tlu, zavisi o **našoj suradnji.** Ovo stanje predat će naše protivnike, pred očima milijonâ, na milost i nemilost naše internacionalne agencije,[3]) koja ne poznaje granica, i naša internacionalna prava raspršit će sva prava narodâ i njima će vladati kao što građanski zakonik ravna međusobne odnošaje svojih podanika.

Ovim ćemo putevima dovesti našu djecu do istih rezultata, do kojih se je, po istim putevima, došlo već u najstarije doba, kako svjedoči biblija (Nehemija IX, 22—25).

Mi smo nadahnuli temeljne državne zakone, preinačene po ustavima, da priviknemo narode na upoznanje njihove snage i da im nabacimo misao, da ovu snagu mjere prema snazi suverenovoj. Znate, koji je bio konačni rezultat.

Ustavi su ustanovili tri vlasti: zakonodavnu, izvršnu i sudbenu. Svaka ima određene granice, kojih ne može prekoračiti, a da u temelju ne uzdrma čitavim političkim tijelom. U tome stanju suveren nije bio više jedno s državom; nije je više personificirao. Sav je puk određivao vlast suverenovu kao i vlast političkih institucija. Ove su bile nezavisne jedna od druge tako, da se je moglo dogoditi, da je tužba podnesena proti jednoj od njih, bila poslana, pod izlikom istrage, tuženoj, koja je dosljedno bila i sudac i tuženik. To je, naravno, činilo sve ove institucije nepovredljivim, svemoćnim i nezavisnim. Tada smo mi mogli nabaciti misao, da one više ne služe suverenu, budući da one, kao i on, zavise o narodu, čijim interesima međutim još ne služe, jer im smeta kontrola vladara, koji je imao samo jedan cilj: svoj vlastiti interes.

Da zahvatimo jače u institucije, obećali smo velikom broju upravnika pravo na skupnu upravu države, bez ikakve kontrole, uz uvjet, da nas aktivno pomognu pri stvaranju izlikâ ne-

---

[1]) 2. zapisnik francuskog rukopisa. Prvi ulomak ove sjednice jest drugi ulomak 2. sjednice kod Nilusa. Svršetka sjednice kod njega nema.

[2]) Polj. i tal.: **Ekonomski rat baza židovske prevlasti.**

[3]) **Nilus:** ... koja raspolaže skroz neograničenim sredstvima.

zadovoljstva s obzirom na same ustave pripravljajući tako dolazak republike u njihovoj državi. Republike će nam dati prijestolje svijeta. Za sada smo samo izmijenili upliv liberalnih vlada našom silom: zlatom.

Danas se nikakav ministar ne može više održati na vlasti, ako ga mi ne podržavamo našom potporom ili prividnim pučkim odobrenjem koje mi iza kulisa pripravljamo.

ŠESTA SJEDNICA[2])

Razvoj republikanske države.[2])

Svaka republika prolazi kroz tri faze: prva sliči prvim danima bjesnila čovjeka, koji je oslijepio, pa se ogorčeno baca desno i lijevo; druga faza jest demagogija, što porađa anarhiju, a ova neizbježivo vodi k despotizmu, i to ne despotizmu zakonitome i vidljivome, a po tome i odgovornome, nego despotizmu tajnome, nepoznatome, nevidljivome, koji radi to ciničkije, što ga pokrivaju svake vrste agenti, koje se zamjenjuje bez buke — a to je u prilog našoj tajnoj moći i oslobađa je od brige da nagrađuje za dugotrajne usluge.[3])

Sloboda i vjera u Boga. — Srušiti ih.[4])

Treba priznati, da bi sloboda mogla biti nepovredljiva i trajna, kad bi počivala na načelima vjere u Boga, ljudskog bratstva i bila bez ideje jednakosti — ova je proti prirodnim zakonima, koji traže vlast.[5]) Narod, koji bi živio u takovoj vjeri, mirno i skromno bi se nalazio pod zaštitom župâ, podložan božanskim pravilima, koja određuju njegovom sudbinom na zemlji. Stoga mi moramo potkopati vjeru, iščupati iz duše Goima svaku pomisao na Boga i na dušu, te je nadoknaditi matematičkim formulama, pohlepama i materijalnim interesima.

[1]) 5. zapisnik francuskog rukopisa; 4. sjednica kod Nilusa.

[2]) Polj. i tal.: **Faze republike.**

[3]) Ovdje se kod Nilusa nalazi slijedeći ulomak: **Tajno djelovanje Loža po cijelome svijetu.** Tko ili što bi moglo porušiti nevidljivu moć? A ta je upravo naša Vlada. Masonska Loža igra nesvijesno, na cijelome svijetu ulogu maske, koja pokriva naš cilj. Ali kako ćemo se mi poslužiti s ovom moći u našemu planu pa i u našim generalnim kvartima to drugima ostaje na vijeke nepoznato.

[4]) Polj. i tal.: **Sloboda i vjera.**

[5]) **Nilus:** ... podložnost.

Trgovina i Industrija. — Spekulacija.[6])

Da Goimi nemadu vremena za razmišljanje i opažanje, treba ih, pomoću industrije i trgovine, **orijentirati prema požudi za dobitkom.** Tako će pojedinci i narodi tražiti svoje vlastite probitke i upleteni u ovu borbu, ne će ni opaziti svoga zajedničkog neprijatelja: **naš interes.** A da sloboda uzmogne rasklimati i poništiti društvo Goima, treba spekulaciju učiniti bazom industrije. Odatle će proizaći, da će bogatstvo, po industriji izvađeno iz zemlje, prijeći u spekulaciju, t. j. služit će da se napune naše kase, **jer će svi konci spekulacije biti u našim rukama.**

Zlatno tele.[7])

Ljuta borba za supremaciju i ekonomski potresi[8]) stvorit će društva razočarana, egoistična, bez srca, odvratna prema politici i prema religiji. Njihov jedini vođa bit će brojka.[9]). **Zlato će upravo obožavati** radi materijalnih naslada, koje pribavlja, **a s tim će pasti potpuno u naše ropstvo. Zahvaleći tome, kad nam bude trebati, da izazovemo konačni državni udar, niže klase Goima stupat će proti našim konkurentima na vlast — Goi-novim intelektualcima.[10])**

O. Josip dr. Olujić — Sinj

PRILOZI POZNAVANJU KVARTERNOGA DOBA SINJSKE OKOLICE.

Résumé — Une contribution pour l'étude de l'ère quaternaire des environs de Sinj. — En creusant dans le sous-sol du cercle catholique croate à Sinj on a trouvé (en 1924), encassés dans les marnes (muljika), plusieurs blocs erratiques, conglomérats de monte Promina. Les cotés de ces blocs sont polis et en même temps striés. Cette circonstance témoigne que les blocs ont été apportés ici par les glaciers de l'ère quaternaire.

Au printemps de cette année, avec subvention du Père Cikojević Provincial des Franciscains, a été déterrée à Karakašica une quantité (1 m³) d'os d'un grand mamifère. La plupart de ces os sont fracturés. Quelques-uns cependant sont bien conservés, à savoir:

[6]) Polj.: **Internacionalna konkurencija trgovine i industrije — Uloga spekulacije;** tal.: **Trgovina — Industrija — Spekulacija.**

[7]) Polj.: **Obožavanje zlata.**

[8]) **Nilus:** Onda će se niže klase k nama pridružiti proti našim suparnicima — privilegiranim Poganima — bez ikakvog višeg cilja, pa ni iz ljubavi prema bogatstvu, nego čisto iz mržnje prema višim klasama.

1. un morceau du frontal avec des cavités pneumatiques; 2. deux os intermaxillaires avec des signes des défenses, qui y étaient enracinées; 3. deux molaires; 4. une épaule; 5. une extremité de l'humérus; 6. une partie du fémur ou bien de l' humérus. — Les molaires prouvent que le mamifère était un éléphant, type indien. De plus, les parties dures du grès bitumineux, qui ont remplacé les défenses, nous inclinent à croire que cet éléphant vivait dans une période plus ancienne que les alluvions recentes.

Tours ces restes sont conservés au musée des sciences naturelles du gymnase franciscain à Sinj.

Zadnjih deset mjeseci otkrila su se u Sinju i okolici dva predmeta, po kojima možemo nešto slobodnije i sjegurnije, da predočimo promjene klimatskih prilika za vrijeme starog kvartera u gore spomenutoj okolici. Uz ostatke ledenoga doba ove formacije nalazi se još tragova silnih poplava na njezinu koncu.

I.

Prošloga ljeta iskopano je u zapadnome prizemlju Hrvatskog Katoličkog Doma u Sinju iz bjeljkastog, mekog, neogenskog lapora (muljike ili muljevine) nekoliko trupina, koje pripadaju kršniku prominske naslage. To su raznobojni vapnenci, slijepljeni u šaroliku, tvrdu stijenu, koja zastupa jednu odliku sinjskog mramora. Trupine su ovelike, neke do $^1/_3$ m^3, a sve su na raznim stranama urezane krivudastim brazdama, sad dubljim i širim, sad plićim i užim, kano da si po njima prilijepio duge vlasi ili čekinje.

Na ovaj mekani, bjeljkasti lapor došle su ledenom rijekom, ledenjakom, kad je planina Dinara-Kamešnica bila stupom vječnog leda, a nabrusile su se i dobile brazgotine taruči se o tvrde stijene, preko kojih je ledenjak puzao. Još je puzao ledenjak kroz neogenske lapore, a to se zapaža na, velikim tlakom stvrdnutoj, smjesi lapora i vapnenčnog zrnja, koja ima brusotine s jedne i s druge strane. S jedne strane smjesa izgleda nabrušena, jer je to otisak nabrušene plohe tvrde trupine, koja je do nje dopuzla, a s druge je u istinu nabrušena, jer se je zajedno s trupinom omicala preko tvrdog kamenja u koritu.

Spomenute trupine su prvi svjedoci ledenoga doba kvartera sinjske okolice.

To mišljenje potvrđuju i opažanja g. Drage Anića, profesora kr. realke u Sinju, u pogledu velikih naslaga gromača na jugu Sinja (Kukuzovac, Trilj). One potječu od vremena toplijeg

klimata, kad ih je snježnica otopljenog ledenjaka — tekući cetinskom dolinom — staložila na jugu Sinja. Što je sve to kamenje pretvoreno u valuće, a kasnije zalijepljeno dosta mekim zamazom i pretvoreno u gromače, razlogom su oscilacije ledenog doba. Za vrijeme tih oscilacija topio se barem donji dio ledenjaka. Ledenjakovo kamenje, nošeno ovom vodom, naišavši u cetinskoj dolini na drugu vodu moglo se je lako zaobliti. Sve da tih oscilacija nije ni bilo, ipak valja uvažiti, da je ovaj kraj bio krajnom južnom granicom ledenog doba, pa je donji dio ledenjaka, na nižoj apsolutnoj visini, u poznijem, blažem vremenu morao prije da se otapa i stvara vodu, koja će nositi kamenje i zaobljivati ga. Kasnije su se napravile gromače, zamazom izlučenim iz vodene otopine.

II.

Kao što spomenute trupine i gromače svjedoče nam o velikom ledu u prvo doba roda ljudskog i nastupu blažeg klimata u našim krajevima, to isto potvrđuju i ostaci diluvijalnih sisavaca, posebno slona, što sam potporom m. p. provincijala provincije presv. Otkupitelja, O. fra Ante Cikojevića, kroz zadnja tri mjeseca dao iskopati u Karakašici (blizu Sinja) na Marića Brijegu.

Do sada važniji iskopani ostaci slona, sačuvani u prirodoslovnoj zbirci franjevačke gimnazije u Sinju, bili bi ovi: zračne sobice ispod čeone kosti (os frontale), međučeljusna kost (os intermaxillare), kutnjak (dens molaris), lopatica (scapula), zglobno puce (prednje?) noge (caput humeri?) i komad (prednje?) noge (corpus humeri?)

Ovo je iskopano na prostoru od 200 m^2 iz raznih rupa dubokih između 0,3 m i 1,8 m. Suviše iskopano je na istom prostoru iz raznih rupa od 0,3 m do 5 m dubine posve rastrošenih kostiju u sadržini od 1 m^3. Neke su kosti virile i po površini.

Ošiti zračnih sobica ispod čeone kosti pokrivene su 2 mm debelim slojem žutog uleđenog vapnenca. Na nekim mjestima su koštane ošiti otančale, gotovo iščezle, a jedino je preostao vapnenični sloj.

Iz međučeljusnih kostiju namjesto kljova viri po jedan stup, tvrdog, bituminoznog pješčenjaka, 0,5 m u opsegu. Koštana tvar međučeljusnih kosti duga je 46 cm, široka 30 cm, debela od 4 cm do 20 cm.

Kutnjak je tipa indijskog slona, naliči onomu iz Otranta od **Elephas primigenius** Blum. Na eliptičnoj, 24 cm dugoj, 8 cm širokoj, kruni raspoznaje se jednaki broj grebena (lames)

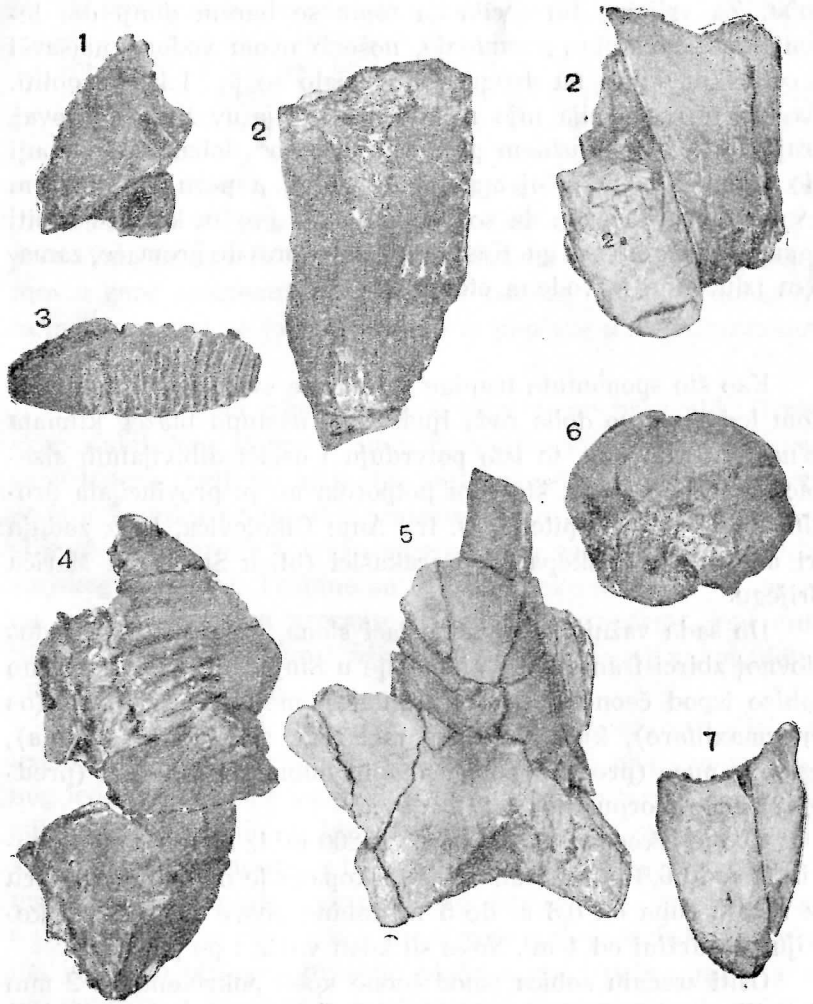

1. Zračne sobice ispod čeone kosti (cellulae ethmoidales sub osse frontali). — 2. Međučeljusna kost sa stupom bituminoznog pješčenjaka na mjestu ispale kljove (2a) (os intermaxillare cum petra bituminosa loco deperditi dentis eburnei). — 3. Kruna kutnjaka (corona dentis molaris). — 4. Kutnjak u čeljusti (d. molaris cum p. maxillae). — 5. Lopatica (scapula). — 6. zglobno puce (prednje?) noge (caput humeri?). — 7. Komad (prednje?) noge (corpus humeri?).

kao kod otrantskog t. j. 10. Sa strane se opaža 15 izbočina. Njih 10 točno su izbočine žvakanjem izbrušenih grebena, dok ostalih pet izbočina nijesu provirili grebeni. Izbočine su (pri kraju krune) duge 17 cm, a nožice do 4 cm.

Lopatica, od 10 naknadno sastavljenih komada, sačuvana je u najglavnijem dijelu, u dužini od preko 60 cm. Koliko je iznosila ne može se točno prosuditi, ali po prilici bila je duga oko jednog metra. Njezina zglobna čaša, eliptičnog oblika, duga je 25 cm, duboka 5 cm, a široka 12 cm.

Luk zglobnog puca prednje noge iznosi 32 cm, a debljina zgl. puca 25 cm.

Prednja noga bila bi debela 17 cm.

Bituminozni pješčenjak, iznutra tamnomodar, a po površini (1 cm debljine) žućkast usljed djelovanja atmosferilija, krije u sebi raznih okamina, možda uz spuž Bythinia tentaculata (?) još i ljuske od ribe, djelove peraja ili zubića.

Koji je to diluvijalni slon? Bez osobitog poznavanja zubi ne može se sa sjegurnošću ustvrditi, da li je to baš mamut ili koji drugi diluvijalni slon. No da bi to bio recentni indijski slon isključeno je, jer tvrdi bituminozni pješčenjak, koji je u šire rupe glave i ležaje kljova kao glib prodro, uvjerava nas, da je do njegova stvrdnuća od gliba u tvrdu stijenu moralo proći više godina, nego li je broj godina historičkog računanja.

Ovi ostaci, prije nego li su doprli na sadašnje nalazište, prokuburili su dva burna prizora, otkad ih je život ostavio. Najprije upale su u bituminozni mulj, koji se je stvrdnuo u tvrdi bituminozni pješčenjak. Kasnije su ih silne vode otkopale i prenijele na Marića Glavicu i to na tanki sloj kršnika od vapnenca i neogenskog lapora, koji se je sterao preko debelog sloja žućkastog, i, usljed mnogih otisaka od sitnih puževa, šupljikastog, neogenskog lapora.

Tu se je među naplovljenom glinom, crljenicom i pijeskom, bituminozni pješčenjak otapao. S njime su tu bili još uz Bythinia tentaculata, neke vrsti puža Helix, koje su po veličini manje od nje. Osim raspadanja hemijskim putem, kosti su se još više krpotile puzanjem diluvijalnog naplavka sa kostima od juga prema sjeveru kao i poniranjem od istoka prema zapadu usljed vrtača, koje su obična pojava u Karakašici. To su ovdje čunjastog, ondje prizmatskog oblika prosjeline zemlje, sad pliće, sad

dublje. One nastanu usljed toga, što voda tvrdu zemljanu podlogu rastopi, i tako odnese na drugo mjesto. Kad se sve ovo uzme u obzir razumljivo je, zašto se, mjesto tvrdog slonovog kostura, nalaze same koštane krpotine.

Diluvijalne naplavine medu brežuljcima u Karakašici (sjeverozapadno od Sinja) blizu Marića Brijega sastoje se od ilovače, pijeska, gline, crljenice i trošica raznobojadisanog trijadijskog kamenja iz obližne Sutine, uz nemale količine kremenih valutica. U istoimenim naplavinama na Suhaču (južno do Karakašice), osim spomenutih sastojina, nalaze se, uz rastrošbine svakovrsnih vapnenaca, još i komada vapnenaca sa gore opisanim brusotinama. I jedne i druge naplavine pokrivene su većim dijelom samo aluvijalnim pokrovom, a nijesu nikakvim zamazom slijepljene niti pokazuju kakve tvrdoće.

Gore opisane burne zgode ostataka diluvijalnog slona, sa sad spomenutim nabrušenim vapnencima, utvrđuju nas u mišljenju, da su barem neke od ovih naplavina došle do sadašnjeg ležaja za vrijeme jedne od zadnjih velikih poplava u diluvijalnoj formaciji.

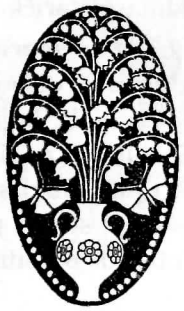

KULTURNI POGLEDI

Strah kao odgojno sredstvo. (Le rôle de la peur dans l' éducation). (Bilješke za praktičnu pedagogiju). — **1. Značenje straha.** — Strah je čuvstvo , koje nastaje predodžbom budućeg (zbiljskog ili umišljenog) zla. —

Po svojim duševnim učincima strah se broji među ona čuvstva, koja potiskuju duševni život, posebno razum i volju. Čitava je duševna djelatnost predočivanja više ili manje ograničena na predmet, koga se bojimo. Pamet i razmišljanje je spriječeno, dok je snaga volje obuzeta od nagona da izbjegne predstojećem zlu. »Vinse paura la mia buona voglia«, pjeva Allighieri u svojem »Paklu« (pjev. XVI).

Strah se prema vani pokazuje nemirnim kretnjama ili nemogućnošću kretanja — što naš narod lijepo označuje riječima »skamenio se« — te problijeđenjem i podrhtavanjem tijela: »Mi fa tremar le vene e i polsi,« veli Dante u I. pjev. (90 st.) »Pakla«. Strah prouzrokuje posješnije kucanje srca, ubrzano disanje, usklike, skupljanje krvi oko srca, često i momentanu nemogućnost govora; dok ima — i ako rijetko — slučajeva, da su ljudi od straha potpuno i zavazda zanijemjeli. Ako i nije česta pojava smrti, ali može ipak i ona od straha da nastupi.

2. Strah u književnosti. — Kao svim jačim duševnim pojavama tako su se i strahom bavili veći umovi svih vremena sa raznih gledišta, pa ni književnici ne ostaše posljednji. Predaleko bih pošao i udaljio se od predmeta, kad bih stao navoditi. Ipak ne ću da mimoiđem majstorske riječi, kojima Vergilije u Enejidi samim jednim zlatnim heksametrom tako divno opisuje strah Eneju pred duhom Creuse. On veli: »obstupui, steteruntque comae et vox faucibus haesit.« Eneja se zapanjio, digle su mu se kose, a glas u grlu zapeo. I kod nas su se i pjesnici i književnici bavili strahom, pa mislim da ne će biti na odmet, ako osvježim valjda izblijedjelu sliku dječjeg straha u našoj pjesmi. Tu nam je sliku dao Šenoa u svojoj pjesmi »Kugina kuća«. Budući da se u toj pjesmi osim dječjeg straha zrcale i pokudni vještački uzroci, koji ga stvaraju, — a ovo ima veze s mojim predmetom — navesti ću evo čitav lijepi odlomak:

Zdrava minu Marija,
Svud je mirna krajina;
Poboja se mali Rade,
Lijep jedinac Jele mlade.
Skoči Rade preko puta,
Strininog se hvata skuta:
»Strino mila, strino slatka!
Maja mi je u grad pošla,
Maja nije natrag došla,
Strah je, strino, tvojeg Ratka!
Vidiš, vani noć je gusta,
Rade samcat — kuća pusta;

Noću idu vilenjaci
i vještice, vukodlaci:
pusti, strino, — ja se bojim,
da pod krovom spavam tvojim.«

Guerazzi kaže u svojoj »Battaglia di Benevento,« da je strah veliki znak neispravne duše; a Antisten, da tko se boji, taj nesvijesno robuje. Nećemo zato pretjerati, ako kažemo, da je strah vrlo često predsoblje kukavičluka, a da je takvim sigurno svaki put, kad se odjene još i morboznim pojavama.

3. Pogrešna metoda. — Od straha trpe najviše žene i djeca. Osobito mu pogoduju nježno doba i tjelesni nerazvoj. Ipak se dešava, da koje dijete, odvajajući se od svojih vršnjaka, pokazuje sposobnosti, koje se približuju srčanosti. — Takvo dijete — razumljivo je — lako se dade trijeznim i razboritim odgojem u fizio-psihološkom i intelektualnom pravcu povesti putem zdrave i prave srčanosti. — Ali na žalost kod naših se obitelji često pogrešnim odgojem zatire svaka srčanost, a otvaraju širom sva vrata strahu. Slijepa ljubav i bojažljiva ćud mnogih majka vidi svugdje opasnost za djecu. Pa kad prave opasnosti i nema (Publibije Sir. kaže: pericla timidus etiam quae non sunt videt), one je umišljaju i stvaraju te slikaju najcrnjim bojama. To se dešava baš radi bolesne mašte iste majke, što je opet plod krivog odgoja. I tako se ova žalosna pogreška ponavlja od koljena na koljeno. Začudno je, da unatoč napretku kulture i emancipacije i kod naših majka-žena, ipak u tom pravcu u naše obitelji ne može da prodre spasonosno svijetlo nauke i modernog shvaćanja, koje bi ublažilo teške posljedice krivog odgoja!

Tako je kad nema nikakve opasnosti! Ako li se pak opasnost javi, pa ona i ne bila tako velika, naše je majke odmah uveličavaju čudnim, rekao bih, donkihotskim tonom. Živući djeca u ovakoj atmosferi i gledajući lica, na kojima se strah čita, te slušajući usklike i riječi pune straha, prirodno je, da njihova duša, koja priliči suhoj spugi, upija kap po kap pogubni otrov straha.

Ovaj pak otrov svojim sporim, ali postojanim djelovanjem tjera dijete na skliski put kukavičluka, gdje gubi svaku zdravu energiju i plemeniti poriv duše pa i svijest o onim građanskim i moralnim dužnostima, za koje se traži jakost duha; a međutim se u njemu jača i razvija urođena mu klica egoizma.

Nema sumnje, da su priče i basne — ako ih je sastavio dobar poznavalac dječinje duše — vrlo dobro odgojno sredstvo. Ali takve se priče kod nas malo čitaju. Uz naša ognjišta naprotiv »babe i tete« u polutami dugih večeri rado pričaju o vukodlacima, vješticama i vilenjacima, o zvjeradi, razbojnicima i divljacima, što ubijaju ili proždiru djecu, koja dobro ne uče ili su neposlušna.

Eto, to je najgore zlo. Žalosno je, da još danas, u vijeku elektriciteta, bežične telefonije i telefotografije, još vazda mnogi i mnogi roditelji hoće da takvim nenaučnim, nepedagoškim i nekršćanskim sredstvima poprave grijehe i mane svoje djece.

4. Nekoliko dokaza. — Nego da se ove moje riječi ne bi činile samo frazama, evo nekoliko dokaza. Goethe veli, da brojke pokazuju, kako idu stvari na ovom svijetu. I ja ću se poslužiti brojkama.

Ja sam glavom u nekom ovećem selu našeg makarskog Primorja pomnjivo ispitao na broj stotinu djece, bilo muškog, bilo ženskog spola, te sam ustanovio, da od njih 26 identificiraju strah sa vukodlakom, vješticama, vilama i mrtvima, koji ubijaju: 22 sa zvijerima, koje raznose i proždiru, 6 sa grabljenjem u mraku sa strane lopova ili mahnite čeljadi; 18 sa puškom, kojom se ubija krivac; 8 sa gromom, koji šiba zlu djecu.

Podaci, koji su mi bili priskrbljeni za grad Makarsku — jer nijesam imao prigode da sam ispitujem djecu — pokazuje isti rezultat, pa se zato može kazati, da ni tu ne stojimo mnogo bolje u tom pogledu. Do istih bi se rezultata valjda došlo i u drugim našim krajevima, barem u Dalmaciji.

Svak tko promotri i površno gornje konstatacije, mora da na prvi mah uoči, da strah, o kojemu su mi pričala djeca, potječe baš od pogrešnog odgoja, koji su primili u kući, jer ta djeca istovjetuju strah s njegovim uzročnikom.

Da su takve odgojne metode pogrešne, mislim, da je jasno; ali neznam, da li je svakome jasno, koliko su one pogubne po psihu i karakter djeteta. — Treba zato da ovdje istaknem, da primjena takvog odgojnog sistema stvara u djetetu osim opće poznatih bolesnih pojava straha još i neispravne osjećaje i čuvstva. Dok takovi roditelji misle zastrašivanjem postići dobre i zdrave uspjehe, dogada se protivno, jer time baš oni isti uzrokuju velikih nedaća u dječjoj duši. Zastrašivanje vješticama, vukodlacima, zvjeradi, mrtvima itd. škodno je i sa jednostavnog razloga, što su te prijetnje već po sebi nesmislene, jer im je podloga prosta laž, pa ih je nemoguće izvršiti. Poradi toga će se dijete najprije bojati tih prijetnja, ali će naskoro uvidjeti njihovu neozbiljnost, jer za prijetnjom ne će nikada doći prorečena kazna. Djetetu će zato malo pomalo postajati i neozbiljan i smiješan onaj, koji se takvim prijetnjama služi. Posljedica toga bit će, da dijete, koje je u početku bojažljivo, s vremenom postaje licumjerno i prkosno. U svakom slučaju rezultat će biti, da je ono zlo odgojeno.

5. Zle posljedice i uspjeh zdravog odgoja. — Istina je, od tih strašnih priča i strašila ne će sve ostati u duši u formi straha i praznovjerja, ali ono što od toga otpadne, ne ide u dobro — jer iz zla dobro ne niče — već se logičnom, duševnom preradbom pretvara u spravnost na laž, hinjenje, licumjerje, nekršćanstvo i nečovječnost. Pričanjem o vješticama i vukodlacima itd. ulijeva se u dječju dušu okrutna odvratnost od starosti i betežnosti, dok bi nama kršćanima, po uzvišenom Kristovom uzoru, trebalo u srcu nositi samo ljubazno i srdačno poštovanje prema svim onima, koji su stari ili neprijatna izgleda, radi njihovih patnja, osobito pak kad su iz nižih socjalnh slojeva. — Žigosanim se pak sistemom postiže to, da na pr. u staroj i pogurenoj ženi, iz čijeg obličja i držanja izbija jad i nevolja — koji bi morali potaći djecu na osjećaje

blagotvornog sažaljenja i plemenite kršćanske sućuti — djeca vide vještičicu, od koje sa užasom i zastravljena bježe.

Eto, to su sve posljedice odgoja, koji uzimlje kao korektivno i uopće odgojno sredstvo strah. Treba ga dakle u interesu našem, naše djece, našeg društva i naroda potpuno napustiti.

Poznati kriminalist Ferriani, koji se mnogo bavio kriminalnom psihologijom kod djece, dokazuje brojkama, iskustvom i snagom nauke, da se od 100 slučajeva kriminalnosti kod djece — koje je on proučio — u 80 slučajeva kriminalnost mogla izbjeći valjanim odgojem. — Ako je dakle tako na težem, kriminalnom polju, mora biti svakome jasno, da bi se barem 95 posto slučajeva bolesnog straha kod djece dalo izbjeći i zatrti, i to bez obzira na fiziopsihološku znanost, samim zdravim razumom, koji bi se pri odgoju koristio najelementarnijim principima duševne i tjelesne higijene.

R. Bracanović, pogl. suda - savjetnik.

Ideologija katoličkoga đačkoga pokreta. — Les idées motrices des étudiants catholiques Croates). — Čitavu ideologiju našega kat. đačkog pokreta možemo svesti na dvije temeljne ideje, koje su nadahnjivale i davale pravac svemu njegovu djelovanju. Te ideje jesu:

1. Katolicizam ili katolički sjetovni nazor. Radi toga načela pokret se je upravo i rodio. On si je odredio i dobre smjernice, da očuva vrijednost tome načelu: pobijanjem liberalizma na školama među đačkom omladinom; širenjem kršćanske prosvjete i s tim u vezi dobre štampe na selu, da se i onamo zakrči put liberalizmu; a pogotovo pravim katoličkim odgojem vlastitih članova, kao budućih vođa naroda.

2. No samo i jedino načelo katolicizma nije nipošto davalo pokretu doista toliko pokretačkih sila. Prava snaga pokreta leži u tom, što su vođe toga pokreta, a osobito pokojni biskup Mahnić znali predočiti našemu đaštvu, kako je pobjeda gornjega načela od odlučne znamenitosti za sav život jednoga naroda, kako se već taj život očituje u najrazličitijim pojavama kulturnoga **narodnoga** života. Jak **katolički** narod moći će da se održi nacionalno, a uznapredovat će sigurno mnogo brže i mnogo bolje gospodarski i socijalno.

Baš time, što se je uz načelo katolicizma usko vezalo i načelo **nacionalizma** pa onda **demokratizma,** moglo je prvo načelo tako duboko prožeti duhove omladine, jer su svi bili uvjereni, da će ojačani tim načelom moći najbolje poraditi za narod na svim poljima narodnoga života.

Da je nacionalna ideja davala mnogo života katoličkim đačkim redovima, to je jasno. Ne bi možda bilo pretjerano, ko kažemo, da je ona davala i najviše impulsa akciji pokreta. To ćemo razumjeti, ako razumijemo vrijeme, kad se je pokret rodio i najviše razvijao. To je prvi decenij ovoga stoljeća. Doba živih nacionalno-političkih borbi, kad je svatko smatrao glasni patriotizam svojom prvom dužnošću i svatko je mislio da o njegovu ličnom patriotizmu ovisi spas naroda. Mora se dakako priznati, da je katoličko đaštvo shvatilo taj patriotizam najnesebičnije i najrealnije. Očuvanje hrvatske nacionalnosti usko je vezalo

uz prosvjetni, gospodarski i socijalni napredak naroda. Zato je ono potražilo veze s tim narodom (Krek ga je naučio realno shvaćati pojam **naroda)** noseći mu knjige i znanje, da popravi grijeh naše inteligencije, koja se je od naroda bila potpuno udaljila, a osim toga se dalo na marljivi studij socijalnih pitanja. — Sve ove potonje smjernice, koje su izlazile iz načela demokratizma, bile su nešto novo i moderno. Tim se druge grupe u hrvatskom kulturnom životu dotada nijesu bile zanimale. Zato su te smjernice s jedne strane davale pokretu mnogo poticaja za svijesno prezanje iznutra, a davale su mu i naprama vani mnogo privlačivosti za ljude, koji su uviđali savremene potrebe društva.

Iza rata ideal narodnog i državnog ujedinjenja nije bio kod sviju jednak i zato nastupaju naskoro unutarnje političke razmirice, koje i opet poprimaju nacionalnu, plemensku boju. Ideal ujedinjenja shvatio se kod mnogih grupa u našem kulturnom i političkom životu previše ekstremno, pa je zato nastupila i ekstremistička reakcija. Ova neizvjesnost u riješenju nacionalnoga problema neugodno je djelovala na katoličko đaštvo. Ono se je nadalo, da će nacionalna borba već jedamput moći prestati, te će se sve sile moći posvetiti drugim potrebama narodnoga života. A kad tamo, čitav politički život počeo se i opet kretati u znaku te nacionalne borbe i to u pravcu ekstremizma, s kojim se katolički pokret nije mogao s nijedne strane složiti. Članovi toga pokreta ostaju osamljeni sa svojim umjerenim shvaćanjem ujedinjenja. Pod udarcima nacionalne borbe puštena su na stranu sva pitanja socijalnoga i gospodarskoga karaktera. Tako se je i moglo dogoditi to, da je naš širi katolički pokret u momentu, kad je htio da šire i dublje zahvati u narodni život, a napose kad je htio da si pribavi i političku moć, doživio znatan neuspjeh.

Ovakova pozicija čitavoga našega katoličkoga pokreta morala je djelovati i na katolički đački pokret, koji je s onim prvim usko vezan. Udarac, koji stiže jedan, pogađa i drugi. Zato vidimo, da se do danas katoličko đaštvo osjećalo kao odsječeno iz struje općega narodnoga života. Zato se je u dvije posljednje godine s nekih strana javljalo mišljenje, da bi trebalo mijenjati smjer nacionalne ideologije. Da je to mišljenje pobijedilo, katoličko bi đaštvo bilo pošlo putem dvaju odnosno triju ekstremnih nacionalizama (jugoslav., hrv. i slov.). No zdrav razum je ipak pobijedio.

Kat. đaštvo treba da ima stalno na pameti, da ova dva temeljna načela, koja su vodila njihove starije drugove, treba da i njih vode u njihovu javnom i privatnom djelovanju. Popuštanje u ovim temeljnim načelima, osobito u prvome, čini katolički pokret bezuspješnim, niti bi se katolički đaci u čemu razlikovali od drugih organizovanih đačkih grupa.

S. Podolšak.

»Srednjevekovni Imperijalizam.« — (L' impérialisme au Moyen-Age). Pod ovim naslovom izašao je u »Raskrsnici« (knj. 4. dec. i jan. 1925. br. 21. i 22.) članak g. dr. Jovana B. Jovanovića. Prema urednikovoj bilješci ovaj je članak samo ulomak iz Uvoda, koji je g. Jovanović napisao u svoju Istoriju Novoga Veka. Budući ovo djelo još u rukopisu, o njemu

se ne može ništa reći, ali ako mu je g. auktor s ovim člankom htio napraviti reklamu, onda se je prevario.

Ono što on tvrdi, da je Karlo Veliki bio glava zapadne Crkve, i da se je pseudo-isidorovim dekretalama: »htelo dokazati, da papama pripada prvo i najviše mesto u hrišćanskom svetu«, preveć je zastarjelo, a da bismo to pobijali. A nejasan je, da ne rečem neispravan, kada kaže: »Ulazak novih naroda u rimsku imperiju i prelazak Germana u Hrišćanstvo, pojačali su autoritet crkve i papstva.« Jer povijest kaže, da Goti, Vandali, Heruli itd. nijesu ništa bolji bili prema Crkvi nego prema imperiji: oni su bili kršćani, ali Arijanci, i zato neprijatelji i Crkvi i papama. Naprotiv mu rado priznajemo, da je od »epohalnog značenja bio prelazak Franaka u katoličko hrišćanstvo (krajem 5. stoleća)«, ali je neispravno, kada nastavlja: »posle čega su ranije bili primili Arijevo učenje.« Franci nijesu nikada bili Arijanci, već su bez ikakva dodira s arijanstvom iz poganstva prešli na katoličanstvo. U tom je ključ za razumijevanje znamenitosti njihova obraćenja. Katolička je Crkva u njima s vremenom dobila stalno zaleđe, ali su i oni stupivši u dodir s papinskim Rimom — baštinikom stare klasične kulture i centrumom kršćanstva — osigurali sebi budućnost. Tome neka služi dokazom činjenica, što su sve one države, koje su bila zasnovala ostala arijanstvom okužena germanska plemena, kroz kratko vrijeme mizerno propale, i to upravo stoga, jer im je manjkalo ovo uporište, koje su Franci našli u Rimu.

Prema mišljenju g. J. izgledalo bi, da sav rad Crkve i papa u srednjem vijeku nije išao za drugim, već za imperijalizmom papinstva. Činjenice pak kažu, da je program Crkve bio onda isti onaj, koji je i danas, onaj, koji je dobila od svoga Utemeljitelja na početku i koji će ostati do konca: Idite, naučavajte sve narode. A da taj rad nije bio ono, što mi danas zovemo imperijalizmom, svjedoči opet povijest, koja kaže, da je zapadna Crkva kumovala osnutku tolikih ondašnjih država, a pape njihovim kraljevim slale krune, kao na pr. Hrvatskoj, Mađarskoj, Bugarskoj, pak i istoj Srbiji, i na taj način primali ih u zajednicu tadanjega kulturnog svijeta.

Ništa nije sretniji g. J. ni kada hoće da svoju tezu utvrdi primjerima; na pr.: »Nikola I. istakao je najviše papske pretenzije za vladavinom nad svetom i udario temelj, na kom su docnije Grgur VII. i Inokentije VIII. (da nije htio reći III?) dalje zidali.« Sve samo tvrdnje svrhu tvrdnja, a jedna se drugom ne dokazuje. Papa Nikola I. (858.—867.) taj novi Ilija, kako su ga savremenici zvali, zbilja je bio osupnuo tadanji svijet, ali ne svojim pretenzijama za vladavinom nad njim, već svojim genijem, svetošću, karakterom i sviješću svojih dužnosti. Imao je i pretenzija, ali da pravo suprotstavi nepravdi, kao u slučaju usurpatora Focija, ili kaono u slučaju bračne afere kralja Lotara, gdje je zakon Božji suprotstavio kraljevoj razuzdanosti te nije dopustio, da vladari za se stvaraju posebni moral različit od onoga za ostale smrtnike.

Prosto budi g. J. i ovo zvati imperijalizmom, no da li ovaj imperijalizam dokazuje njegovu tezu?

Nakon svega, što smo čuli, ne će nas iznenadit g. Jovanović ni kada

kaže, da je »borba koju su u Srednjem Veku vodili imperium i sacerdotium bila u stvari borba oko ranga.« Prema njegovu je mišljenju i Grgur VII. (1073.—1085.) došao u sukob sa Enrikom IV. zato, što je ideja ovoga pape bila, da je on vrhovni gospodar svijeta, komu svi vladari imaju ljubiti nogu itd. Da se vidi koliko je nepravedno i nehistoričko ovo naklapanje, ne treba već spomenuti, da je sukob započeo, kada je Grgur VII. na korizmenim sinodama od god. 1074. i 1075. izdao naredbe protiv konkubinata i simonije među klerom te zabranio svjetovnoj vlasti, da ljudima poput Frane Keglevića u Šenoinom »Opatu i žetelici« dijeli crkvene službe, drugim riječima, da Henrik IV. za novac prodaje biskupije i opatije drugovima svojih orgija. A ako ga je papa iz Crkve izopćio i podanike riješio zakletve vjernosti, to je bilo tek pošto je Henrik svrgao Grgura, a ako ga je proglasio lišenim krune, to je bilo cijele tri godine (7. III. 1080.) pošto su to već bili učinili nezadovoljni s nedostojnim vladarom sami njemački knezovi: 15. III. 1077.

Grgur VII. je dakle vodio borbu ne radi vladavine nad svijetom, već za slobodu Crkve. Isto vrijedi i za druge pape, koji su u ovu borbu bili upleteni. Grgur je s početka toliko bio obziran prema Henriku, da, izabran papom, ni posvetiti se nije dao, dok to nije javio caru i od njega dobio odgovor, a ako je za borbe njegov sud o svjetovnoj vlasti sve oštriji bivao, to je zato, jer ga je ova i u najsvetijim njegovim namjerama progonila i klipove mu pod noge bacala. Uza sve to nitko mu ne može prigovoriti, da je i u najžešćoj borbi prešao granice pravednosti, te mu i danas povijest potvrđuje, što je umirući u progonstvu sam o sebi rekao: »Dilexi justitiam et odi iniquitatem propterea morior in exilio.«

Ništa bolje u članku ne prolazi ni Inocent III. (1198.—1216.): »On je hteo vlast radi same vlasti. U toj težnji on je želeo da potčini i Vizantiju, pa je zato uputio četvrti krstaški rat protivu Carigrada itd.« Mjesto da dokazujem nesamo da Inocent nije poslao križare protiv Carigrada, već da ih je htio izopćiti, jer su napali kršćane, dočim ih je on poslao protiv pogana, ja ću navesti samo jednu, da, videći koliko g. J. zna nadrobiti neispravnosti u samoj jednoj rečenici, pojmimo, koliko ih mora biti u cijelome članku. Govoreći o papi Bonifaciju VIII. i Filipu Lijepome on kaže: »Kralj zbaci Papu i preko odanih kardinala izabere Papu koji mu je bio po volji, a papsku rezidenciju preseli iz Rima u Avinjon. Tako je postala Šizma koja je postepeno potkopavala papski ugled, jer ostale evropske sile nisu htele priznati Papu koji rezidira u Francuskoj.« Dok povijest kaže, da Bonifacije VIII. (1294.—1203.) nije bio svrgnut, već je kao papa umr'o; da njegov nasljednik Benedikt XI. niti je izabran uplivom Filipa Lijepoga niti je Avinjona vidio; da boravak papa u Avinjonu niti je skizma niti se skizmom u povijesti zove, niti je ijedna evropska sila radi toga avinjonskim papama uskratila priznanja. Zapadna skizma (1378—1417) je počela eno onda, kada je tako zvano »babilonsko sužanjstvo« svršilo.

Zato dok rado g. Jovanoviću priznajemo nadmoć Crkve u XII. i XIII. vijeku, ujedno mu napominjemo, da je povijest svjedok, kako ta nadmoć nije bila na štetu čovječanstva. Ako pak želi shvatiti, kako je

do ove nadmoći došlo, nek se sjeti, što je govoreći o ovom pitanju rekao Hippolyte Taine (L' Ancien Régime. Paris 1896. Str. 8—9): »Ne mislimo, da je čovjek ikomu utaman zahvalan i da on ikomu daje bez dovoljna razloga. Tà on je preveć egoist i zavidan, da bi to činio. Ma kakav bio poredak: bilo crkveni, bilo državni, ma koji bio kler: budistički ili kršćanski, savremenici, koji ga promatraju kroz četrdeset generacija nijesu slabi suci: oni mu ne izručuju svoje volje i svojih dobara nego razmjerno prema njegovim uslugama, i prekomjernost njihove odanosti može nam služiti mjerilom neizmjernosti dobročinstva, koja su od njega primili.« **Dr. O. G. Cvitanović.**

Građanski i komunistički državni kapitalizam. — (Le capitalisme communiste est pire que le capitalisme bourgeois). — Nema sumnje, da građanske državne vlasti imadu težak grijeh na svojoj duši. Mi vidimo, kako se pod upravom ovih vlasti gomila silno bogatstvo na jednoj strani u rukama vlastodržaca, njihovih štićenika i raznovrsnih spekulanata, dok na drugoj strani raste siromaštvo najširih narodnih slojeva: radništva pa djelomično i seljaštva. U ovom je griješila carska ruska vlada i utrla put boljševičkom prevratu u Rusiji. Je li barem boljševička vlada ovome zlu stala na kraj? Komunizam je u Rusiji ukinuo ili bolje reći htio da ukine pravo privatnog vlasništva, ali ne narodu u korist, nego u korist svojih pristalica ili bolje svojih židovskih vođa, u čijim se rukama nalaze danas sva carska, plemićka i državna dobra najveće države u Evropi. Narodu nijesu ništa pomogli. To je priznao sam današnji predsjednik pučkih komesara, nasljednik Lenjinov, gosp. Rikov na međunarodnom kongresu III. Internacionale u Moskvi 24. VI. do 18. VII. 1924. On je u svom izvješću morao priznati, da se seljaštvo, radništvo, obrt i trgovina nalaze u daleko lošijim prilikama, negoli je to bilo za carske vlade. On je sam izjavio, da ima u sovjetskoj Rusiji radništva bez posla preko milijuna a plaće su im daleko mizernije nego su bile pod starim režimom. Trebalo bi ih poboljšati još za 40 posto, da budu u razmjeru prema starim plaćama pod carskim režimom. Ako se izuzme elektrifikacija zemlje, Rikov je sam kazao, da se ni obrt ni gospodarstvo ma ni u čemu nije maklo naprijed. Nijedne veće tvornice za veliki obrt nijesu boljševici uspjeli da podignu, a ni one, baštinjene od carskog režima, nijesu mogli obilno da upotrebe.

Komunistička stranka broji samo oko 600.000 članova prema broju pučanstva od 130.000.000. I ova šaka ljudi zajašila je na grbaču dobroćudnoga ruskoga naroda. Pa ni oni svi nijesu u stranci jednaci. Uprava od desetak ljudi drži sudbinu čitavog naroda u svojim nesavjesnim rukama, koje neumoljivo i nemilosrdno djeluju prema diktatu židovsko-framasonskog udruženja. — Kad će se već jedamput kršćani osvijestiti i barem se osloboditi ispod ovoga doista nepodnosljivog jarma, koji nam je nametnut od žido-masonerije? — (Podaci Ivana Kologrivova iz Etudes, god. 62. sv. 183, br. 8. 20. IV. 1925.)

Hoće li framasoni spasti čovječanstvo? — (La toute — puissance des franc-maçons est-elle un bienfait pour l' humanité.) — Framasonsko

sjeme, koje se odavna sije po našoj domovini, izniklo je i u zadnje doba počelo da nosi svoj plod. Zavlačenje konkordata sa sv. Stolicom, otimačina crkovnih dobara i zatvor katoličkih škola u Vojvodini, zaključak UJU o isključenju svećenika iz škole, zabrana Marijinih Kongregacija i ostalih katoličkih društava, to je taj nemili plod. Značajno je, da je ministar Pribićević napao u parlamentu na katolike u isto vrijeme, kad su framasoni SHS. držali svoj zbor u Beogradu. Ne samo to, već i sva naša atmosfera, kako se to odrazuje na barometru: novinstvu, puna je framasonskog duha. Hoće li taj duh donijeti mir i blagostanje, usrećiti ili unesrećiti naš narod? Bar vjerojatan odgovor na ovo pitanje bio bi nam od velike koristi za naše vladanje: ili poći tom strujom, ili njoj se staviti nasuprot. Tko da tu neizvjesnost ukloni? Bilo bi dobro upitati osobe, koje su u svom proučavanju, kao učenjaci, ili u praksi kao državnici, imali prigode, da osjete i rasude djelovanje framasona.

L' Idea Nazionale (Italia) je stavila takav upit i dobila na nj odgovor, koji će i nas zanimati.

Taj List otvorio je god. 1913. glasovitu anketu o framasonima. 210 (dvjesta i deset) najuglednijih talijanskih ličnosti pismeno je bilo zamoljeno, da odgovore na ova tri pitanja:

1. Mislite li, da je framasonstvo u skladu sa stanjem modernog javnog života?

2. Mislite li, da materijalistički racionalizam i internacionalna čovječanska ideologija, po kojima se framasonstvo ravna u svojim djelima, odgovaraju najjačim zahtjevima savremene misli?

3. Mislite li, da bilo javni bilo tajni rad framasona u talijanskom životu, a osobito u vojsci, sudstvu, školi i inim državnim upravama, donosi sreću ili nesreću po državu.

Anketa je provedena najvećom mogućom nepristranošću. Nije se pitalo ni izrazite katolike a ni poznate framasone: njihov odgovor već se unapred zna. Imalo se je obzira, te ni istaknutiji vođe nacionalista nijesu svoga mnijenja dali. Upitani su, kako spomenuh, najpoznatije talijanske ličnosti. Sami prvaci raznih struka znanosti i umjetnosti, koji su suviše poznati kao pošteni i značajni ljudi. Pak, kakav su odgovor dali? Sasvim porazan za framasonstvo. Isti Veliki Meštar Ettore Ferrari morao je priznati, e je antimasonski pokret »dobio natječaj i saglasnost uglednih i slavnih muževa, koji zbog svog neporočnog života, duboke naobrazbe i plemenitosti duha stoje mnogo iznad svih strasti strančarstva.« Od 210 upitanih samo 5—6 ih je mišljenja, da framasonstvo nosi sreću narodu. Sva ostala prevelika većina (204) kategorički tvrdi, e je framasonstvo na p r e v e l i k u š t e t u državi.

Čitatelje će zanimati, ako donesemo koji znamenitiji odgovor.

»Pošto sam bio prisutan u dvjema-trima sjednicama, ispovijeda veliki historičar Villari, te nijesam našao tu ništa ozbiljna, udaljio sam se za vazda.«

Senator del Lungo, poznati universitarac, pisac uglednih radnja iz povijesti književnosti, veli: »Da se sačuva Italija, treba uništiti framasonstvo!«

Inače blagi Bernardino Varisco piše: »Njihova čovjekoljubivost nije nego obrazina, iza koje se skriva služništvo stranim interesima.«

Profesor Umberto Ricci ironično tvrdi, da je framasonstvo neophodno potrebito javnom talijanskom životu, jer »bez njega stalne osobe neki mogli zasjesti u ministarske fotelje!«

General Cadorna svoj odgovor završava: »**Boriti se proti mračnjaštvu, a sam se skriti u t m i n u, to je kontradiktorno!**«

Francesco Bruni, prvi počasni predsjednik Kasacionog Suda, piše: »Framasonerija stvara državu u državi. Prva nadzire drugu, dok druga ima pravo i dužnost da bdije nad prvom.«

Malo začudan je odgovor Marka Missiroli. Donijet ćemo i njega. Missiroli odgovara Ideji Nacionalnoj: »Opstojnost framasonstva dokazuje, kako je bijedna i nedovoljna individualistička i racionalistička slobodna misao. Ova, da umakne anarhiji, mora da zaniječe samu sebe, jer sama krade formule dogmatske, hierarhične i auktoritetne (formule se protive slobodnoj misli) i stvara neku vrstu protu-Crkve.« »To su samo čarkanja, nastavlja dalje, »Proti framasonstvu ne može se boriti, nego, ako mu stavimo nasuprot pravu ideju univerzalnosti: pravu dogmu i pravu Crkvu. Nema srednjeg puta. Birajte: ili Papu ili Velikog Meštra Ettora Ferrari.«

Današnji fašizam u Italiji, duhovni baštinik predratnog nacionalizma, obrao je prvi dio Missirolieve dileme. Priklonio se ponešto papi — a zabacio framasone. Talijansko javno mnijenje tim je doista potvrdilo mnijenje senatora Gabba. »Ovo društvo, tvrdi Gabba, kojemu tajna služi samo e mu zajamči da će njegova zločinstva biti nekažnjena, moralo je davno, a ono bar sada bez oklijevanja, biti ukinuto.« Mi pak s naše strane ponavljamo Missirolievu dilemu te poručujemo našemu javnom mnijenju: »Birajte: ili Papu — mir i sreću: ili Velikog Meštra — revoluciju!«

X.

Ugledni protestanat o franjevačkoj misiji. — (Ce que dit un protestant célèbre au sujet de l'ordre de St. François). — God. 1924. ispunilo se 700 god. da su franjevci došli u Englesku. Oni su kroz ovo vrijeme, među Englezima, mnogo dobra učinili na kulturnom, socijalnom i karitativnom polju. Stoga su se Englezi, i katolici i protestanti, baš natjecali da ovu 700-godišnjicu dostojno proslave. Tu su pozvali i strance, strukovnjake u franjevačkom pitanju, pa je tako i Paul Sabatier, jedan između najvrsnijih poznavalaca sv. Franje i franjevačke prošlosti, mogao, još jednom, kazati što misli o sv. Franji i njegovoj misiji.

Govoreći Sabatier o Engleskoj, kaže da su tu franjevci našli odaziva kao možda u nijednoj drugoj zemlji. Redovnici, koje je tamo poslao sam sv. Franjo, došli su bez materijalnih sredstava, ali, puni pouzdanja u Boga, učinili su divnih djela i osnovali provinciju, koja je za svega svoga opstanka ostala vjerna franjevačkome duhu. Veliki duh sv. Franje predmet je kojim se rado bave umjetnici i pjesnici; to se jasno vidi u Engleskoj i izvan nje. Engleska ima veliku zaslugu u istraživanju franjevačke prošlosti. A. G. Little, predsjednik britskog udruženja za franjevačke nauke (The British Society of Franciscan Studies)

bavi se životom sv. Franje, pa je u zadnje vrijeme objelodanio djelo: Description of a Franciscan M S. od velike historične važnosti; a Dr. Charles Cotton u knjizi: The Gray Friars of Canterbury, pokupio je sve što podsjeća na prošlost franjevaca u Canterbury.

Zatim je Sabatier istaknuo neke poglede na sv. Franju, koji dosada nijesu bili dovoljno naglašeni. U tri točke ukratko je prikazao: koliko je Biblija utjecala na Franjin život; kakvu je važnost, u apostolskom radu, franjevački pokret imao u početku i ima danas, te kako je duh franjevačkoga siromaštva put, kojim se ljudi mogu spasiti od zaraze materijalizma.

I drugi su sveci, kaže Sabatier, poznavali i ljubili sv. Pismo. Ali je sv. Franjo na osobiti način biblički svetac. Originalnom i novom metodom crpao je on duševnu hranu iz sv. Pisma. Čitajući ga, on promatra i uživljuje se u život i prilike izraelskoga naroda i prvih kršćana. Kao nitko drugi znao je nauku sv. Pisma pretočiti u svoju dušu. (»Between the essence of the Bible on the one hand and his own heart on the other, a mysterious transsubstantiation takes place.« Isp.: The Message of St. Francis: Has it lost its opportuneness and its efficacy. — Ne ostaje na onom što je izvana, već hoće da prožive ono što sv. Pismo uči, pa tako hoće svom snagom duše da osjeća sa životom Crkve. Primjer za to je Oficije muke Isusove, koji je on sam sastavio, vjerojatno malo prije nego je rane primio. Ono nam potresno prikazuje osjećaje, koje je naš Spasitelj imao za svoje muke i koje mora imati onaj koji promatra smrtnu muku Isusovu. Ovo Oficije sastavljeno je iz različih djelova sv. Pisma.

Druga točka, koju Sabatier naglasuje jest način borbe franjevačkog reda proti krivovjerstvu. Katari su početkom 13. vijeka bili osvojili dobar dio Francuske i Italije. Proti njima borilo se raznim metodama, ali, s različitih razloga, one nijesu dovele do potpunog uspjeha. Sv. Franjo i njegov red udarili su novim putem. Odredili su strogo živjeti po savjetima Spasiteljevim, te tako svijetu pokazivati put evanđeoskoga savršenstva. Pape su željeli da bi netko tim pravcem krenuo, pa su stoga rado primili Franju i njegove drugove. Potvrđeni od pape, oni su tako, između god. 1210. i 1220., pod zaštitom Inocencija III. i Honorija III., učinili velikih usluga Crkvi u borbi proti krivovjerju. Prvi biografi sv. Franje nijesu to dovoljno naglasili; a ipak Franjo i njegovi drugovi učinili su da je krivovjerje posve onemogućeno. »Ovo iščeznuće herezije, veli Sabatier, koje je nastalo već poradi same prisutnosti sv. Franje i njegovih učenika, centralni je događaj 13. stoljeća. Svi povjesničari siromašnoga Sveca, zaboravivši ovaj fakt, ispustili su jednu od najplodonosnijih, a možda i najoriginalnijih strana njegove djelatnosti.«

Ipak duša svega ovoga, kao i svega ostaloga rada i propovijedanja sv. Franje, kaže Sabatier, jest duh siromaštva. Njega je u svemu i svakomu isticao. I danas, kada prijeti zaraza materijalizma, ova ljubav k franjevačkom siromaštvu može nas spasiti. Ljudi uviđaju opasnost ove zaraze, pa katolici a i inovjerci zaljubljuju se u duh sv. Franje i njegovo siromaštvo i bore se proti materijalizmu. Tako se eto Redovi sv.

Franje sve većma šire u Engleskoj, Francuskoj, Italiji i drugdje, a u njih stupaju ljudi svih staleža i zanimanja. Sljedbenici sv. Franje, pa bilo komu Redu ili udruženju oni pripadali, prožeti su istim duhom siromaštva i samopriječora, a to je ono što je karakteriziralo prve franjevce: sv. Franju i njegove drugove.

U vrijeme kada je sv. Franjo živio bilo je ratova; čovječanstvo je trpjelo svakih jada i nevolja: ali su današnji ratovi mnogo strašniji i, po mnijenju Paula Sabatier-a, ljudi mnogo više trpe svakovrsne nevolje nego za vrijeme sv. Franje. Svijetu je tada bila potreba od njega, pa ga je obječuće primio kao svoga najvećeg dobročinitelja. A jer je danas u svijetu jad mnogo veći negoli onda, a osobito jer svijetu danas prijeti propast radi materijalističkog nazora na život, to se ljudi još radije nego ikada priklanjaju siromašnomu svecu iz Asiza i nastoje da po njegovim uputstvima urede život. **Dr. F. B. Vuco.**

Rusko pravoslavlje i patrijarha Tihon. — (L'orthodoxie russe et le patriarche Tihon). — Zadnjih je dana pravoslavlje pretrpjelo dva teška udarca. Oni su upereni protiv dvaju najjačih patrijarhata: carigradskog i ruskog. Prvoga je pogodila naredba angorske vlade, a drugoga baština sviju ljudi: smrt. Umr'o je patrijarha Tihon, prvi ruski patrijarha poslije dvjestogodišnjeg razmaka. Smrću patrijarhe Tihona ruska je crkva opet pala u tešku krizu. Hoće li uspjeti ruskom pravoslavlju da nastavi tradiciju sveruskog crkvenog sabora u Moskvi od g. 1917., koji je ukinuo svetu sinodu, a uskrisio patrijarhat? Teško je to reći. Rusko je pravoslavlje danas u potpunoj anarhiji. Bezvjerski ga sovjeti nemilosrdno progone, i to je neočekivano progonstvo stvorilo u njemu potpunu zabunu. Znatan dio njegove hierarhije stao je ljubiti boljševički bič. Bezvjerskom sovjetu uspjelo je stvoriti neku sovjetsku crkvu (»Živa crkva«). Kler se je među sobom poklao, a iz toga klanja sovjetska bezbožnost crpla je samo korist. Stup pravoslavlja i vođ kršćanske defenzive protiv komunističnog ateizma bio je novoizabrani patrijarha starac Tihon. Na njega je sovjetska vlada sve svoje strijele uperila i čini se, da ga je slomila. Novine doniješe vijest, da je patrijarha Tihon priznao sovjetsku vladu i vjernicima naredio, da joj se pokoravaju i za nju mole. Zadnje novinske vijesti tvrde, da je ptrijarha pred svoju smrt sastavio apel na ruski narod, koji je objelodanjen nakon njegove smrti; u kome se veli: »Uznosim goruće molbe Bogu, da pošalje svoj blagoslov i svoju pomoć radničkoj i seljačkoj vladi u njezinu radu oko općeg dobra.« U apelu se proglasuju za laž i klevete vijesti, po kojima bi sovjetska vlada patrijarhu »kočila slobodu riječi i savjesti« (Obzor, 18. IV. 1925).

Profesor Perozzi izjavljuje: »Ono (framasonstvo) počinja mnogo Jesu li sve ove vijesti istinite? Ako jesu, onda one u istinu znače potpuni krah tradicionalnog ruskog pravoslavlja i pravu kapitulaciju pred komunističkim Antikrstom. Bilo kako mu drago, svakako je sigurno, da patrijarha Tihon nije do kraja izdržao boljševičku ofenzivu i da je njegovo vladanje pri koncu života samo oslabilo kršćansku reakciju i stvorilo potpuni kaos među Rusima vjernim crkvi i pravoslavlju. Njegova smrt taj će kaos još više povećati, a mnogi pobožni Rusi valjda će sami

sebe upitati: dali u istinu rusko pravoslavlje ima potpunu Crkvu Hristovu?

Ruski je narod prvih decenija svoga obraćenja bio sin Hristove, katoličke Crkve. To nije prijalo carigradskim biskupima. Oni su htjeli ruski narod duhovno potpuno pod svoju vlast skučiti. Slali su mu u Kijev metropolite, ponajviše ljude zadojene mržnjom na Rim. Malo su se starali da vjerski odgoje narod, sav im je napor bio: da sačuvaju Ruse od »latinskih herezija.« I taj dobri narod pod utjecajem carigradske protiv-rimske propagande postao je s vremenom nosiocem mržnje na sve, što je katoličko. Grci su Ruse uvjeravali, da im je jedini spas u pravoslavlju, a najveća opasnost da im prijeti od rimskog Pape. Rusi su povjerovali. Na žalost i njihova je crkva morala da na svojoj koži osjeti plodove ove vjerske demagogije. Ruski su monarsi u punoj mjeri prisvojili carigradski cezaropapizam i nacionalizam. Služeći se načelima, koja su ih učili grčki misionari, g. 1589. zbaciše sa sebe tutorstvo bizantskog episkopa i stvoriše svoga samostalnog patrijarhu. Grčki su vjeroviesnici čuvali Ruse od »latinskih novotarija«, a taj isti se je narod g. 1654. elementarnom silom pobunio protiv grčkih novotarija. Grčki odgoj zadahnuo je ruski narod nezdravim latinofobstvom, a ovo se je brzo pretvorilo u opće ksenofobstvo, koje je rodilo žalosni »raskol.« Raskol je nastao kao protest protiv prevelikog cezaropapizma, koji je rastakao rusku crkvu. Borba između raskolnika i službene crkve značilo je borbu između slobodne i državne crkve. Cezaropapizam je nemilo progonio raskolnike, a u tom ga je pomagala i službena crkva. Za tu uslugu država joj se uzvratila potpunim uništenjem i posljednjega znaka njezine slobode: ukinućem patrijarhata. Petar Veliki nije imenovao nasljednika patrijarhi Adrijanu († 1700.), a za vrhovnu glavu crkve postavio je sv. Sinodu, koja je imala biti crkveni organ carske samovolje. I tako je grčko pravoslavlje, koje su Rusi smatrali svojim vjerskim spasiteljem, lišilo njihovu crkvu svake sopstvene slobode i energije. Ovo ropstvo su ćutjeli ruski plemeniti duhovi i bunili se protiv ukinuća patrijarhata i uvođenja sv. Sinode. Na njihove proteste cezaropapizam je odgovarao još silnijim autokratskim manevrama. G. 1885. ustvrdiše gotovo službeno, da se je crkva odrekla svoje slobode i uručila je caru. Među hierarsima nije se našao, tko bi se digao protiv ove drskosti; tek jedan svjetovnjak (Solovjev) imao je srca reći, da se crkva ne može odreći svoje slobode.

Uskrsnuće patrijarhata bila je vruća želja svih plemenitih i crkvi odanih Rusa. Mislili su, da će s njime crkva postići glavni uvjet svoga života i razvoja: slobodu. Poslije toliko muke to su i postigli g. 1917. u moskovskom metropoliti Tihonu. Je li patrijarhat ispunio tolike nade? Njegova uspostava pala je u najpotrebnije doba. Mislilo se, da će se sigurno svi ruski kršćani naći na okupu protiv boljševizma pod vodstvol patrijarhe. Upiralo se prstom na vitalnu snagu ruskog pravoslavlja i njegovog jedinstva. Nije se davalo važnosti opomenama, da se rusko pravoslavlje mora združiti s katoličanstvom, ako želi da se uspješno opre boljševičkoj najezdi. To se pače smatralo kao uvreda za pravoslavlje! U ovom gigantskom dvoboju između Lenjina i Tihona tko je

podlegao? Sigurno s Tihonom nije podleglo i kršćanstvo ruskog pravoslavlja; ali ako ono želi da se sačuva zdravo i da uspješno razvije svoje životne energije, mora se što prije združiti s rimskom Stolicom. Ona će mu pomoći u razvitku njegovih povezanih energija. Kad će to razumjeti ili barem uvažiti ruska pravoslavna braća?

Dr. Fra A. Guberina.

Nasljednik Haeckelov u obrani vjere i znanosti. — (Le successeur de M. Haeckel, M. L. Plate ce prononce en faveur de la religion et de la science). — Mnogo je zla čuveni Haeckel posijao i u našem narodu On je bio i danas je u polunaobraženim krugovima čovjek, kome je tobože uspjelo dokazati, kako je nemoguća vjera u Boga u Božju Providnost i u neumrlost duše. U bezvjerskom je duhu odgojio i svog učenika i svog nasljednika, sveučilišnog profesora Ljudevita Plate-a u Jeni. No, njegov nasljednik u svom najnovijem djelu: »Die Abstammungslehre« (str. 155 sl.) početkom ove godine evo što o Bogu i vjerskim istinama piše.

1. Vjera u osobnoga Boga, stvoritelja i upravitelja svemira. — »Treba posebno istaknuti, da se prirodne znanosti uopće kao i nauka o razvoju u prirodi ne protive pravoj vjeri. Priroda nije besmisleni haos, njome upravljaju stalni zakoni, pa je logički opravdano, da pripustimo jednog Zakonodavca, kao duhovno najveće lično biće, koga mi s punim pravom kao **Stvoritelja** i Uzdržavatelja (Erhalter) svijeta s najvećom poniznošću poštujemo. — Tko neće da prihvati ovaj zaključak, on je agnostik, koji gubi pravo, da išta reče o tajnama svijeta; ali ovo agnostičko stanovište ne zadovoljava nego vodi k očaju. Darwin je sam u posljednjem svome pismu kazao: »Ja nijesam bio bezvjerac u tome smislu, da bi bio zanijekao opstojnost Božju. Tko hoće svijetla za svoj razum i utjehe svome srcu taj treba da vjeruje u Boga!«

2. Njegov odnošaj prema Haeckelu. »Najveća je Haeckelova zabluda da nauka o prirodnom razvoju (Deszendenztheorie) vodi k bezvjerskom monizmu. I kršćanstvo je monističko, ukoliko sve privodi k Bogu, kao početniku stvari — u ovom je smislu i poznati Gutberlet govorio o pravom teističkom monizmu — Haeckelov je monizam neodrživ. On hoće tri potpuno različne stvari i pojave kao što su: sila, tvar i duh (Energie, Materie, Psyche) u jedinstvu svoje substance da ujedini. On bi htio, da i u svakom mrtvom kamenu i duša djeluje (panpsihizam), što se protivi svakom iskustvu. Priroda je u svojoj naravi mnogostručna (pluralistička). Duh i tvar, pozitivni i negativni elektroni, pače i ostala prirodna počela nijesu jedne te iste nego posve oprečne naravi. — Treba osuditi Haeckelova nastojanja protiv Crkve, jer se na njegovim čudorednim načelima neda ništa sagraditi, nego na crkvenim, koji se temelji na nagradi i na kazni. Kao štogod tvar, makar postojano i mijenja svoje oblike, ostaje vječna, treba to isto kazati i o duhu. **Neumrlost je znanstveno opravdana.** Nju će vjera dalje izrađivati. Treba duboko požaliti, da se je Haeckel u svom neobuzdanom fanatizmu dao dotlen zavesti da je pokušao osnovne istine kršćanstva smiješnim prikazati. — Na žalost Haeckel se nije pokazao ni kao čovjek ni kao značaj na svom mjestu.

On je bio i sudbeno radi klevete (Verleumdung) osuđen. Dennert je kazao što je Haeckel i do danas se **još nije nitko našao, koji bi ga pobio**«

Ovi su podaci vrlo poučni za naše **nesretne kulturne** prilike, kada i davno uglavljeni falsifikator u našoj **domovini** prolazi kao prorok nauke i bezvjerja. Dakako, da se na **ovaj događaj** ne će osvrnuti protivnici vjere i kršćanstva, jer im **nije do istine** nego do ropstva u zakupštini bezvjersko-framasonskoj. **Gr.**

Vjere kao nepotrebni rudimenti u društvenom organizmu?! — (L' absurdite de l' affirmation que les religions sont un reste rudimentaire sur l' organisme social). — »Jugoslavenska Njiva« već od više godina postojano i neumorno radi da **potkopa temelje** nesamo svakoj pozitivnoj vjeri uopće, nego da poruši i **svaki** vjerski prirodni osjećaj, koji bi čovjeka vezao s većim mističkim, **vjerskim** životom. Ona je ostala vjerna svom bezvjerskom i antisocijalnom **programu** i u članku »Rudimenti«, koji u broju 9. knj. I. (1. maja 1925.) **piše** dr. Marijan Stojković.

Današnja nauka oslobođena od **bezvjerskih** materijalističkih okova ne zna za čovjeka, koji se je razvio **bilo od koje** životinje, pa ni od majmuna. Virchow je dobro kazao **o prvom i najprvom** čovjeku, da je tijelo našeg ljudskog tijela i da je **on krv** naše ljudske krvi. Nauka ne zna za čovjeka divljaka bez **njegovih ljudskih** osobina: smisla za nauku, za umjetnost, za vjeru i za **moral. Haeckel**-ov homo alalus, mutavi čovjek, plod je njegove prenapete **mašte, a nikakve** pozitivne nauke.

Našim bezvjercima ne smeta **ništa, što znanost** kaže. Oni se uporno **drže darvinističke-evolucionističke teorije, i ako je nauka** nije nigda dokazala. Ova je teorija poćudna bezvjerju, **pa je** se ono grozničavo drži.

I naš dr. Stojković, premda kaže, **kako je ljudski** razum upućen na prirodu i na nauku, protiv razuma i **prirode griješi**, kada se kao slijepac drži evolucionističke teorije u **promatranju života** i životnih prilika.

On piše o nekakvim rudimentima, **t. j. beskorisnim** udovima čovječjega tijela, koja su postala **beskorisna i besciljna** u ljudskom organizmu, jer se nijesu održali u ljutoj **borbi za životni** opstanak. Spominje prof. Wiederheima, koji nabraja u **ljudskom** organizmu 107 ovakovih **nekorisnih** čestij — **rudimenata. G. Stojković spominje** samo neke: Slijepo crijevo, sise (prsne bradavice) **u muškarca**, dlake (runje), muskulatura uha, vrh uha, donekle pupak. **No, dok** ovo dr. Marijan navodi, kao da i on sam ne vjeruje onome, **što piše, pa nadodaje** vrlo ispravno mišljenje: »Prof. Minot, empirični **istraživatelj**, prigovara: teško je ovako nekorisnim okrstiti organe, **kojima mi danas** ne uviđamo svrhe.« **Gosp. Stojkoviću ništa** ne smeta, **da na ovakoj klimavoj** podlozi izrađuje svoje tobože naučne nazore u području **vjersko-društvenom.**

Nikako mu nije po ćudi, što **ljudi čine ostavštine** na korist svoje duše poslije smrti. On u ovome vidi ostatke starog praznovjerja, kada su ljudi držali, da oni nastavljaju **jednak život** i u prekogrobnom životu. — Njemu se ne sviđa ni **štovanje svetaca**, pa on misli, da ni ovo nije ništa drugo nego staro praznovjerje, **kada** su još divlji ljudi vjerovali, da se božanstva naslađuju **štovanjem** i uresom njihovih kipova.

Dakako, on ništa ne vidi ni u najuzvišenijem kršćanskom otajstvu Pretvorbe kruha i vina nego ostatke starih poganskih običaja. — Ne može se njegova moderna ćud da prilagodi ni postu, ni celibatu, ni svećeničkom staležu, ni svećeničkoj tonzuri. »Svi onakvi primjeri — veli gosp. profesor — obreda i propisa ne vrijede više od povjesnog i folklorističnoga kulturnog interesa, te da je s nestalim im podlogama i uvjetima postanka također njima nestalo svake vrijednosti u prosvjetnom i modernom društvu.«

Nije, gosp. doktore, nestalo uvjeta ni podloge našem vjerskom i kršćanskom životu, koji se osniva i na Hristovu nauku i na prirodnoj težnji ljudske duše za Bogom, za osobnom neumrlošću, za trajnim blaženstvom, nego je svega ovoga nestalo na žalost kod modernih bezvjeraca, koji misle, da se čitav život ljudski iscrpljuje na ovome svijetu, i to u vidu: »... tjelesnog zdravlja, tjelesne čistoće, tjelesne bezbjednosti i praktičnosti.«

Mi imamo, kao i ostali kulturni svijet, da zahvalimo baš ovim »vjerskim rudimentima« vas naš napredak i svu narodnu kulturu. Pače mi znamo i to, da nije bilo one Crkve, čije je ustrojstvo po mnijenju gosp. profesora satkano iz samih rudimenata, da ne bi ni on pokrivao ono mjesto, s koga danas odapinje strijele protiv i svoje lične najveće dobročiniteljice. I nakon ovog napadaja u Jug. Njivi pouzdano se nadamo, da će i prvi umovi čovječanstva i nadalje ostati vjerni trajnim idealima razumnih i čudorednih ljudi: vjeri u Boga, u etičku svijest i u posmrtni život duše!

Lajički zakoni. — (Les lois laïques). — Naša mlada država hoće da u svemu nasljeduje Francusku. Do sada je po njezinu uzoru provela nutarnje državno uređenje, a sada hoće da nas obdari zakonima kakovi vrijede u Francuskoj. Da li sretno? Spomenuti nam je, da u Francuskoj danas vladaju t. zv. lajički zakoni. Teška kulturna borba koju su izazvali dosadašnji vlastodršci u Francuskoj, osniva se uprav na njima. Gosp. Herriot i njegovi drugovi grčevito su ih se držali i silom ih htjeli u djelo provesti primjenjujući ih i na Elsaciju i Lotaringiju. Poznato je, da su se francuski katolici snažno oprli provođenju tih zakona.

A koji su to lajički zakoni? To su zakoni, koji ne priznaju Boga u javnom životu, koji izbaciše vjeronauk iz škole, križ iz sudnice, bolnice i drugih javnih zgrada, koji lišiše ženidbu sakramentalnog dostojanstva i uvedoše rastavu braka, istjeraše redovnike iz Francuske, zabraniše javne znakove bogoštovlja, oteše Crkvi njezino imanje i lišiše svećenike sredstava za uzdržavanje, ugrabiše samostane, škole, bolnice i sve druge dobrotvorne crkvene zavode i t. d. Je li dakle čudo, da su se katolici uzbunili, kad su se ovi zakoni nakon rata nanovo počeli provadati i na nove zemlje protezati?

Socijalističko-radikalni ministri protestirali su: da ih ljudi krivo razumiju, da oni ne kreću u slobodu savjesti, da poštuju katoličko uvjerenje, i t. d.; no ipak nijesu odustali od provođenja tih zakona. Iz toga je bilo jasno, što su značile njihove izjave. A bilo je još jasnije, kad je g. Herriot izjavio, da on poštuje kršćanstvo, ali kršćanstvo katakomba a ne kršćanstvo bankira. U njegovim je riječima bio sadržan gorak ci-

nizam. Poslije nego je francuska vlada pokrala sve crkveno imanje, bilo pokretno, bilo nepokretno, i Crkvu potpuno osiromašila, sada je nazivlje kršćanstvom bankira! — G. Herriot poštuje kršćanstvo katakomba. To je sloboda katoličkog uvjerenja, koje on poštuje! To znači, da su za katolike katakombe! To je što radikalno-socijalistička vlada daje katolicima! I zbilja, katoličkim redovnicima, koji su se za vrijeme rata povratili u Francusku i za domovinu krv lili, kao i redovnicama, koje su iskazale Francuskoj tolika dobročinstva samaritanske ljubavi, sada iza rata nije ostalo drugo nego ili iz Francuske ili se kriti u — katakombe! A to radikali i socijalisti hoće da priprave i ostalim katolicima!

Nijesu li dakle s punim pravom francuski kat. biskupi, nadbiskupi i kardinali osudili lajičke zakone? Ovi su zakoni, kažu francuski crkveni dostojanstvenici, nepravedni, jer se protive formalnim Božjim pravima, proizlaze iz ateizma i uvode ateizam kod pojedinca, u obitelj, društvo, u politički, nacionalni i internacionalni red. Mjesto pravoga Boga podižu idole: slobodu, solidarnost, čovječanstvo, nauku i t. d. Dekristijaniziraju sav život i sve institucije. Pa oni, koji su ih izdali i koji ih čuvaju, i ne idu za drugim ciljem. Dosljedno, njih je porodila bezbožnost, koja je najveća nepravda.

Iz toga slijedi, kažu dalje isti crkveni dostojanstvenici, da lajički zakoni nijesu zakoni. Od zakona imadu samo ime, i to uzurpirano. Oni su kvarenje zakona, nasilje prije nego zakon. Kao takovi ne vežu u savjesti, pače ne smijemo im se pokoravati, jer treba radije slušati Boga nego ljude. Imamo pravo i dužnost da te zakone pobijamo i da svim poštenim sredstvima tražimo, da budu ukinuti.

Neki projekti zakona, kao školski, društveni, ženidbeni i t. d. kažu nam, da se i kod nas pripravljaju slični zakoni, pa će se dosljedno o njima moći reći, što je rečeno o francuskim lajičkim zakonima.

Dr. Nikolajević.

Savremeni kriminalitet. — (Les criminels contemporains).

— Čovjeku se kosa ježi, kad iz dana u dan čita u novinama zločinstva, koje čovjek, gori nego čovjek-zvijer, na svom bližnjemu počinja. Žedan je bratske krvi pak je i u mirno doba na potoke lije. Duševni uzroci su ovoj žalosnoj pojavi neuredne požude, koje čovjek ne mari da drži na uzdi. Kolje se i radi obogaćenja i radi sramotnog spolnog užitka, a kolje se eto i radi stranačke strasti. Imena Paskijevića, Čaruge sama su vanjski znak i našeg narodnog truleža.

Naivni se ljudi tješe, da ni kod nas nije najgore. U Njemačkoj se odvratnija zvjerstva događaju. Poznata su zločinstva zvjerske obitelji: Grans, Erna, Haarmann. Haarmann izrodnički zaljubljen u muškarca Gransa sklapa s njim ugovor i sa njegovom ženom Ernom, da će im on pribavljati ljudskog materijala toliko, koliko im bude dosta za njihove zvjerske i nečovječne svrhe. I državna vlast slučajno otkriva ovo zmijsko legio, koje je usmrtilo što se zna 24 mlada života: mladića, mladih ljudi i djevojaka. Nije ovo samo jedini slučaj ljudske krvoločnosti. Karlo Denke u Münsterbergu kolje drugih 10 ljudi i nesamo što se sa njihovim

mesom hrani i drugima ga prodaje, nego pravi od ljudske kože remenje za prodaju!

Nijedan kulturni narod ne može da se kamenom baci na Njemačku, jer se ovake grozote posvuda događaju. Gdje je razlog ovome općem pojavu? Ne može se reći, da mi tobože danas nijesmo napredni. Naša nas bezvjerska prosvjeta poživinčuje i čini nas spretnijim u opravljanju zločinačkih djela. Zgražali smo se nad brojkama divljih ljudoždera; a što bi tek imali danas da radimo, kad smo u pogibelji, d i naše rođeno meso ne uđe danas sutra u komšinski kotao?;

Mi propovijedamo o nekakvom nezavisnom moralu, o čovječanstvu, o ljudskoj solidarnosti, o oplemenjenoj modernoj savjesti. Sve puste rečenice brez kraja i konca. Zaludu će i čovjek pojedinac i država i društvo naprezati da spase čovječanstvo bez vjere u Boga i u prekogrobnu odgovornost. Zločinci imadu daleko veće logičko i praktično ostroumlje negoli gospodski misionari prosvjete i odgoja bez Boga. Na koncu imadu pravo, kad vele, ako Boga nema i ako mu ne ću odgovarati, zašto ne bih na svijetu uživao, za čim me poteže i moja ljudska narav. Zločinci se pravde zemaljske ne boje, jer je i ova više puta radi nižih probitaka povezanih očiju.

Svijet se popravlja vjerom, Bogom i kršćanskim obvezama!

Izobličena znanost. — (La science déformée).

Još uvijek i kod nas ima ljudi, koji hoće svaku stvar svojim osjetilima da pretraže, a zapostavljaju zdrav razum, tu jedinu duševnu moć, kojom možemo u prosvjeti da napredujemo. Najvažnija pitanja ne mogu niti da dotaknu: dalekozor zvjezdoznanaca, sitnizor biologa, retorta kemika ni slušalica kao ni nožić liječnika.

Slušamo u kazalištu Smetanину operu »Prodanu Nevjestu«. Neka slobodno fizičar s najvećom preciznošću ustanovi točan broj valovlja, što ga uzrokuje glazba i ljudsko pjevanje; ali ovi ni slavenske češke duše ni glazbenog milоćutja (melodija) ne će moći da upozna. Ovo potonje samo ljudska duša može da osjeti.

Što može da kaže goli prirodoznanac o bilo kojem klasičnom djelu književnosti? On može — kao komik — da sastavi u kemična počela djela naših pjesnika: Preradovića, Mažuranića i Martića; i kad kemički ispita sastavine papira i crnila, kojim su se slagari pri izdavanju poslužili, mi ne znamo, što on više može da reče. Nakon njega dolazi književnik-umjetnik i on otkriva novo carstvo pjesničkih vidika, što ih može da gleda oko duše, koja se ni ne osvrće na onaj materijal, koji je samo puko sredstvo duševnom umjetničkom užitku.

I naš mozak mogu prirodoznanci i liječnici da do najmanjih čestî sekciraju i da sve njegove životne pojave podvrgnu svom stručnom opažanju. No, ni u kojem slučaju oni nemadu niti mogu imati ikakvo materijalno sredstvo, s pomoću koga će otkriti samo jednu ljudsku misao. S onim časom, kad bi im to pošlo za rukom, to misao već ne bi bila.

Ovi i slični primjeri dokazuju, da se iza granica našeg vidljivog svijeta odigravaju daleko veći duhovni događaji, koje može čovjek da promatra samo svojim većim duševnim sposobnostima.

KNJIŽEVNI PREGLED.

O. Zimmermann: Varum Schuld und Schmerz. 3—5. t. Freiburg 1924. 8°, str. VI—110. Herder.

A. Heilmann: Vom kostbaren Leben. 1—6. t. Freiburg 1925. 8°, str. VI—192. Herder.

H. Mucckermann: Die Botschaft vom Gottesreich. 1—5 tisuća ist. Freiburg 1925. 8°, str. 92. Herder.

Njemačka nakladna knjižara Herder (Freiburg i. Br.) izdaje po izbor katolička djela. Njegova se izdanja redovno odlikuju lijepom opremom i bogatom sadržinom. O tome nas uvjeravaju i ova tri djela.

Zimmermann raspravlja o vrlo važnom pitanju: o skladu zla i bijede na svijetu s Božjom dobrotom i Njegovom Providnošću. On je to raspravio u devet odjeljaka. Kad čovjek pozorno pročita njegova razlaganja, jasno spozna, kolika je korist od zla i od bijede za naše lično, duhovno pa i u nekom pogledu socijalno dobro. U svakom je slučaju rezultat njegova pisanja taj: na kako slabim i neosnovanim razlozima stoji naučavanje starog i modernog pesimizma protiv istine vjere i zdrava razuma, da Bog mudro ovim svijetom upravlja.

Gosp. Heilmann za zbirku djelâ: Wege zum Glück napisao je svoje o dragocjenosti života. Knjiga je razdijeljena na pet poglavlja i raspreda 52 različita životna pitanja. U njoj nema ukočene naučenosti, koja bi se širem kolu čitalaca činila suhoparnom. Katolički nauk o vjeri i moralu pisac je obukao u tako slikovit i zanimljiv oblik, da se može čitati s korišću duhovnog štiva i s privlačivošću čiste lijepe i zabavne knjige.

Mi smo naše čitaoce u pršolom broju N. R. upoznali s djelom H. Muckermanna: Der Urgrund Unserer Lebensanschauung. Sve lijepe piščeve osobine vide se i u ovom novom djelu, koje je kao drugi svezak u zbirci: Neues Leben. Ova će radnja osobito dobro doći onima, koji su živo osjetili blagodat jačega kršćanskog života u svojoj duši. Kristova besjeda na gori vrlo se doimlje ljudi dobre ćudi i fine savjesti. Oni znadu i osjećaju, da se ljudski život ne može na drugim temeljima sagraditi, nego na onima, koja je Krist pokazao. I ova je knjiga lijep prilog i umjetničkom užitku i duševnoj izgradnji kraljevstva Božjega i u nama samima i u ljudskom društvu.

Grimaud C., L' Epouse attrait du Foyer. 2. izd. Paris (6°) 1925. 8°, str. 309. Cij. 7. fr. — P. Téqui, 82, rue Bonaparte.

Mnoga je obitelj danas razrovana. Srdačni odnosi između muža i žene, ako su i postojali, porušeni su. Djeca prema roditeljima nemadu ni posluha ni poštovanja, a roditelji ne smatraju više djecu blagoslovom Božjim, uzdanicom domovine i štapom starosti svoje. Kako ovim jadima pomoći, zgodno nas upućuje ova lijepa knjiga profesora K. Grimauda. Uzroci su često puta u samim roditeljima. Ako oni nijesu uzgojeni, kako će onda čestito uzgajati svoj porod? Ova će im knjiga vrlo dobro doći, da poprave svoje dosadašnje nedostatke ili da se od njih sačuvaju. Preporučujemo je osobito djevojkama u uzgojilištima kao i svima, koji se bave odgojem mladeži.

Dr. Franc.

Latini J., Iuris criminalis philosophici summa lineamenta. Taurini — Romae 1924. 8°, str. 213. Marietti.

Prof. J. Latini objelodanio je u ovoj brošuri svoja lijepa predavanja o temeljnim principima kriminalnog prava. Predavanja je držao na juridičnom fakultetu Papinog rimskog sjemeništa pa su i određena za porabu pohadača ovog fakulteta. U njima učeni pisac poslije kratkog prikaza o naravi, postanku i povijesnom razvoju kažnjivanja, govori o zločinu, njegovoj kakvoći i količkoći, o kaznenom zakonu i pravnim učincima zločina te o pojmu i raznim vrstama kazne i napokon o izjednačenju kazne sa zločinom. Načela koja izlaže zdrava su, a i nauk na njima osnovan u cijelosti je ispravan. Auktor se je za svoje djelo poslužio velikim talijanskim i francuskim kriminalistima. Knjiga će vrlo dobro doći osobito pravnicima i kanonistima.

Salih Ljubunčić: Vidovićeva škola kao kulturno-etički i socijalno pedagoški pokret. Format 23 × 15. str. 150. Sarajevo 1925.

Ova knjiga hoće da nas potanko uputi u čitav pokret, komu je osnivač i duša gosp. Miljenko Vidović. Pokret se najbolje dosada razvija u Sarajevu i odatlen hoće da se rasprostrani širom naše domovine. Knjiga je razdijeljena u VII dijelova. Dakako, da je to g. Ljubunčić mogao da prikaže kraće, jednostavnije i sažetije. No, on možda to nije ni htio. Pisao je kao oduševljeni pristaša, saradnik i propagator Vidovićeva rada, pak je sve to bilo zaprekom, da nam u konkretnijim oblicima kaže, što gospoda pod vodstvom Vidovićevim namjeravaju? Jedno je ipak jasno, da ovaj pokret uopće obara sve što današnji društveni organizam ima. Ništa mu ne valja. Današnji je odgoj nikakav, ni nastava nije na svom mjestu. O vjeri i o vjersko-etičkom odgoju ne govori. Oni i ne dolaze u račun. Toliko bi dakle bili nesavremeni, da se o njima šuti?! Ipak je to istina, da baš vjerski odgoj kod nas dolazi na prvo mjesto, kod naroda, koji u svojoj golemoj većini od barem 90% priznaje Boga kao stvoritelja i kovača svjetskog i ljudskog udesa. Da, i ova su gospoda podlegla varci,, po kojoj čitav naš narod sude prema šaci djedovskoj vjeri otudene djece pa se ona zvala ili gradski intelektualci ili radnici ili namještenici. Nema u tome ništa pokudna, što gosp. Vidović sa svojim drugovim pretresa naše javne prilike u školi, u odgoju, u prosvjeti, u etičkom životu, jer tu ima dosta toga, što treba i pokuditi i osuditi; no, nije dokaz čednosti ni potrebne obzirljivosti prema svim težinama problema, u koja zadire Vidovićev pokret, kad ga onako s visoka prikazuju kao uzor-učitelje, pedagoga, sociologa i t. d. Trebalo bi imati iza sebe i ter kako dugu prošlost i pokazati na koje druge uspjehe, da bi se mogla njemu u počast i djela pisati!

Pokretačima služi na čast, što šire prosvjetu među narodom, posebno među zapuštenijim: radnicima; ali ne znam, koliko bi kulturne i socijalne koristi bilo, kada bi i uspjelo nastavnicima Vidovićeve škole proturivati radnike, zanatlije i obrtnike i u srednjoškolskoj maturi? I onako se intelektualni proletarijat množi; a ovaka školska priprava, makar bila dokaz za snagu volje, uvijek će zijevati kulturnom prazninom.

Pokretači misle, da su Bog zna što novo kazali, kada su čitav pokret stavili na bezvjersku bazu lažnog humaniteta: »Budi čovjek«. Tà ova se nauka već od stotina godina propovijeda u drugim zemljama (Francuska, Engleska, Njemačka), pa je rezultat: da se čovjek s dana u dan sve više poživinčuje. To kulturni svijet znade i priznaje. Mi smo zar još toliko nazad, da toga ne znamo, pa eto hrlimo u Vidovićeve škole bez Boga, a po tom i bez morala!

Jelenić Dr. Fra Julijan: Bio-bibliografija Franjevaca Bosne Srebreničke. Svez. I. Str. 144. Zagreb 1925.

Kada se je prof. Jelenić prihvatio posla da napiše Povijest Crkve Kristove, neki su se stali pribojavati, da se je bar za koji par godina halalio sa franjevačkom poviješću, oko koje je tako uspješno doslije radio. Ovo djelo je dokazom, da je ona bojazan bila neopravdana. Upravo zato nam je ono još draže, jer u franjevačkoj povijesti u našim stranama ima još neispitanih stranica, koje će prof. Jelenić i u buduće osvijetljivati.

U ovom su djelu Franjevci-književnici poredani alfabetskim redom, te ovaj prvi svezak počinje s Ančićem, a svršuje s Josićem. Prof. Jelenić u svoju Bio-bibliografiju zahvata i one pisce, koji su samo neko vrijeme pripadali B. S., premda su tek po razdijeljenju kao članovi novonastalih provincija napisali ono, što su napisali. Dobro je učinio, što je osobitu pomnju posvetio biografičnoj strani pojedinih pisaca, jer je ovo najbolji ključ za razumijevanje njihova književnog rada.

Ne će biti sve u ovom djelu posljednja riječ upogled pojedinih pisaca i njihova rada, ali je svakako najbolje i najpotpunije, što je doslije u ovom pravcu napisano, i zato ga preporučujemo.

Chr. Pesch S. J.: De Deo Uno... De Deo Trino. II. svezak njegove dogmatike, izd. 5. i 6. Freiburg 1925, u 8.i, str. XII. 441. nakl. Herder.

U ovom najnovijem izdanju svoje dogmatike malo je što pisac izmijenio; ali to djelu ništa ne smeta, jer se vidi, s kakvom je vještinom i naobrazbom jedan između najvaljatijih dogmatika našega vremena radio oko svoga doista uvaženog djela, da se ni danas ne osjeća potreba većih izmjena. Manje promjene odnose na noviju našu i protivničku stručnu književnost.

Djelo se odlikuje katoličkom tankoćutnošću, tačnošću izraza, pozitivnim poznavanjem crkvene starine i kršćanske filozofije. I ako ono nije pisano za šire slojeve naučnih svećeničkih krugova, onome tko se zanima dubljim poznavanjem kršćanske teologije djelo će dobro doći; a bez njega ne bi smjelo da bude nijedno naše bogoslovno učilište.

Imamo samo to napomenuti, da se ugledni pisac nije nastojao potanje uputiti u razna mišljenja franjevačke škole i da preko njih prelazi bez dubljih refleksija. Istina, on se oslanja na opće mišljenje bogoslova i njih slijedi; ali u sličnim pitanjima ne mora da bude opće mišljenje criterium veritatis. Djelo preporučujemo.

Gerber Jacques S. J., **La Sainte Eucharistie.** Le sacrement et le sacrifice. Paris 1925. 12°, str. VI + 200. Cij. Fr. 5,50. P. Téqui.

Aubry J. — B., Le Radicalisme du Sacrifice. Paris 1925. str. 60. Cij. Fr. 1. P. Téqui.

Lavaud L., Saint Thomas »Guide des Etudes.« Paris 1925. 12°, str. VII + 277. Cij. Fr. 8,25. P. Téqui.

Među knjigama, koje raspravljaju o pojedinim traktatima iz područja teologije »La Sainte Eucharistie« O. Gerbera od posebne je važnosti. On je htio da pomogne svećenicima pri pregledavanju svih pitanja, koja se odnose na sakramenat Euharistije, a idu u moralno bogoslovlje. I uspio je. Knjiga je razdijeljena na dva odsjeka. U prvome radi o Euharistiji kao sakramentu. Tu raspravlja o materiji i formi, o uvjetima njihove valjanosti i dopuštenosti i t. d. Zatim govori o vlasti, što je mora imati onaj, koji ovaj sakramenat posvećuje i dijeli, o načinu dijeljenja i o štovanju Presv. Euharistije, pa o onome, koji je prima.

Predmet drugoga odsjeka jest Euharistija kao žrtva. Ovdje ispituje bit, plodove i vrijednost euharistične žrtve; zatim radi o aplikaciji i o dužnosti čitanja sv. Mise, pa o svemu, što svećenik mora imati pred očima, kada ide vršiti ovu žrtvu.

Sva su pitanja iznesena, i ako ukratko, ipak jasno. Auktor se je oslanjao na snažne bogoslovce kao Sv. Alfonza, Lehmkuhla, Noldina, Génicot-Salsmansa i t. d., pa njegova knjiga zaslužuje, da se na nju svrati osobita pozornost.

— O. Aubry, koji je u Kini obraćao pogane i tu umr'o, stavlja nam pred oči, što čovjek, osobito svećenik, mora na ovome svijetu učiniti da bi Isusa potpuno slijedio. Njegov »Le radicalisme du Sacrifice,« u obliku meditacije, zorno crta osjećaje duše užežene ljubavlju Božjom. Doći će dobro svakomu, osobito svećeniku.

— Prigodom šest stote godišnjice kanonizacije Sv. Tome, Sv. Otac izdao je encikliku »Studiorum Ducem.« Prof. Lavaud, u La Rochelle, u svojoj knjizi »Saint Thomas« donosi latinski tekst i francuski prijevod Enciklike, pa je komentira u obliku bilježaka. Kako se ova Papinska poslanica odnosi na različna mjesta iz Sv. Pisma, crkvenog prava, papinskih poslanica i t. d. Lavaud je to u bilješkama popratio i razjasnio; stoga ovaj komentar mnogo pridonosi razumijevanju Enciklike.

Lavaud, osim pravih bilježaka donosi ovdje, ondje i oduljih refleksija, među kojima ima tvrdnja s kojima se mi potpuno ne slažemo, jer mislimo da ne odgovaraju, u svemu, ni duhu Enciklike, ni misli Sv. Oca. Tako n. pr. dosta je pogledati što se kaže na str. 224; 228; 236—237. Držimo da bi bolje bilo da budu ove refleksije izostale. Enciklika bi se i bez njih posve dobro razumjela.

S ovim napomenama ne mislimo poreći vrijednosti djela. Ono će biti od koristi svakomu, koji želi dobro razumjeti ovu Papinu Encikliku.

Dr. Fra Bože Vuco.

Ricciotti G., Le Lamentazioni di Geremia. Torino-Roma 1924. Format 24 × 16 cm. VIII + 97 str. Marietti.

G. Ricciotti je bez sumnje jedan od istaknutijih poznavalaca hebrejske i uopće istočne književnosti. Osim Joba, o kome smo govorili u posljednjem broju, obradio je Jeremiju proroka i njegove tužaljke. Budući da Jeremija u ovoj knjizi oplakuje propast Jerusalema i židovske samostalnosti, g. R. vrlo zgodno donosi u uvodu istočne običaje pogrebnih obreda. Ta poredba mnogo prinosi, da se lakše može sam Jeremijin spjev razumjeti. Što g. pisac tvrdi (str. 47), da je Jeremija tužaljke spjevao u Egiptu, meni se čini nevjerojatnim. Ako li se promatraju sadržaj, okolnosti i narav tih pjesama, vidi se, da pjesnik odmah za vruće rane, dok mu je bila najviša i najosjetljivija tuga i žalost za propalom svojom domovinom, skladaše ove naricaljke. Da ih je kasnije u Egiptu sastavio, psihološki stvar promatrajući, ne bi mogao izraziti tako živu i prisutnu bol, kao odmah nakon porušenja Jerusalema sa strane Kaldejaca g. 586 pr. J.

Prijevod je u stihovima prema hebrejskoj ritmici. Sa ugodnošću se čita. Komentari su vrlo kratki i većma naliče jezikoslovnim bilješkama. Uostalom kao priručni kmentar knjiga će svakomu dobro doći.

Dr. Fra J. Božiković.

Sickenberger dr. J., Kurzgefasste Einleitung in das N. Test. Aufl. 3—4, Freiburg i. Br. Herder et C.o 1925. Format 17½ × 11 cm. XIV + 148 str.

Budući da su se biblijske znanosti vrlo proširile i znatno zadnjih vremena napredovale, nemoguće je bogoslovu, da se u njima uputi kroz tečaj svojih zvaničnih nauka, ako nema zato zgodnih udžbenika. Ovaj Sickenbergerov udžbenik: Uvod u Novi Zavjet, vrlo je koncizno obrađen. U njemu vlada odmjerenost, bistrina i preglednost. Knjiga se dijeli na opći i posebni uvod u Novi Zavjet. G. pisac (str. 81) veli, da u Iv. 21, 24. 25 ne bi bili stalni stihovi, jer posljednji fali u Sin. Ovo još nije opravdan razlog, da se zanijeće autentičnost tih stihova, budući da ih većina ostalih kodeksa donosi kao stalne. Pohvalno je što g. pisac donosi obilnu, modernu bibliografiju o pojedinim pitanjima i što ukratko iznosi u svim pitanjima odluke biblične komisije, koje duboko zasijecaju u formaciju učenika, da znadu katoličkim duhom suditi i misliti o tim kritičnim pitanjima.

Dr. Fra J. Božiković.

Gilbertus de Tornaco F., O. F. M., Tractatus de pace. Ad Claras Aquas 1925. Format 15 × 10½ cm. XLIV + 190 str. Edidit G. E. Longpré, O. F. M.

Bez pretjeranosti može se reći da je danas zavod sv. Bone u Quaracchiju jedno od prvih središta za poznavanje sredovječne filozofije, teologije, asketike i mistike na temelju vrela i rukopisa. Nikakva se akademija u tom pogledu ne može s njim porediti ni takmiti. O pojedinim, kritičnim izdanjima tog slavnog zavoda ne mislim ovdje govoriti, nego ću se osvrnuti na traktat o miru fra Gilberta iz Turne-a, koji je na svijetlo prvi put kritično iznio o. E. Longpré. U uvodu o. Longpré donosi životopis tog velikog učitelja i pedagoga za sv. Ljudevita na univerzi u Parizu, koji umrije 4. 10. 1284.

Traktat o miru jest šesti svezak franjevačke asketične biblioteke srednjega vijeka. Knjiga ima ireničnu svrhu. Hoće da izmiri cistercijske samostane sa franjevcima kršćanskom, asketično-mističnom naukom o duševnom miru. Djelo posvećuje opatici Mariji de Dampetra iz Flines-a, velikašici Flandrije i Hanonije. U djelu raspravlja o izvoru mira; o božanskom miru u sebi; o Božjem miru u anđelima. Zli duhovi ne ućuvaše Božji mir. Grijehom ga izgubiše. Izgubivši ga nama ne daju mira. Nasuprot vjerni anđeli uživaju Božji mir. Među njima vlada red i mir. Redovnici na zemlji imaju se upriličiti anđelima na nebu u natjecanju oko širenja mira. Red i mir među herarhijom anđela naša je neprestana pouka o miru. Pokvareni svijet ne uživa ovaj Božji mir, jer ga traži u prolaznoj pokvarenosti. Mira nema u ratovima, raspramа, bogatstvu, nasladama, dostojanstvima, veličanstvima, zemaljskim prijateljstvima. Mir se nalazi u čistoj savjesti, koja nadnaravno ljubi Boga. Hrani se nesebičnom ljubavi; povećava poniznošću, krotkošću i ustrpljivošću, usavršuje milošću kontemplacije, koja je osobita milost, što je Bog daje onima, koji ljube njegov sveti mir. Ona počinje na zemlji, a svršuje potpuno u nebu.

Ova je knjižica krasna za upoznanje duha Hristova i sv. Franje u mističnom, uzgojnom pogledu. O. Longpré izdao je djelo s tako kritičnim i naučnim aparatom različnih kodografičnih čitanja, da odgovara svim zahtjevima modernog istraživanja. **Dr fra J. Božiković.**

Fabri, P. M., **Conciones in Evangelia** et Festa totius anni. 10 svez Torino 1923—24. Marietti. Cij. Lira 175.

Jedna od najpraktičnijih i najbogatijih zbirka propovijedi bez sumnje je ova poznatog O. M. Fabria. Nema gotovo predmeta, o komeon ne govori, i to s različitih pogleda. Svako nedjeljno evanđelje i svaka svetkovina ima svojih 10—15 propovijedi. Sve su propovijedi potpuno obrađene, pa je s te strane Fabrijeva zbirka za propovjednika mnogo zgodnija od Schererove, gdje se nalaze samo nacrti propovijedi. Osim propovijedi nedjeljnih i za svetkovine ima također mnogo prigodnih govora kao za ženidbe, pogrebe i t. d., te će i s te strane vrlo dobro doći svakome propovjedniku. Mislimo, da nijedan svećenik ne bi smio biti bez ove krasne zbirke, to više, što se svake godine navraća da govori o istom predmetu, a da ne dosadi slušateljima, treba da govori barem pod drugim vidom. U tom će mu ova zbirka izvrsno poslužiti.

Dr. Fra A. Crnica.

J. D. Stojanović, Filozofija Anria Bergsona. Beograd 1925. Izdanje knjižare S. B. Cvijanovića. Str. 89, cena D. 20.

Bergson je svratio na se pozornost već g. 1889. prvom svojom studijom Essai sur les données immédiates de la conscience. Iza toga izašla su druga njegova djela, a najopširnije i najglavnije je **L' Evolution créatrice,** premda ni s ovim nije još dao cjelovit, u pojedinim točkama obrađen sustav. U doba potpunog gospodstva mekanizma i asociacionističke psihologije, kad je pozitivizam bio u jeku zabacujući svaku nadčutilnu realnost, a potom i metafiziku, Bergsonova odvažna tvrdnja, da su duh i trajanje prava realnost, da mi intuicijom poznajemo bitnost stvari, da je metafizika moguća, ova, velim, tvrdnja poduprta dubokim analizam, bila je gotova revolucija u redovima ondašnjih, da tako rečem, gospodara filozofskoga trga. Bergsonova filozofija pojavi se kao neka vizija, mnogima ona bi pravo odahnuće od pretiska materializma i skepticizma, u koje ih nezadovoljne i razočarane, dovede službena filozofija.

Stojanović je proučio djela ovog francuskog filozofa, koji je svojom ličnošću obilježio prvi decenij XX. vijeka. U četiri dsjeka: **Mogućnost metafizike, Duh i materija, Evolucija organskog svijeta i smisao života, Problem slobode volje,** iznio je dosta točno i bistro glavne misli Bergsonovog nauka. Velim i bistro, koliko je to naime moguće, jer kao što čitajući Bergsona, tako čitajući i St-a, čovjek još nije na čistu, da li postoji ona i onakova intuicija kakvu zagovara B., da li je ono zaista sloboda što B. zove slobodom, da li je shvatljiva tvračka evolucija bez nekog višeg i suverenog principa i t. d. Stojanović dakako ne prihvaća Bergsonove teze. U posljednjem odsjeku studije **Značaj Anria Bergsona** upozoruje na Bergsonove veze, svjesne ili nesvjesne s predašnjim filozofima, s Hegelom, Schellingom, Schopenhanerom, Nietzcheom, pak Descartesom, Boutrouxom, H. Poincaréom. Bergsonova tvoračka evolucija, sveđerno postajanje sjeća nas još i starog Heraklita. No sve ovo ne znači da B. nije samostalan i snažan filozof. Stoj. opaža da je B. još u rzvoju. Kad nam dade, i ako dade potpunu filozofiju, moći će se, veli, o njemu s većom sigurnošću i pravednošću suditi. Međuto Stoj. je dobro učinio što je, i ne čekajući završetak Bergsonove evolucije — koji po svoj prilici neće nigda doći — upozorio na nedostatke i praznine njegovih ideja, kao i na očita protivurječja koja se u toj nauci kriju.

Lijepa studija St-a bila bi zanimljivija i svakako korisnija, da je ove nedostatke, koje je vrlo zgodno ali tek letimice spomenuo, opširnije i temeljitije razvio u svijetlu zdrave filozofije. Bergson je za kršćane i zato važan, što su neki modernisti o njegovu filozofiju oslonili svoje tumačenje dogmi (Le Roy, Wilbois). Drugima je (Maritainu) bio povod da su se preko njega digli do peripatetične filozofije i do kat. religije.

Dr. F. K. E.

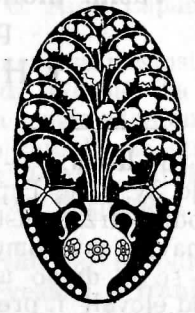

VJESNIK

Drugi blagoslov S. O. Pape našemu listu. — (S. S. le Pape Pie XI bênit pour la deuxiéme fois notre revue). — Sv. O. Papa Pijo XI udostojao se je i ove godine udijeliti našemu listu svoj blagoslov. Njegov državni tajnik kard. Gasparri to nam je saopćio preko našega nuncija preuzv. Msgra H. Pellegrinettija. Evo toga pisma:

TAJNIŠTVO
NJEGOVE SVETOSTI

—

Br. 41374. Vatikan, 24 travnja 1925.

Presvijetli i Prepoštovani Gospodine!

Odgovarajući na Izvještaj br. 4154 od 3. veljače t. g. ugodno mi je saopćiti V. Presvij. G., da je Sv. Ocu i ove godine milo bilo primiti »Novu Reviju«, te u nadi, da će list nastaviti svoju blagotvornu obranu katoličkih načela, blagoslivlje sve koji prinose njezinu procvatu. P. kard. Gasparri.

Na to je preuzv. g. nuncij dodao svoje radovanje:

Radujem se Vama, M. P. Oče, uredniku O. P. Grabiću, svima suradnicima i širiteljima lista, na ovome Papinu blagoslovu i sa svoje strane čestitam Vam na duhu, koji list proživljuje, zgodnosti predmeta, koristi religioznoga vjesnika, nauci koja u listu odsijeva i na plodovima, što se nadam da će ubrati svi oni, koji će čitajući ga još bolje upoznati i uzljubiti svetu kat. Crkvu, čuvaricu istine i djeliteljicu božanskih milosti.

Preporučujući se Vašim molitvama ostajem Vam preodani u Isusu

† H. Pellegrinetti
Ap. Nuncij.

Tomistički kongres u Rimu. — (Un congrès thomiste à Rome). — Želio je Sv. Otac Papa Pijo XI. (1923), da bi se u sv. jubilarnoj godini držao sastanak katoličkih filozofa, koji punim pravom priznavaju sv. Tomu, Anđeoskog Naučitelja, svojim vodom. Kongres se je držao u Rimu (15—20. travnja 1925). Na njemu su sudjelovali i predstavnici najuglednijih katoličkih univerza (gregorijanska u Rimu, louvenska, varšavska, presv. Srca Isusova u Milanu, u Lillu, lublinska; našu je zagrebačku zastupao naš najistaknutiji katolički i hrvatski filozof prof. dr. Stjepan Zimmermann). Kongresu je predsjedao uvaženi filozof i dogmatik biskup Janssens benediktinac. Na dnevnom su redu bila osnovna pitanja filozofske naravi kao što je gnozeološko (o naravi naše umne spoznaje); ontološko (de actu et potentia u odnošaju prema raznim savremenim fizičkim i metafizičkim teorijama); kozmološko (o posljednjim sastavnim čestima svih stvari, do kojih može da dopre ljudski razum u svom filozofskom potraživanju. — teorija ilemorfizma). Raspravljeno je bilo pitanje o odnosu kršćanske filozofije prema razvoju modernih nauka. Nijesu se zaboravili osvrnuti ni na antropogenetski problem kao ni na noviju teoriju Einsteinova relativiteta.

Kongres se je isticao učenošću svojih članova, skladnošću raspravljanja i jednodušnošću naučnog pravca. Ovo je posljednje najvažnije. Naš je razum stvoren za istinu. Ma gdje se ista nalazila, dužnost ju je prigrliti. Vjera i znanost — dosljedno ni filozofija — ne mogu se sukobiti. One se slažu. Poznavanja napretka ovih znanosti posao je i kršćanskih filozofa, u koliko one imadu veze s filozofijom. Ovom je metodom radio i veliki skolastički prvak sv. Toma, pa je i naša dužnost, da i u savremenosti slijedimo Anđeoskog Naučitelja.

Izbor franjevačkog starješinstva u Bosni i Hercegovini. — (Les élections des supérieurs franciscains pour les provinces de Bosnie et en Hercegovine). — Vrhovni poglavar Reda u Rimu ima pravo da svake treće godine pohodi sve franjevačke provincije po svijetu i provede izbore novog starješinstva. Budući da preč. General Reda ne dospijeva da lično vrši ovo svoje pravo obično bira svoje odaslanike. Ovakav odaslanik za Bosnu bio je ove godine direktor franjevačke gimnazije u Sinju O. Karlo dr. Eterović. Pošto je obašao samostane i veći dio župa držao je 18. IV. u Kr. Sutjeskoj kapitul, na kome je izabrano ovo starješinstvo: za provincijala O. Petar Ćorković, za kustosa O. Bernardin Sarić, za definitore: O. Ljudevit Marković, direktor visočke gimnazije, O. Ante Lapandić, O. Miron Kozinović, O. Arkanđeo Grgić.

I Hercegovina ima novo starješinstvo. Vizitu je ovdje obavio naš urednik O. Petar dr. Grabić. Na kapitulu u Mostaru (16. IV. 1925) pod njegovim predsjedanjem izabrani su ovi članovi: za provincijala O. Lujo Bubalo, za kustosa O. Jerko Boras, za definitore: O. Ante dr. Jelavić, direktor franjevačke bogoslovije, O. Tadija Beljan, O. Bernardin Smoljan i O. Bazilije Senjak.

Sudbina našeg hrvatskog naroda u Bosni i Hercegovini kroz vjekove je usko vezana s franjevačkim Redom. Želimo, da i nova starješinstva vode i braću i narod »kršćanskom prosvjetom kršćanskoj slobodi«!

Generalovi povjerenici. — (TT. RR. PP. visiteurs des Francains en Slovenije et en Dalmatie). — Za slovensku franjevačku provinciju prečasni general O. Klumper imenovao je svojim povjerenikom mn. p. O. fra Franu dr. Lulića, koji po drugi put zasebice ovu časnu zadaću u Sloveniji vrši. Za dalmatinsku provinciju presv. Otkupitelja imenovan je mn. p. O. Marijan Marić, bivši bosanski provincijal. U Sloveniji izbor novog starješinstva bit će ovoga ljeta, a u Dalmaciji pod jesen. Želimo sretan uspjeh u radu uglednih OO. povjerenika!

---

† **O. S. M. Ivančić.** — Ovaj ugledni redovnik, franjevac-trećoredac, umro je u Zadru 8. IV. 1925. Rodio se u Cresu g. 1852. Za svog vijeka bio je nastavnikom na gimnaziji (Zadar — isusovačka gimnazija; Glavotok — trećoredska). — U Redu je imao prva mjesta: bio je generalnim definitorom, prokuratorom Reda i provincijalom u svojoj provinciji. — Bio je ugledan govornik (tako da je propovijedao i u lateranskoj crkvi u Rimu) i revan misijonar. — Radi njegova svestranog bogoslovskog nauka Leon XIII. proglasio ga magistrom teologije. I na književnom je polju mnogo radio (Bogoslužbenik, Povjesne crtice provincije itd.). Mnogo je učinio i pribrao građe na historiografskom području u pitanju glagolice i povijesti svoga Reda. — Ljuto je boljelo pokojnika, što su njegova rodna gruda i njegov dragi grad Zadar upali u tuđinske ruke. Bio je uzoran rodoljub. Množili se ovaki po izbor ljudi u bratskoj trećoredskoj provinciji!

---

† **Kan. Vlad. Bakotić.** — Dne 27. IV. 1925. umro je u Makarskoj hrv. religiozni književnik kanonik Vladimir Bakotić. Hrvatska religiozna knjiga izgubila je u njemu jaku slu a vječni Božji ideali svoga snažnog pobornika. — Kan. Bakotić već u ranoj mladosti primio je nježni religiozni odgoj, koji je blagotvorne učinke pokazivao preko cijelog njegovog života. Iza svršenih gimnazijalnih nauka pođe u Beč, da uči pravo; ali nakon tri godine teške duševne borbe, ostavlja pravnu struku, ide u bogoslovski zavod i postaje svećenikom.

Već kao sveučilištarac i bogoslov bavio se je blagopok. Bakotić književnim radom. Surađivao je u raznim književnim listovima prevađajući ljepše ulomke iz tuđe književnosti, posebno francuske. Tako je na pr. preveo 10 najljepših novela i 2 pjesme Viktora Huga, Brocinerovo »Šušteće zlato« i t. d. Na poticaj svoga oca preveo je Knechtovu »Malu biblijsku povijest«, koja se je u osnovnim školama u Dalmaciji upotrebljavala kao školski tekst. Izdao je 3 molitvenika: »Jaganjče Božji« za djecu pučkih škola, »Put u raj« za otmenu čeljad i »Pomolimo se« za puk. God. 1889. zasnovao je i do god. 1906. uređivao »Veliki Marijin Koledar« za kat. puk. God. 1905. izdao je »Pjesme Pape Leona XIII.«, radi česa je primio mnoga priznanja, pa i od Papinog drž. tajnika kard. Merry del Val u ime Pape Pija X. Malo zatim počinje suradivati u »Antologia per la scuola e per la famiglia«, gdje je objelodanio čitav niz savremenih radnja. U isto vrijeme suradivao je s izvornim člancima u našim raznim časopisima, osobito »Vrhbosni«, gdje je objelodanio i život našega zemljaka sv. Jeronima.

Da upozna strani svijet s našom lijepom knjigom, preveo je na talijanski jezik neke pjesme Dra I. Šarića, nadbiskupa u Sarajevu, pod naslovom »Un poeta mitrato della Bosnia« i Mažuranićev epos »Smrt Smail-age Čengijića.« Zadnji je prevod naišao na opće priznanje, jer je najbolji od svih dosad izašlih prevoda ovoga eposa.

Ovo je u glavnom njegov književni rad. Ali ni njegov svećenički život nimalo ne zaostaje za književnim radom. Blage i mile ćudi, nikome pa ni mravu ne bi učinio na žao. Zato je od svakoga bio ljubljen i štovan. Njegovoj lijepoj duši vječni pokoj, a potomci neka se u nj ugledaju! **Sveć. N. Delić.**

Za svećenički pomladak. — (Une initiative de S. Em. le card. Mercier pour le recrutement sacerdotal). — U posljednje doba osjeća se u svim državama oskudica svećeničkih zvanja. Teško ekonomsko stanje, do koga su neprijatelji križa Kristova doveli svećenstvo, traže velikih žrtava od svećeničkih kandidata i njihovih obitelji, koje, uslijed poratne moralne dekadence, nijesu više voljne da te žrtve snose. Crkveni poglavari zabrinuti za stado Gospodnje, pomišljaju sve moguće načine, kako bi ga providjeli dobrim i valjanim pastirima. Belgijski kard. Mercier došao je do originalne misli, da mladićima i vjernicima uopće predoči uzvišenost svećeništva i pomalo ga u nj zaljubi. On je pomislio, da bi vjernike trebalo staviti u vezu sa samim obredima svećeničkog ređenja, da imadu pred očima svu impozantnu funkciju. Stoga je u tri do četiri puta dopustio, da fotografski aparat snimi sve faze ređenja. Snimke su s fotografske strane potpuno uspjele. Ima ih 40. Prof. Croegaert izradio je za njih posebno predavanje, koje tumači svaku sliku napose. On isti i drugi svećenici održali su više takovih predavanja s velikim uspjehom. Kroz 2 zime morali su na raznim mjestima 125 puta ponoviti svoja predavanja. Osobito časna osoba kard. Merciera pobuđuje veliko zanimanje. U Belgiji, a i u drugim državama, ustanovljene su razne centrale, koje proviđaju fotografskim snimkama i odnosnim predavanjem. Bilo bi poželjno, da se i kod nas ustanovi barem jedna takova centrala, jer su svećenička zvanja i kod nas dosta manjkava. Sve upute daje: Abbé A. Croegaert, professeur de Liturgie, Grand Séminaire, **Malines**, Belgique.

Peti kat. internac. kongres. — (Le V.me Congrès International Catholique). — Od 11 do 16 kolovoza t. g. držat će se u Oxfordu u Engleskoj, pod visokim pokroviteljstvom westmin-

sterskog nadbiskupa-kardinala **Bourne** i počasnim predsjedništvom nadbiskupa u Birminghamu Msgra **Intyre**, 5. katolički internacionalni kongres, koji organizira Katolička Internacionala u Švicarskoj. Program nam obećaje, da će se kongres baviti vrlo važnim pitanjima. Glavnih 10 konferenaca biti će o pitanju rasâ i narodnosti u svijetlu kršćanske nauke, zatim vječanja s izaslanicima raznih zemalja o izgradnji internacion. kat. akcije, stručne konference o kat. međunarodnom pravu, o štampi, školi i uzgoju, o ženskom pitanju, konference za kat. trgovce, mladež, esperanto, za raširenje socijalnog kraljevstva. Kristova itd. Bilo bi vrlo poželjno, da i od naših tkogod pođe na taj važan kongres i naš narod zastupa pri rješavanju ovih tako važnih pitanja. Sve upute daje naše uredništvo ili vlč. G. A. Benković, Zagreb, pošt. pret. 109.

Židovi u Njemačkoj. — (La puissance juive en Allemagne). — Njemac W. M. V o l f f napisao je u engleskom listu »Dearborn Independenat« vrlo značajan članak o židovskoj snazi u Njemačkoj. Sadržaj toga članka donosi »R. I. des Sociètes Secrètes« u broju od 10 svibnja t. g. Prema izvještaju g. Wolfa, u Njemačkoj ima danas oko 2,000.000 Židova, t. j. četiri puta više nego pred 25 godina. Broj im se pomnožao osobito nakon rata s onima, što su nadolazili iz Rusije, Galicije i Poljske. Veći je dio ovih Židova vrlo dobro zaposlen: 40 na 100 prema 9 na 100 Njemaca. To ih brzo dovodi do udobnog namještaja tako, da 52 na 100 Židova imadu stan od 5—7 soba, što drugima nije dopušteno nego 12 (dvanaestorici) na 100. Tako isto dok Njemaca 25 na 100 može da svojoj djeci dade višu izobrazbu, Židovi to mogu 80 na 100. God. 1918. bilo je na sveučilištu u Beču upisanih na 100 đaka 92 Židova! To nam razjašnjuje, zašto liberalne karijere u Njemačkoj pokrivaju u glavnom Židovi. Tako na 1000 Židova dolazi 8 liječnika, dok na 1000 Njemaca samo 1. Prema 1 pravniku Njemacu sto e 43 Židova. Financije su sve u njihovim rukama. Od 15 utemeljitelja Reichsbanke, god. 1874, 11 je bilo Židova; a i druge su banke jednako Židovske. Isto tako štampa, gdje dolazi 10 Židova prema 1 Njemcu. — Njemačka je, zaključuje g. Wolff svoj članak, igralište, na kome Židovi igraju svoju zlatnu ulogu. — Ne mora li se to reći i o Jugoslaviji?

Novi list. — (Un nouveau bulletin pour la lutte contre l' alcoolisme). — Pred nekoliko dana pokrenulo je društvo »Sv. Vojska« u Zagrebu svoj listić za pobijanje alkoholizma i širenje apstin. pokreta među Hrvatima. Listić je nepovremen, a ime mu je »Izvor.« Zamisao je lijepa i treba je odobriti. Samo mislimo, da bi, s obzirom na oskudne prilike u kojima se nalazi naše kat. novinstvo, bilo bolje i uspješnije, da je društvo, mjesto da osniva novi list, otvorilo u kome već opstojećem listu posebnu rubriku, koja bi služila uzvišenoj ideji »Sv. Vojske.«

Chronique religieuse en Yougoslavie.

Nouveau projet de la loi interconfessionelle. — Notre gouvernement a proposé, le 30 avril dernier, au parlement le projet de la loi interconfessionelle, dont voici les principaux articles:

Art. 10: Toutes les confessions reconnues par la Constitution règlent, par voie autonome, leurs affaires religieuses, morales et disciplinaires. Pour ces affaires, les autorités ecclésiastiques (judiciaires et administratives) portent leurs décrets et règlements et les mettent à execution. Ce pouvoir ne doit pas être exercé au mépris de l' Etat ni au bouleversement des droits de citoyens.

Art. 13: Toutes les lettres et les décisions destinées au public, les quelles le chef d' une religion envoie à ses prêtres et fidèles, doivent être présentées au Ministre des Cultes. Ce Ministre peut défendre l' exécution des ordonnances des autorités ecclésiastiques, si elles s' opposent aux lois existantes ou à l' ordre public.

Art. 16: C' est le conseil d' Etat qui juge les conflits de juridiction entre les autorités de l' Etat et de l' Eglise.

Art. 14: Les décrets et les ordonnances particulières ainsi que les décisions des autorités ecclésiastiques touchant les affaires mixtes religieuses et politiques et qui n' appartiennent pas à leur compétence exclusive, n' ont pas de valeur juridique, et ne doivent pas être publiées sans la permission préalable des autorités compétentes de l' Etat.

Art. 28. Les ministres ecclésiastiques qui, dans les églises ou en d' autres lieux destinés aux réunions religieuses, par écrit ou parole de contenu religieux ou en général pendant l' accomplissement de leurs devoirs religieux, loueraient ou parleraient contre un parti politique ou le recommanderaient-ils, respectivement qui tâcheraient de dissuader les gens de ce parti, seront punis d' emprisonnement de six mois, si par cela ne commettent pas un crime plus grave, et, si les autorités de l' Etat l' éxigent, de la perte de leur office.

Art. 45: Il est défendu à tous de travailler d' une manière quelle qu' elle soit à ce que quelqu' un laisse une religion et passe à une autre. Le coupable sera puni d' emprisonnement de 3 mois, et si c' est un prêtre ayant un office public, de 6 mois.

Il y a en ce projet d' autres articles encore qui tendent à l' asservissement de l' Eglise à l' Etat. Mais comme notre Etat

travaille en ce moment sur un concordat avec le S. Siège et que ces articles rendent impossible un concordat, il vient de suspendre pour le moment la discussion la - dessus au parlament.

Persécution des grecs-catholiques en Bosnie. — Dans le district de Prnjavor en Bosnie, des agitateurs fanatiques orthodoxes, guidés par l' apostat Strilček, commettent d' énormes violances contre les fidèles grecs-catholiques. Ils leur enlèvent leurs églises et leurs biens, et, sous menace d' incendie et de mort, les forcent-ils à l' apostasie du catholicisme. Toutes les interventions de l' évêque grec-catholique, Mgr. Njaradi, chez les autorités départementales et ministérielles n' aboutirent à rien. On ne sait comment finira cet état de choses, car ce n' est pas un cas isolé, et les autorités, pour des raisons compréhensibles, au lieu de se mettre à coté des persécutés, se mettent-elles presque toujours à coté des persécuteurs.

NN. SS. les évêques et notre gouvernement. — Les 15 et 16 avril dernier, le comité exécutif de NN. SS. les évêques s' est réuni à Zagreb, sous la présidence de S. E. Mgr. A. Bauer, archevêque de Zagreb, pour y discuter les différentes questions qui regardent l' Eglise et notre Etat. Ils y ont examiné toutes les plaintes portées contre la persécution des prêtres et des religieux catholiques, surtout à Krička, à Banjaluka, à Sombor et à Palanka, et les plaintes contre la confiscation des batiments ecclésiastiques et des maisons des religieux, confiscation faite par les autorités départementales spécialement en Dalmatie et en Bačka. Un mémoire la-dessus est envoyé au Ministère des Cultes.

LL. GG. ont pris regard à l' arrêt du ministre de l' instruction public du 2 janvier dernier, Nro. 507, par lequel il ordonne que toutes les institutions culturelles, civilisatrices et humanitaires doivent être soumises à l' inspection des inspecteurs scolaires, renoncer à leur caractère catholique et national et aux noms qu' ils avaient jusqu' ici. Ce décret s' oppose à la Constitution de l' Etat; il déclare la guerre religieuse et par cette provocation il trouble les citoyens en leur bonne disposition vers l' Etat. Pour cela LL. GG. ont protesté contre cet arrêt chez le conseil des ministres et le ministre des Cultes.

Le ministre de l' instruction public ayant préparé un projet de loi scolaire par lequel les droits de l' Eglise et des parents seraient violés, NN. SS. invitent le clergé et le peuple d'exiger par l' intermédiaire des députés au parlement que les droits des catholiques soient respectés par cette loi et que par un article spécial soit garanti à l' Eglise le droit de l' instruction religieuse. Particulièrement ils exigent: 1° que l' instruction religieuse soit obligatoire; 2° que l' école aie pour son but la consolidation des principes religieux et moraux; 3° que l' instruction religieuse, dans toutes les écoles, soit soumise à l' autorité et à l' inspection de l' Eglise; 4° qu' à l' Eglise catholique soit garanti son droit de fonder ses écoles confesionelles.

On ne sait pas encore quel succés aura ce mémoire, car le ministre de l' instruction publique, M. S. Pribičević, a fait que la discussion sur ce projet au parlement commence avant le temps prevu par la loi. Les éléments antireligieux emploient tous les moyens et déploient toutes leurs forces pour la décristianisation de nos écoles.

Pèlegrinage des Croates à Rome. Du 25 au 31 mai dernier, le peuple croate, conduit par ses évêques et archevêques, se trouvait en la Ville Eternelle. Il y est allé gagner l' indulgence jubilaire, se prosterner aux pieds du Vicaire du Christ, remercier Celui-ci de tous les bienfaits reçus de sa part et célebrer auprès de lui le 1.er millénaire de son royaume. Le royaume croate a comencé par la grâce des Pontifes Romains et il a vu ses meilleurs jours pendant qu' il était sous leur protection. Ce fut le Pape Jean X qui envoya au premier roi des Croates, Tomislav, la couronne royale, en élevant par cela le peuple croate au degré d' autres peuples occidentaux et en posant les bases de son indépendance nationale et de sa grandeur d' autrefois et d' aujourd' hui. C' est en ce sens que l' archevêque de Zagreb, Mgr. A. Bauer, avait parlé à S. Sainteté le Pape Pie XI, quand les pèlerins croates, au nombre de 4000 environ, furent admis en audience sollenelle chez Lui. Sa Sainteté fut touchée des sentiments de nos pèlerins, de leur foi vive et de leur fidélité au Vicair du Christ. En réponse, le S. Père prononça un discours qui est très élogieux pour le peuple croate. Mgr. Bauer, ayant Lui offert un précieux calice en signe d' hommage de notre peuple au S. Siege, pria S. S. d' offrir dans ce calice le sang de l' Agneau immaculé pour le bonheur du peuple croate, d' élever ses mains et de bénir notre roi, tout notre peuple et tout notre

pays, comme l' avait fait autrefois le Pape Jean VIII. A cette adresse, repondu le Pape: »Les Croates renouvelleront avec ce remerciement (pour les bienfaits reçus de Dieu et des Papes) les gestes de leurs pères qui maintes fois donnèrent leur sang pour leur foi. De cette foi qui est en vous malgré toutes les hérésies et les schismes, nous remercions le bon Dieu et nous le remercierons par votre calice. Ce que le Pape Jean VIII écrit à votre prince Branimir: Le jour de l' Ascension de Notre Seigneur, nous offrirons à l' autel du Prince des Apôtres, le Saint Sacrifice, affin que le bon Dieu vous bénisse à l' avenir comme Il l' avait fait dans le passé — Nous le répétons à vous tous: Le jour de la Pentecôte c. à - d. demain, à l' autel du Prince des Apôtres. Nous offrirons dans votre calice le Saint Sacrifice, affin que le bon Dieu vous bénisse à l' avenir comme Il l' avait fait dans le passé.

Au lendemain lorsque Sa Sainteté célébra la messe dans l' église du Prince des Apôtres pour le bonheur du peuple croate, les pèlerins croates eurent une place d' honneur dans la même église. Ils rentrèrent chez eux portant les meilleurs souvenirs de la Ville Eternelle et du Vicaire du Christ sur terre.

Machine à écrire les notes musicales. — Michel Besermenji, curé grec-catholique de Piškorevci près Djakovo en Slavonie, a inventé un appareil pour écrire exactement les notes musicales. En même temps qu' un musicien joue du piano, du violon ou de quelque autre instrument, cet appareil écrit de la plus grande exactitude toutes les notes et les signes musicaux. On sentait déjà depuis longtemps besoin d' un tel appareil, surtout chez les compositeurs de musique, et cette invention portera un grand secours aux conceptions de même qu' aux productions musicales. Maintenant aucune idée musicale ne pourra être perdue, car, une fois émise, elle sera tout de suite prise par cet appareil. Les compositions musicales pour lesquelles il fallait jadis deux ou trois ans, par cet appareil seront faites en quelques jours. Les musiciens d' Amérique et d' autres pays ont déjà commencé à s' intéresser à cet appareil. A Zagreb, on vient de fonder une association pour utiliser cette invention patentée par notre gouvernement sous Nro. 3280.

KRATKA OCJENA KNJIGA POSLANIH UREDNIŠTVU.

Deželić Dr. V., st., **Zvuci iz katakomba.** Zagreb 1924. Izd. Pijeva društva. Cij. D 52. — Prekrasno izdanje pojedinih pjesnikovih pjesama prigodom 60 god. rođenja.

Kunčić P., **Spomenica ženske pučke škole u Staromgradu.** Sarajevo 1925. — Ljepo pripovijedanje događaja posljednjih godina u Staromgradu s ilustracijama znamenitijih uspomena.

Jörgensen, Hodočašće Franjevačkom Italijom. Zagreb 1925. Alvern. biblioteka, knj. 2. sv. 1. Cij. D 10. — Vrlo zanimljivo opisivanje pojedinih franjevačkih svetišta u Italiji, posebno Greccia. Dobro osobito za upravitelje Trećega Reda.

Steffes Dr. J. P., **Die Staatsauffassung der Moderne.** 8. i 9. sv. zbirke »Schriften zur deutschen Politik.« Freiburg 1925. Herder. Cij. M. 4.20. — Doprinos modernom shvaćanju nove njemačke države u duhu velikog drž. tajnika grofa Hertlinga.

Kümmel K., **Heilige Jugendzeit.** 12. i 13. izd. Freiburg 1924. Herder Cij. M. 5. — Pripovijesti za prvopričesnike. Zgodne i za uspomenu prve pričesti.

Dörner K., **Die Stunde des Kindes.** 3. izd. Freiburg 1925. Herder. Cij. M. 5.80. — Lijepe propovijedi školskoj djeci; potrebite vjeroučiteljima.

Pesch Chr., **Die heiligen Schutzengel.** 2. izd. Freiburg 1925. Herder. Cij. M. 4.40. — Razlaže nauku Crkve o Anđelima u teoriji, u životu i molitvi Crkve.

Weber S., **Von heiligen Klängen.** Freiburg 1925. Herder. Cij. M. 1.20. — Četiri zgodne propovijedi za posvetu zvona i slične prigode.

Poulain A., **Handbuch der Mystik.** 2. i 3. izd. Freiburg 1925. Herder. Cij. M. 6.50. — Jedna od najljepših uputa u poznavanje kontemplativnog života. Potrebita svima vođama duša.

Tongelen Dr. J., **Der Heiland am Oelberg** u. die moderne Welt. 2. izd. Freiburg 1925. Herder. Cij. M. 3. — Osam savremenih u višem stilu izrađenih korizmenih i uskrsnih propovijedi. —

Retzbach Dr. A., **Leitfaden für die soziale Praxis.** Freiburg 1925. Herder. — Dopunjak 6. i 7. izdanju istoimenog djela.

Zezschwitz G., **Persönliches Erlebnis protestantischer u. katholischer Frömmigkeit.** Freiburg 1925. Herder. Cij. M. 1.80. — Dopunjak knjižici »Warum katholisch«: u čemu se razlikuje pobožnost katolička od protestantske.

Haggeney K., **Auf des Herren Pfaden.** Sv. 1. i 2. Freiburg 1925. Herder. M. 16. — Misli za duše koje teže za nutrnjim savršenim životom. Prvi svezak: Priprava za kraljestvo Božje: drugi: izgradnja kraljestva Božjega.

Huonder A., **Zu Füssen des Meisters,** sv. 2. Die Leidensnacht. Freiburg 1925. Herder. Cij. M. 5.20. — Razmišljanja od ¼ sata o Muci Isusovoj. Koliko je važan i ovaj drugi svezak, pokazuje činjenica, da je prvi svezak preveden na 12 jezika.

Stolz A., **Legende oder Der christliche Sternhimmel.** 13—15. izd. Freiburg 1925. Herder. Cij. M. 24. — Vrlo lijepi životopisi Svetaca kroz cijelu godinu, korisni svakom dušobrižniku.

Rieder Dr. K., **Der Brautunterricht.** Freiburg i. Br. 1925. Herder. Cij. M. 1. — Zgodna praktična uputa dušobižnom kleru za pouku vjerenikâ.

Eucharistische Funken. 1. dod. **Die ewige Lampe.** 11—14. izd. Freiburg 1923. — Prekrasni osjećaji i čuvstva izlivena pred Presvetim.

Baudrillart Mgr. A., **Les Evêques Français en Pologne.** Izd. »Les Amitiés cath. françaises«. Paris 1925. — Utisci pariškoga nodbiskupa kard. Dubois, Mgra Baudrillarta i drugih francuskih ličnosti sa putovanja kroz Poljsku.

Lemmens P. L., **Les Missions Franciscains.** Bordeaux 1924. — Povijesni pogledi i sadašnje stanje franjevačkih misija, koje su najveće na svijetu.

Vaussard M., **Ste. Marie-Madeleine de Pazzi.** Paris 1925. Lecoffre. — Kritičan život, osobito nutrnjost ove velike, ali nepoznate Svetice. Potrebit vođama duša, koje trpe nutrnje kušnje.

Gibier Mgr., **La France catholique organisée.** Paris (6) 1925. Téqui (82, rue Bonaparte). Cij. Fr. 10. — Knjiga potrebita vođama kat. organizacija, da se po uzoru francuskih i naše urede.

Chapon Mgr., **Conférences spirituelles.** 2. sv. Paris 1925. Téqui. Cij. Fr. 7.50. — Drugi niz lijepih duhovnih govora za redovnice. Od velike koristi ispovjednicima i upraviteljima redovničkih zadruga.

Gilotcaux P., **La Bienheureuse Thérèse de l' Enfant-Jésus** et La Vie de Victime. Paris 1925. Téqui. Cij. Fr. 5. — Bez žrtve i pregaranja nemoguć život. S njima ugodan i privlačiv. To sa svojim životom dokazuje draga Svetica Terezija od Maloga Isusa.

Gerlaud P. M. J., **L' Intercession des Saints.** Paris 1925. Téqui. Cij. Fr. 3. — Lijepo razlaže nauku Crkve, da Sveci za nas posreduju kod Gosp. Boga i na koji način to biva.

Aubry J.-B., **Vocation Virginale.** 2. izd. Paris 1925. Téqui. Cij. Fr. 2. — Razgovor između Isusa i duše koja mu posvećuje djevičanstvo. Iz njega odsijeva ljepota i uzvišenost djevičanstva.

Lanier H., **De l' abandon à Marie.** Paris 1925. Tequi. Cij. Fr. 1. — Posvećenje i pouzdanje u Presv. Djevicu po uzoru bl. Grinjona iz Monforta.

Catholicisme et Vie Internationale. Fribourg 1924. — Skup savremenih članaka o katoličanstvu i međunarodnom životu. Izdala »Union cath. d' études internationales« prigodom 100-godišnjice rođenja kard. Mermilloda.

Miscellània Tomista. Barcelona 1924. Str. 509. — Posebno izdanje »Estudis Franciscans« za svečanu proslavu 600-god. kanonizacije sv. Tome Akv.

Pavelić M., **Učiteli svete umjetnosti.** Zagreb 1924. Izd. Popularno naučna knjižnica »Il. K. Nar. Saveza.« — Osvrt na život i književni rad slavnog Marka Marulića prigodom 400-god. njegove smrti.

Mileta Dr. Fr. J., **Pastirski list** za god. 1925. Šibenik 1925. — Govori o jubileju ili svetoj godini te uvjetima za postignuće jubilarnog oprosta.

Bogičević Lj. M., **Na dužnosti.** Beograd 1925. Izd. Srp. prav. svešten. udruženja. — Pojedini pjesnički poleti izraženi u prozi i nekoliko pripovijedaka: sve za dan pravoslavlja.

Preporučamo: **»Bogoslovsku Smotru«** — Zagreb, Kaptol 29 i **»Život«** — Zagreb, Palmotićeva 3.

HRVATSKA KNJIŽARA U SPLITU

preporuča slijedeće dijelom nove, dijelom antikvarne knjige:

A Lapide Corn. I tesori di — tratti da suoi commentari sulla Scrittura per uso dei predicatori e delle famiglie cristiane. 8 svezaka	Din	200.—
Arias P. Fr. Dell' imitazione di Cristo nostro Signore e dei beni che abbiamo in lui. 9. svez.	«	120.—
D. Aurelii Augustini, Hippon. Episc. Opera. Ex vetustissimis manuscriptis codicibus per Theologos Lovanenses ab innumeris erroribus repurgata. Lugduni 1586. 11 svez. in Fol.	«	1.000.—
Bianchi C. F. Zara cristiana. 2. svez. vez.	«	100.—
Chaignon P. Betrachtungen fuer Priester oder der Priester geheiligt durch die Uebung des betrachtenden Gebetes. 5 svez. vez u ½ kože.	«	150.—
Dalponte J. Compendium Theologiae dogmaticae. 3. svez. vez. u ½ kože	«	120.—
Dandolo C. T. Roma ed i Papi. Studi storici, filosofici, letterari ed artistici. 5 svez. vez.	«	100.—
De la Colombiere, Discorsi sacri su N. S. Gesu Cristo, su Maria Vergine SS. sui Santi, sui Novissimi ecc. ecc. 4 svez.	«	80.—
Duhr, I Gesuiti, favole e leggende. 2 svez.	«	30.—
Concordantiarum SS. Scripturae manuale.	«	100.—
Fillion L. — Cl. La sainte Bible (texte latin et traduction francaise) commentee d' apres la Vulgate et les textes originaux. 8 svez. u 8.	«	300.—
Franco P. Sec. Opere complete, 19 svez. vez.	«	500.—
Gutberlet Dr. C. Lehrbuch der Apologetik. 3 svez. vez. u ½ kože.	«	300.—
Henrion Barone di, Storia universale della Chiesa. Dalla predicazione degli Apostoli fino al Pontificato di Gregorio XVI. 6 svezaka vez.	«	200.—
Hettinger Fr. Apologie des Christenthume. 4. Aufl. (1871) 5. svez. vezan.	«	250.—
Krieg C. Scienza pastorale. Vol. I. Cura d'anime speciale.	«	20.—
Lehmkuhl Aug. Theologia moralis. Edit. 5. (1888). 2 svez. vez. u ½ kože.	«	40.—
Luebker F. Lessico ragionato della antichita classica. vez.	«	25.—
Mey G. Vollstaendige Katechesen f. d. untere Klasse der katholischen Volksschule. Vez. u ½ kože.	«	80.—
Micheletti A. M. Summula theologiae pastoralis... hodiernis necessitatibus accomodata.	«	30.—
Oberer Fr. Praktisches Handbuch f. Katecheten, enthaltend den »Grossen Katechismus« mit kurzen Wort — & Sacherklaerungen. Vez. u ½ kože.	«	100.—
Rinolfi G. Il dogma cattolico nell' ora presente. Conferenze catechistiche. 2. svez.	«	30.—
Rohrbacher, Le Vite dei Santi per ogni giorno dell' anno. 2 svez.	«	200.—

Schmid J. Historischer Katechismus oder ganze Katechismus in historisch-wahren Exempeln fuer Kirche, Schule und Haus. 3 svez. vez. u 1. « 30.—

Schouppe F. X. Evangelia dominicarum ac festorum totius anni homileticis explicationibus secundum mentem SS. Patrum et Catholicorum interpretum illustrata. 2 svez. vezano. « 60.—

Schuster's Handbuch der Biblischen Geschichte. Fuer den Unterricht in Kirche und Schule, sowie zur Selbstbelehrung. 2 svez. vez. u ½ kože. « 200.—

Spirago F. Katholischer Volkskatechismus paedagogisch und zeitgemaess ausgearbeitet. Vez. u ½ kože. « 40.—

Spirago F. Ausgewaehlte Beispiele zum kathol. Katechismus. Vez. « 20.—

Stoehr A. Handbuch der Pastoralmedizin mit besonderer Beruecksichtigung der Hygiene. Vez. « 30.—

Stoeckl Dr. A. Lehrbuch der Philosophie. 2 svez. vez. « 100.—

GRAD MAKARSKA

posjeduje jedno od najljepših sunčanih kupališta u Jugoslaviji. Cijene za stan i hranu umjerene.

Zadružna Gospodarska Banka d. d. Ljubljana

Podružnica SPLIT

Telefon Interurban br. 127.

PODRUŽNICE: Bled, Celje, Djakovo, Maribor, Novisad, Sarajevo, Sombor, Split, Šibenik.

Glavnica i pričuve ukupno nad Din 15,000.000.—
Ulošci nad Din 125,000.000.—

Daje trgovačke kredite, eskomptuje mjenice, lombarduje vrednosne papire. Kupuje i prodaje tudje valute i devize, prima uloške na tek. račun i uložne knjižice te obavlja sve bank. poslove uz najpovoljnije uvjete.

Američki odio: Direktna veza s američkim bankama. Glavni dopisnik: American Express Company, 65 Broadway, te njene podružnice i agencije po svim većim mjestima Sjedinjenih država, Anglo-South American Bank, Ltd., London, te po važnijim mjestima Južne Amerike. The Commercial Bank of Australia Ltd., London, i sve njene podružnice u Australiji i Novoj Zelandiji. National Bank of South Africa, London, Pretoria. - Uredjivanje američkih ostavština.